

TROGIR IZMEĐU SVJETSKIH RATOVA DRUŠTVENO-KULTURNI ŽIVOT

Vulić, Katarina

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:595068>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-29**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

DIPLOMSKI RAD

**TROGIR IZMEĐU SVJETSKIH RATOVA
DRUŠTVENO-KULTURNI ŽIVOT**

KATARINA VULIĆ

Split, 2024.

Odsjek za povijest
Diplomski studiji povijesti
Hrvatsko društvo u XX. stoljeću

**TROGIR IZMEĐU SVJETSKIH RATOVA
DRUŠTVENO-KULTURNI ŽIVOT**

Student:

Katarina Vulić

Mentor:

Mladenko Domazet prof. dr. sc.

Split, rujan, 2024.

Rad posvećujem baki, koja me je vezala uz trogirski kraj.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. POVIJEST TROGIRA.....	3
2.2. Demografski razvoj i struktura stanovništva Trogirske općine	5
3. POLITIČKE PRILIKE I NEPRILIKE	8
4. GOSPODARSKI TEMELJ RAZVOJA GRADA.....	17
5. DRUŠTVENO KULTURNI ŽIVOT TROGIRA	23
5.2. Gradska glazba	23
5.3. Društvo Berislavić.....	30
5.4. Hrvatsko pjevačko društvo Kolo i pjevačke skupine	35
5.5. Hrvatsko kulturno društvo za sabiranje i čuvanje starina Radovan	37
5.6. Dobrovoljno vatrogasno društvo Trogir.....	41
5.7. Narodna ženska zadruga.....	46
5.8. Jugoslavenska matica- ogranak.....	47
5.9. Jadranska straža- podružnica u Trogiru	48
5.10. Umjetnost.....	50
5.11. Kazališne predstave, koncerti i kinematografija.....	51
6. OBRAZOVANJE.....	53
6.2. Školstvo	54
6.3. Obrazovanje u crkvama.....	57
7. TROGIRSKA CRKVA	58
7.2. Proslave blagdana i obljetnica.....	61
7.3. Bratovštine	63
8. SPORTSKI KLUBOVI	64
8.2. Nogometni klub Slaven.....	65
8.3. Sokolsko društvo Trogir.....	68
8.4. Veslački klub Saldun.....	74

8.5. Cestovne utrke.....	75
8.6. Aeroklub i baza Divulje	76
8.7. Lovačko društvo.....	77
9. ZAKLJUČAK	78
10. POPIS LITERATURE	81
10.1. Novine, časopisi.....	83
10.2. Popis mrežnih stranica	83
10.3. Popis ilustracija.....	83
Sažetak	86
Abstract	87

1. UVOD

Povijest Trogira u novom vijeku uglavnom prati šire povijesne tokove Dalmacije. Grad bogate povijesne baštine, svjedočio je brojnim političkim previranjima i promjenama vlasti tijekom svoje duge povijesti. Kao posljedica toga, današnji izgled i ugled grada rezultat su složenog prožimanja utjecaja različitih uprava koje su njime vladale. Razdoblje između dva svjetska rata predstavlja posebno dinamično poglavlje, obilježeno značajnim društvenim i kulturnim transformacijama. Ipak, najduži period grada, obilježila je mletačka vlast, koja se nad Trogirom protezala neprekidno od lipnja 1420. do lipnja 1797. godine. Nakon pada Mletačke Republike, uslijedilo je razdoblje austrijske uprave, s kratkim prekidom francuske okupacije od 1805. do 1813. godine nakon čega se nastavila austrijska era koja je potrajala sve do okončanja Prvog svjetskog rata 1918. godine. Slomom Austro-Ugarske Monarhije, Trogir, zajedno s ostatkom Dalmacije, postaje dio novoformirane Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (kasnije preimenovane u Jugoslaviju), što je označilo gubitak dotadašnjeg posebnog političkog statusa Dalmacije. Tako se Trogir našao pred izazovima prilagodbe novom političkom i društvenom poretku.

Nakon turbulentnog perioda Drugog svjetskog rata, obilježenog talijanskom i njemačkom okupacijom, grad ulazi u sastav Socijalističke Republike Hrvatske unutar SFR Jugoslavije. Ovaj državni okvir ostao je nepromijenjen sve do raspada Jugoslavije i proglašenja neovisnosti Republike Hrvatske 25. lipnja 1991. godine. Sve ove značajne političke promjene na širem planu neizbježno su se odražavale na svakodnevni život Trogira. Međutim, važno je napomenuti da je ovaj maleni grad svoje najznačajnije periode prosperiteta doživio ranije, tijekom srednjeg vijeka, prije opisanih novovjekovnih previranja.¹

Ovaj rad istražuje društveno-kulturnu povijest Trogira u međuratnom razdoblju, period koji je, unatoč svojoj relativnoj kratkoći, ostavio dubok trag na tkivu gradskog života. Fokusirajući se na društvene dinamike, kulturne prakse i svakodnevni život građana, nastojim rasvijetliti kako su se šire političke i ekonomske promjene odrazile na lokalnu zajednicu. Iako će politička zbivanja neizbježno činiti pozadinu istraživanja, primarni interes usmjeren je na društvene odnose, kulturne manifestacije, obrazovanje, umjetnost i druge aspekte gradskog života koji su oblikovali identitet Trogira u ovom turbulentnom periodu. Kroz analizu dostupnih povijesnih izvora i relevantne literature, ovaj rad teži pružiti sveobuhvatan uvid u

¹ I. Babić, *Trogir, grad i spomenici*, 2004., 120.

društveno-kulturnu dinamiku Trogira između dva svjetska rata, doprinoseći time boljem razumijevanju ne samo lokalne povijesti, već i širih procesa koji su oblikovali dalmatinske gradove u prvoj polovici 20. stoljeća.

2. POVIJEST TROGIRA

Trogir se ubraja među jedinstvene povijesne gradske cjeline hrvatske obale, poznat po svojoj očuvanoj srednjovjekovnoj jezgri s brojnim spomenicima. Karakterističan je po svom prapovijesnom porijeklu te kontinuitetu naseljenosti i života. Za razliku od mnogih drugih naselja na obali, život u njemu nije prestao nakon propasti antičke civilizacije, a za relativno dobro dokumentiranu povijest zahvaljujemo uglednim povjesničarima iz 17. stoljeća, Ivanu Luciću i Pavlu Andreisu.² Trogirska povijesna jezgra je sa svojim malim opsegom, ne većim od 750 koraka (otprilike 1,3 km), pravi urbani centar. Unutar tih granica nalaze se svi potrebni sadržaji koji razlikuju gradsku sredinu od sela.³ Bilo je to središte lokalne crkvene i političke vlasti, a svoj najveći procvat grad je doživio u srednjem vijeku, nakon čega slijedi razdoblje relativnog zaostajanja koje je utjecalo na očuvanje srednjovjekovnog izgleda.⁴

Grad je smješten na strateški važnom i prirodno zaštićenom mjestu, na srednjodalmatinskoj obali, točnije, na zapadnom ulazu u Kaštelanski, nekada Salonitanski zaljev. Strateški pozicioniran u morskom tjesnacu između kopna i otoka Čiova, gdje je na južnoj strani odvojen morem, dok ga na sjevernoj strani od kopna dijeli močvarni plićak i jarak nejasnog porijekla. Trogir nije tako povoljno smješten kao obližnja Salona jer njegova luka ne leži na glavnoj pomorskoj ruti istočnog Jadrana. Unatoč tome, Trogir pruža sigurno sklonište brodovima zahvaljujući svojoj zaštićenoj obali, a prirodne karakteristike grada omogućile su postojanje dviju luka. Ona manja, na sjeveru, nazvana Foša, služila je za manje brodove, dok se glavna, za veće brodove, nalazila na Rivi. Kroz povijest, Trogir je uspješno održavao trgovačke veze s bližim i daljim zaleđem, a srednjovjekovno razdoblje obilježila je podjela otoka Čiova. Istočni dio pripao je Splitu, dok je zapadni dio došao pod jurisdikciju Trogirske komune. Čiovo je predstavljalo iznimno važan resurs komune što nam ukazuju i brojne odredbe Statuta koje su se odnosile na taj otok. Odvojen morskim prolazom, Čiovo je pružao sigurnije utočište od izloženog kopna. U ratnim vremenima služio je kao sklonište za sve stanovnike distrikta kojem je pripadao.⁵

Prema Pavlu Andreisu, u 17. stoljeća, u gradu je živjelo oko dvije tisuće ljudi koji su najveći dio svojih prihoda ostvarivali proizvodnjom vina. Nestašica žita dovela je do trgovine

² G. Novak, *Prošlost Dalmacije II.*, 2004., 17; I. Babić, *Trogir, grad i spomenici*, 2004., 7.

³ P. Andreis, *Povijest grada Trogira*, 1978., 15.

⁴ I. Babić, *Trogir*, 2005., 13.-14.

⁵ I. Babić, *Trogir, grad i spomenici*, 2004., 15-28.

s Osmanskim carstvom i pomorske trgovine s Apeninskim poluotokom, pri čemu su se izvozili i stočarski proizvodi iz zaleđa jer trogirskoj općini pripada i područje Zagore sve do drniškog teritorija. Kasnije je grad održavao gospodarsku povezanost zahvaljujući procvatu brodogradnje.⁶ Još jedna važnost Čiova je u tome što se upravo tamo nalazilo brodogradilište, a osim djela otoka Čiova, trogirskoj općini pripadali su i drugi manji otoci trogirskog akvatorija. Općini je pripadalo i područje od Marinskog zaljeva pa sve do Rogoznice kamo je uvala Stupin dijelila Šibenski od trogirskog teritorija. Komunikacija s navedenim dijelovima općine odvijala se uglavnom brodovima, a zbog obližnjeg brdovitog terena narušena je i povezanost sa zaleđem. Prema istoku put je vodio ravnim potezom uz more i završavao u obližnjoj Saloni, a kasnije se odlukom komunalnih vlasti uređuje i put prema Splitu, dok se prema zapadu, sve do izgradnje Jadranske magistrale nije išlo uz more.⁷

Pažljivim proučavanjem klimatskih obilježja obalnog područja Trogira uočena je prisutnost jadranskog tipa mediteranske klime s izrazito povoljnim mikroklimatskim uvjetima koji su znatno povoljniji u usporedbi s obližnjim Splitom i Šibenikom. Razlog tome leži u zaštićenosti trogirskog primorja od vjetrova. Sa sjeverne strane zaštitu pruža lanac brežuljaka, dok od južnih i istočnih vjetrova štiti čini otočki arhipelag.⁸

Slika 1. Satelitska snimka Trogira i neposredne okolice s naznačenim najvažnijim toponimima: 1. Žudika; 2. Dobrić; 3. Lokvice; 4. Soline; 5. Travarica; 6. Fortin; 7. Pasike; 8. Batarija; 9. Garanjinov vrta; 10. Čiovo

⁶ I. Babić, *Trogir*, 2005., 14.

⁷ I. Babić, *Trogir, grad i spomenici*, 26-29.

⁸ S. Geić, *Društveno ekonomske komponente razvoja turizma*, 1982., 25-26.

2.2. Demografski razvoj i struktura stanovništva Trogirske općine

Trogirska općina se u međuratnom razdoblju prema izvorima Marjana Čipčića sastojala od 21 naselja i njena ukupna površina iznosila je 40.070 hektara. Općini Trogir, tako je uz grad Trogir pripadala Blizna (Gornja i Donja Blizna te Rastovac), Bristivica, Drvenik (koji objedinjuje i Mali i Veliki Drvenik), Labin, Lepenica, Ljubitovica, Marina, Mitlo – Vinovac, Okrug (Gornji i Donji), Prapatnica, Prgomet (Plano), Račice, Trolovke, Seget (Gorni i Donji te Vranjica), Sevid (zajedno s Ražnjem), Sitno, Sratok, Primorski Dolac, Vinišće i Žedno s Arbanijom.⁹

Prema zapisima Republičkog zavoda za statistiku SR Hrvatske: Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857-1971, Trogirska je općina početkom 20. stoljeća, točnije 1900 godine kada je proveden popis stanovništva brojila 12.213 stanovnika, dok je sam grad Trogir imao 3.420 stanovnika. U naredna dva popisa obavljena 1910. i 1921. godine zabilježen je rast od oko 1.000 stanovnika u 10 godina. Zanimljiva je to činjenica s obzirom da se u navedenom razdoblju odvio Prvi svjetski rat. Rast broja stanovnika nastavio se i na sljedećem popisu stanovništva te je 1931. godine u Trogirskoj općini živjelo 18.003, od čega njih 4.536 u Trogiru pa je time zabilježen rast od 3.271 stanovnika u deset godina međuratnog razdoblja. Nažalost takav rast se nije nastavio na popisu iz 1948. kada općina broji 17.511 stanovnika, a sam grad Trogir 4.403 stanovnika.¹⁰ Također se da primijetiti da udio stanovnika koji naseljavaju manja mjesta i zaseoke čine 80% stanovništva Općine Trogir, dok grad naseljava nezavidan udio stanovnika. Za to vrijeme, usporedbe radi, početkom 20. stoljeća prema zapisima zavoda za statistiku SR Hrvatske, Splitska općina broji 45931 stanovnika, a taj se broj u narednim popisima povećavao. Prema popisu iz 1921. godine u Splitskoj općini živjelo je 71.550 stanovnika, a već 1931. godine taj je broj porastao na 86.124. No kada je riječ o odnosu stanovništva Općine i grada Splita, tada zaključujemo da Općina, iako obuhvaća znatno veći površinski prostor, nema znatno veći broj stanovnika kao što je to slučaj Općine Trogir.¹¹ Međutim, za isti period Almanah Kraljevine Jugoslavije navodi da je Općina Trogir sa svoja 22 naselja 1921. brojila 18.606 stanovnika, a već 1929. taj broj je narastao na 22.300.¹² Razlika

⁹ M. Čipčić, *Trogir između svjetskih ratova (1918.-1941.)*, 2021., 23.

¹⁰ M. Korenčić, *Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857-1971.*, 1979., 91

¹¹ M. Korenčić, *Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857-1971.*, 1979., 91

¹² V. Manakin, *Opšta uprava: banovine, srezovi, opštine i gradovi*, Almanah Kraljevine Jugoslavije, 1933, 194.

u broju stanovnika iz navedena dva izvora varira za 4.000 stanovnika, a razlog tome može biti razlika u promatranom području iz kojeg se crpe podatci.¹³

Nadalje, ako uzmemo u obzir navode trogirskog povjesničara umjetnosti i arheologa Ive Babića, koji se oslonio na podatke što ih je zabilježio Valentin Lago¹⁴, u trećem desetljeću 20. stoljeća grad Trogir brojio je 5.439 stanovnika, dok je na cijelom komunalnom području obitavalo 26.661 stanovnik, čime opet dolazimo do još veće nepodudarnosti brojeva jer zavod za statistiku SR Hrvatske 1931. bilježi brojku od 18.003 stanovnika, dok se broj stanovnika grada Trogira razlikuje u 1000 ljudi.¹⁵

Očito je da pri uspoređivanju različitih popisa stanovnika grada Trogira i Trogirske općine za međuratno razdoblje dolazi do nepodudaranja brojki. Zabunu mogu izazvati novija demografska djela poput onog Mirka Korenčića *Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857.-1971.* koja koriste zapise Republičkog zavoda za statistiku SR Hrvatske, te izdanje Marjana Čipčića koji se koristio i Državnim zavodom za statistiku RH u djelu *Narodnosni i vjerski sastav stanovništva Hrvatske 1880.-1991. po naseljima*. Neslaganje u broju stanovnika prisutno je i kada se u obzir uzmu navodi Ive Babića, koji se oslanjao na podatke Valentina Laga te popis iz Almanaha Kraljevine Jugoslavije. Navedeni popisi donose prikaz stanovništva Trogirske općine kroz povijest, ali prema teritorijalnom opsegu općine koji se smatrao važećim u trenutku izdavanja tih publikacija. Stoga možemo zaključiti da korijen problema leži u činjenici da se područje Trogirske općine mijenjalo, te da navedeni popisi ne uzimaju u obzir istu površinu iz koje se izvodi broj stanovnika. Razlika u brojkama također proizlazi iz činjenice da se zbog talijanske okupacije Trogirske općine nije provodio popis 1921. godine pa je umjesto toga 1924. provedena procjena broja stanovnika, a ti se podaci u Republičkom zavodu za statistiku vode kao podaci iz 1921., dok Almanah Kraljevine Jugoslavije ne primjenjuje isti princip procjene.

¹³ M. Korenčić. *Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857-1971.*, Zagreb, 1979., 691.

¹⁴ Lago, Valentin, talijanski povjesničar (XIX. st.). Kao austrijski financijski savjetnik boravio je u Zadru od 1844. Nakon oslobođenja Venecije od austrijske vlasti (1866) vratio se u Veneciju, gdje je objavio *Uspomene o Dalmaciji* (*Memorie sulla Dalmazia*, I–III, 1869–71). U tom je djelu prikazao povijest Dalmacije od najstarije doba (2000. pr. Kr.) do 1866. Djelo, a osobito I. svezak, sadrži niz kronološki i faktički netočnih podataka. Na kraju I. sveska Lago je priložio genealoške tablice ilirskih vladara, hrvatskih, hrvatsko-ugarskih, bosanskih i srpskih kraljeva te mletačkih duždeva. U II. svesku donio je podatke o povijesti Dubrovnika, Splita, Zadra i drugih dalmatinskih gradova. Znanstveno je najvrjedniji III. svezak, u kojem se razmatra razdoblje mletačke uprave u Dalmaciji. Lago, Valentin. *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. <<https://enciklopedija.hr/clanak/lago-valentin>>

¹⁵ I. Babić, *Trogir, grad i spomenici*, 2004., 32.

Prema Babiću, populacijska dinamika Trogira i njegove okolice doživjela je značajne promjene od međuratnog razdoblja pa do danas. Sredinom trećeg desetljeća prošlog stoljeća, sam grad imao je preko 5000 žitelja, dok je šire područje općine brojalo više od 26000 stanovnika. Međutim, suvremeni trendovi pokazuju dramatičan pad broja stanovnika u povijesnoj jezgri, koja sada broji tek nekoliko stotina žitelja. Slično smanjenje populacije vidljivo je i u ruralnim područjima zaleđa. Nasuprot tome, priobalni pojas, osobito otok Čiovo, bilježi porast stanovništva. Ovaj rast prvenstveno je rezultat izgradnje kuća za odmor i stambenih objekata, te doseljavanja kako iz obližnjih ruralnih područja, tako i iz udaljenijih kontinentalnih krajeva, s naglaskom na doseljenike iz Bosne.¹⁶

17

Slika 2. Dopisnica iz 1915. godine, putem koje se stanoviti gosp. Marin Špika javlja kući u selo Seget kod Trogira svojoj supruzi Ani Špiku Marinovoj. Na dopisnici su vidljivi pečat koji govori da je riječ o korespondenciji ratnih zarobljenika, pečat Talijanskog Crvenog križa, pečat talijanske Vojne komande iz Stato Maggiore-a i pečat talijanske i austrijske cenzure.

¹⁶ Isto, 32.

¹⁷ Dopisnica iz 1915. godine, pošiljatelj je gospodin Marin Špika, koji je vjerojatno bio zarobljen tijekom ratnih zbivanja. Dopisnica je adresirana na njegovu suprugu, Anu Špiku Marinovu, koja je živjela u selu Seget u blizini Trogira. Na dopisnici su i vrlo zanimljivi pečati. Pečat znaka o korespondenciji ratnih zarobljenika, pečat Talijanskog Crvenog križa, pečat talijanske Vojne komande iz Stato Maggiore-a, pečat talijanske i austrijske cenzure.

3. POLITIČKE PRILIKE I NEPRILIKE

Politički život grada često je ogledalo širih društvenih kretanja, a ujedno i katalizator promjena koje oblikuju budućnost zajednice. Pred Prvi svjetski rat, Trogir, kao i mnogi drugi gradovi Austro-Ugarske Monarhije, našao se na prekretnici. Političke prilike u ovom dalmatinskom gradu nisu bile tek odraz lokalnih interesa, već su predstavljale mikrosvijet složenih nacionalnih, socijalnih i ekonomskih pitanja koja su potresala čitavu Monarhiju. Razumijevanje političkog ozračja Trogira u ovom ključnom povijesnom trenutku pruža nam uvid u dinamiku koja je oblikovala sudbinu grada. Politika je neraskidivo povezana i s društvenim i kulturnim događajima u gradu djelujući kao njihov pokretač i usmjerivač. Kroz financiranje i zakonodavni okvir, politička sfera izravno utječe na opseg i prirodu kulturnih aktivnosti. Istovremeno, politički stavovi i ideologije oblikuju šire društveno ozračje, utječući na obrazovanje i društvenu koheziju. Time politika ne samo da upravlja gradom, već i stvara temelje na kojima se gradi bogat i raznolik društveni i kulturni život zajednice.

Početak 20. stoljeća obilježile su talijanske pretenzije prema Dalmaciji, što je kod dijela građanstva potaknulo sklonost ideji jugoslavenstva. Istovremeno je među elitom slabila podrška Austriji. Socijalni nemiri manifestirali su se kroz otpor težaka prema zemljoposjednicima. U ovom periodu javljaju se i prvi znakovi modernog kapitalizma, predvođeni poduzetnim obiteljima poput Madirazza, koji su pokrenuli industrijsku proizvodnju, odnosno industrijsku preradu ljekovitog bilja. Upravo je jedan od članova ove obitelji, Nikola, obnašao dužnost gradonačelnika Trogira neposredno prije Prvog svjetskog rata.¹⁸

U Trogiru su tijekom 1918. godine javne proslave određenih godišnjica postale prilika za izražavanje rastućeg nacionalnog zanosa među stanovništvom. Posebno je upečatljivo bilo obilježavanje stogodišnjice rođenja pjesnika Petra Preradovića, što se podudaralo sa sličnim događanjima diljem Dalmacije. Svečanost u Trogiru uključivala je nadahnut govor don Ivana Delallea¹⁹, nakon čega je lokalni zbor izveo domoljubnu pjesmu *Bože živi blagoslovi*. Program

¹⁸ I. Babić, *Trogir, grad i spomenici*, 2004., 145

¹⁹ Delalle, Ivo, povjesničar umjetnosti i publicist (Trogir, 13. 11. 1892 — Trogir, 31. I. 1962). Potječe od trogirke plemićke obitelji. Klasičnu gimnaziju završio u Biskupskom sjemeništu u Splitu 1911, a teološke studije u Zadru 1915. Kao svećenik službuje 1916–18. u Trogiru, zatim je od 1919. na dužnosti pri katedrali Sv. Dujma u Splitu. Za službovanja u Splitu predaje u biskupskoj gimnaziji. Od kraja 1926. pitomac je Zavoda Sv. Jeronima u Rimu i na poticaj F. Bulića studira kršćansku arheologiju u Papinskom institutu (Pontificio istituto di archeologia cristiana). Diplomirao 1929, doktorirao 1930. temom Kapela solinskih mučenika u Sv. Ivanu Lateranskom. Iste godine vraća se u Trogir na dužnost upravitelja župe, 1933. imenovan kanonikom zborno-opatskoga Kaptola u

je zaokružen recitiranjem odabranih Preradovićevih stihova. Sredinom iste godine, politički angažman građana postao je vidljiviji kroz organizirane javne manifestacije. Trogir se, slijedeći primjer Splita, uključio u kampanju prikupljanja potpisa za Jugoslavensku deklaraciju. Ova inicijativa naišla je na široku podršku među lokalnim stanovništvom, usprkos pokušajima provladinih krugova da je ospore. Njihovi napori uključivali su prijetnje uskraćivanjem pristupa raspodjeli hrane onima koji bi podržali deklaraciju. Unatoč tim pritiscima, akcija je pokazala snažnu odlučnost građana u izražavanju njihovih političkih stavova.²⁰

U jeku burnih političkih previranja, tiskovine su zauzele nedvosmislen stav protiv austrijske vlasti, istovremeno snažno zagovarajući pravo južnoslavenskih naroda na samoodređenje. Ova tendencija nije bila ograničena samo na medije; istaknuti politički akteri u Dalmaciji također su zdušno podupirali ideju ujedinjenja južnoslavenskih naroda. Značajno je da je i Katolička crkva u Dalmaciji pružila potporu ovim nastojanjima. Njihov cilj bio je uspostava sveobuhvatnog Narodnog vijeća Srba, Hrvata i Slovenaca, što je trebalo utrti put stvaranju zajedničke države ovih naroda.²¹ Navedene težnje konkretizirale su se 5. listopada 1918. godine, kada je u Zagrebu osnovano Narodno vijeće SHS. Dalmacija je dobila svoje predstavnike u Plenumu Narodnog vijeća, među kojima su bili Mate Drinković, Gajo Bulat, Ivo Krstelj, Prvislav Grisogono, Stanko Banić, Uroš Desnica i Milan Marušić. Listovi poput *Novog doba* davali su prioritet političkim vijestima iz svijeta i hrvatskih krajeva, redovito ih smještajući na naslovnice tijekom cijelog međuratnog razdoblja. Vrijedi napomenuti da su ove vijesti često bile prezentirane s težnjom oblikovanja javnog mnijenja, potičući snažne emocije i očekivanja među čitateljstvom u vezi s političkim promjenama koje su se odvijale. Posebice kada se radilo o temama poput završetka rata, propasti Austro-Ugarske Monarhije, ulozi SAD-a kao zaštitnika manjih i potlačenih naroda, te ujedinjenju sa Srbijom.²²

Trogiru te povjerenikom Galerije umjetnina u Splitu za grad Trogir. God. 1936. predsjednikom je prvoga Interdijecezanskoga liturgijskog odbora, a 1955. članom istoga obnovljenog odbora pri Biskupskoj konferenciji. Pisao je eseje, studije, prikaze, književne i likovne kritike, ponajviše o trogirskim i splitskim spomenicima, crkvenoj arhitekturi, umjetničkim izložbama. Objavljivao putopise, a u svojim napisima bavio se i drugim kulturnim, društvenim i političkim pitanjima. U Splitu je 1921. pokrenuo književnu reviju *Renesansa*, a u Trogiru osniva društvo za proučavanje i zaštitu starina »Radovan«, kojemu je od 1930. predsjednikom. Urednik je revije *Život s crkvom*, koja je pokrenuta 1936. Sudjelovao je u mnogim kulturnim i društvenim akcijama u Splitu. Jedan je od inicijatora prvoga izložbenog salona »Galić« te društva »Marjan«. Nakon II. svjetskog rata uz potporu splitskoga Konzervatorskog zavoda radio na zaštiti splitske katedrale i ratom oštećenih spomenika u Trogiru. Z. Mužinić, Hrvatski biografski leksikon, 11.7.2024. <https://hbl.lzmk.hr/clanak/delalle-ivo>

²⁰ M. Čipčić, *Trogir između svjetskih ratova (1918.-1941.)*, 2021., 36.

²¹ *Novo doba*, god. I., br.137.,24.10.1918., str. 3. (u nastavku ND)

²² ND, god I., br.118.,5.10.1918., str. 1.

Neposredno nakon pada Austro-Ugarske Monarhije, val euforije zahvatio je stanovništvo, što je rezultiralo snažnim impulsom za uklanjanjem svih podsjetnika prethodnog režima. U Trogiru se ovaj zanos manifestirao na osobito upečatljiv način 28. listopada 1918. godine, kada je skupina od pet mladića odlučila srušiti spomenik caru Franji Josipu I. smješten u parku Žudika. Ovaj čin simboličkog raskida s prošlošću nije se ograničio samo na spomenike, diljem grada uklanjani su i različiti natpisi koji su podsjećali na austrougarsku vladavinu. Detalje o ovom događaju dugujemo zapisima Roka Slade-Šilovića²³, lokalnog kroničara. Njegova povijesna svijest omogućila je ne samo očuvanje informacija o ovom značajnom trenutku, već i spašavanje dijelova srušenog spomenika, čime je sačuvan materijalni trag ovog razdoblja trogirске povijesti.²⁴

29. listopada 1918. godine, Hrvatski sabor raskinuo je državnopravne veze Trojedne Kraljevine s Austro-Ugarskom, proglašivši neovisnost Dalmacije, Hrvatske i Slavonije s Rijekom te njihovo pristupanje Državi Slovenaca, Hrvata i Srba. Već sljedećeg dana, Narodna organizacija za Dalmaciju preuzela je upravu u Splitu od austrijskih vlasti, a 2. studenog proglasila je Zemaljsku vladu za Dalmaciju sa sjedištem u Splitu, po nalogu Narodnog vijeća SHS-a u Zagrebu. U Trogiru je 30. listopada održan veliki javni skup na kojem je izabrano Narodno vijeće. Svrha ovog vijeća bila je odabrati ljude koji će preuzeti vlast od dotadašnjeg načelnika Madirazze te privremeno upravljati Općinom. Ovaj događaj označio je promjenu u lokalnoj vlasti Trogira. Na čelo Odbora došli su Pavao Katalinić kao predsjednik, don Vinko Brajević²⁵ kao potpredsjednik, Stjepan Senkić kao tajnik i Josip Pasini kao blagajnik. Skup je

²³ Roko Slade-Šilović bio je istaknuta ličnost Trogira i Dalmacije, čiji je doprinos obuhvaćao mnoga područja. Kao ljekarnik, konzervator, publicist, kroničar i povjesničar, ostavio je neizbrisiv trag u kulturnom i društvenom životu svog rodnog grada i šire regije. Njegov književni opus obuhvaća oko 70 naslova iz raznih područja, uključujući farmaciju, povijest, konzervatorstvo i politiku. Objavljujući u raznim časopisima diljem regije, Slade-Šilović je značajno doprinio širenju znanja i očuvanju kulturne baštine. Posebno je vrijedno spomenuti njegovu privatnu biblioteku, jednu od najznačajnijih u Dalmaciji, koja je i danas izvor vrijednih informacija za istraživače. Suradnja s arheologom don Franom Bulićem proširila je njegov interes na područje društvenih znanosti i konzervatorstva. Kao povjerenik Bihaća i počasni konzervator za područje Trogira, Slade-Šilović je aktivno radio na očuvanju povijesnih spomenika. Također je bio član i voditelj brojnih kulturnih ustanova, uključujući Hrvatsko pučko-prosvjetno društvo *Berislavić* i Hrvatsko kulturno društvo *Radovan*. Njegov najznačajniji privatni rad je opsežan dnevnik od 11 svezaka, koji je vodio od 1898. do svoje smrti, pružajući neprocjenjiv uvid u život Trogira tog vremena. Napisao je i kroniku Prvog svjetskog rata u Splitu. Slade-Šilovićev sveobuhvatan rad na očuvanju i promoviranju lokalne povijesti i kulture čini ga jednom od ključnih figura u očuvanju baštine ne samo Trogira, već i cijele Hrvatske. D. Radić, govor o životu i djelu Roka Slade-Šilovića na svečanosti imenovanja trga Roka Slade-Šilovića, 16. kolovoza 2012. <https://ika.hkm.hr/>

²⁴ S. Piplović, *Graditeljstvo Trogira u 19. stoljeću*, 1966., 100; M. Čipčić, *Trogir između svjetskih ratova (1918.-1941.)*, 2021., 40.

²⁵ Vinko Brajević, rođen 1888. u Splitu, bio je istaknuti novinar i svećenik koji je ostavio značajan trag u dalmatinskom javnom životu prve polovice 20. stoljeća. Nakon završetka obrazovanja u Splitu i Zadru, Brajević je služio kao župnik u nekoliko dalmatinskih župa do 1924. godine. Tijekom tog razdoblja, posebno se istakao svojim radom na katalogizaciji Kaptolske biblioteke u Trogiru. Nakon raspada Austro-Ugarske, Brajević je

odlučio o raspuštanju dotadašnjeg Općinskog upraviteljstva, uključujući načelnika Madirazzu. Dogovoreno je da će novo Općinsko vijeće, u suradnji s Narodnim vijećem, imenovati sljedeću Općinsku upravu. Za održavanje reda osnovana je Narodna garda od 32 člana, a istog dana osnovan je i Odbor Narodnog vijeća žena.²⁶ Čipčić navodi da je, prema novinskim izvještajima, skup protekao u rodoljubnom zanosu. Tri dana kasnije, 3. studenog, stara uprava predala je vlast Odboru Narodnog vijeća u Trogiru, koji je potom imenovao privremenu upravu na čelu s Ivanom Belasom, zaduženu za vođenje općinskih poslova do novih izbora.²⁷

Na sjednici održanoj 8. studenog 1918., Općinski odbor Trogira jednoglasno je donio nekoliko ključnih odluka koje su odražavale nove političke prilike. Odbor je službeno priznao autoritet Narodnog vijeća u Zagrebu, potvrđujući time priključenje novonastaloj Državi Slovenaca, Hrvata i Srba. Nadalje, priznata je i uprava Narodne organizacije za Dalmaciju sa sjedištem u Splitu kao legitimna vlast za cijelo područje Dalmacije. Ova odluka je bila u skladu s tadašnjim nastojanjima za ujedinjenjem južnoslavenskih zemalja bivše Austro-Ugarske Monarhije. Odbor je također priznao Zemaljsku vladu Dalmacije, izabranu prema odredbama Narodnog vijeća SHS, kao vrhovnu zemaljsku vlast.²⁸ Odluke trogirskog Općinskog odbora donesene su u sjeni nedavno potpisanog primirja u Padovi 3. studenog 1918. između Austro-Ugarske Monarhije i sila Antante. Ovo primirje otvorilo je put Italiji da okupira područja obećana tajnim Londonskim ugovorom iz 1915. godine. Dolasku srpske i talijanske vojske išla je u prilog i činjenica da je riječ o prostoru nepriznate države, koja praktički ne raspolaže organiziranom vojskom. Tako je talijanska vojska, zbog svoje blizine, brzo zauzela značajan dio istočnojadranske obale. *Novo doba* prenosi vijesti talijanskog glasila *Il giornale d italia: Dalmatinski gradovi ističu talijansku zastavu*. Točnije u Šibeniku, Trogiru, Omišu, Makarskoj

aktivno sudjelovao u političkom životu Trogira, obnašajući funkciju potpredsjednika lokalnog Narodnog vijeća i sudjelujući u pripremi izbora za Ustavotvornu skupštinu 1920. godine. Također je bio ključna figura u osnivanju nekoliko važnih lokalnih organizacija. Brajevićeva novinarska karijera dosegla je vrhunac kada je preuzeo uredništvo splitskog dnevnika "Novo doba" 1927. godine, poziciju koju je zadržao do 1941. Pod njegovim vodstvom, list je zadržao lokalni fokus, ali je privlačio suradnju brojnih istaknutih dalmatinskih intelektualaca. Tijekom talijanske okupacije Dalmacije, Brajević je bio interniran u Italiji. Nakon oslobođenja, nastanio se u Rimu, gdje je proveo ostatak života. Kao novinar i publicist, Brajević je pisao o širokom spektru tema, od socijalnih i političkih pitanja do povijesti umjetnosti i očuvanja kulturne baštine. Njegovi članci pojavljivali su se u brojnim uglednim publikacijama. Brajević je bio poznat po svojoj oštroj polemičkoj naravi, često se upuštajući u debate o političkim i kulturnim pitanjima s drugim istaknutim ličnostima svog vremena. Brajevićev rad ostaje važan doprinos novinarstvu i kulturnom životu Dalmacije u prvoj polovici 20. stoljeća. Hrvatski biografski leksikon, 11.7.2024. <https://hbl.lzmk.hr/clanak/brajevic-vinko>

²⁶ Lj, Radić, *Trogir u međustranačkim političkim previranjima između dva svjetska rata*, 2017., 35

²⁷ M. Čipčić, *Trogir između svjetskih ratova (1918.-1941.)*, 2021., 42-43;

²⁸ ND, god. I, br 161. 17. XI. 1918., 3.

i Dubrovniku te po svim otocima *slobodno se vije talijanska zastava*. Mnoge obitelji sada postaju prijateljima Italije kako bi bili prihvaćeni od strane izvjesnog okupatora.²⁹

Do 16. studenog 1918., talijanska vojska zauzela je Goricu, Istru, dijelove Kranjske, kvarnerske otoke te brojne dalmatinske otoke i gradove, uključujući Zadar i Šibenik. Savezničke sile su potom podijelile zone okupacije: britanska flota nadzirala je sjeverni Jadran s Rijekom, talijanska središnji dio, američka srednju Dalmaciju, a francuska mornarica područje od otoka Šipana do albanske obale.³⁰ U Trogiru su se talijanski vojnici postupno infiltrirali među lokalno stanovništvo, što je izazvalo val protesta i nezadovoljstva. Zanimljivo je da su Trogirani imali različit odnos prema pojedinim savezničkim vojskama. Prema Talijanima su osjećali teret okupacije, dok su prema ostalim saveznicima bili blagonakloniji. Francuze su pozdravljali Marseljezom, a Amerikanci su im se posebno istaknuli svojim humanitarnim akcijama.³¹

Stvaranje Kraljevine SHS 1. prosinca 1918. dočekano je s oduševljenjem diljem Dalmacije, uključujući i Trogir. Ovo oduševljenje bilo je dijelom potaknuto i očekivanjem da će nova država osigurati prijeko potrebne pošiljke hrane. Ovim odlukama, Trogir je formalno prekinuo veze s bivšom Austro-Ugarskom Monarhijom i priključio se novonastalim političkim strukturama, odražavajući šire promjene koje su se događale na području bivše Monarhije nakon završetka Prvog svjetskog rata.³² Također se očekivalo da će ujedinjenje sa Srbijom pružiti snažnog saveznika u borbi protiv talijanske okupacije. Međutim, kako ističe Aleksandar Jakir, ova očekivanja nisu bila realistična. Srbija nije bila spremna trajno narušiti odnose s Italijom zbog relativno malog dijela jadranske obale, što je dovelo do razočaranja među stanovništvom okupiranih područja.³³ Stoga su već u prvim tjednima postojanja novonastale države, postali vidljivi ključni politički trendovi. Unatoč činjenici da država još nije imala ustav, vlada je provodila izrazito centraliziranu politiku. Ovu tendenciju lako je objasniti kada se zna da su dominantan položaj u vladi imali upravo centralisti koji su shodno tome birali smjer u kojem će se razvijati državno uređenje.³⁴

²⁹ A. Jakir, *Dalmacija u međuratnom razdoblju 1918.-1941.*, 2018. 72; ND, god. I, br. 154, 10. XI. 1918., 1.

³⁰ A. Jakir, *Dalmacija u međuratnom razdoblju 1918.-1941.*, 72-73; M. Čipčić, *Trogir između svjetskih ratova (1918.-1941.)*, 43.

³¹ ND, god. I, br. 175, 1. XII. 1918., 2.

³² ND, god. I, br. 186, 12. XII. 1918., 3.

³³ A. Jakir *Dalmacija u međuratnom razdoblju 1918.-1941.*, 89.

³⁴ Lj, Radić, *Trogir u međustranačkim političkim previranjima između dva svjetska rata*, 2017., 31

U razdoblju okupacije, talijanske vlasti pokušale su iskoristiti tešku ekonomsku situaciju lokalnog stanovništva nudeći besplatnu hranu kako bi pridobili naklonost građana. Međutim, ova taktika nije polučila željeni učinak. Većina stanovnika je, usprkos neimaštini, odbijala ovu ponudu, prepoznajući je kao pokušaj političke manipulacije. Malobrojni koji su prihvatili pomoć suočili su se s društvenom osudom, a dodijeljen im je i pogrdan naziv *antrizari* (rižari).³⁵

Neposredno nakon rata, u jesen 1919., talijanske snage pokušale su okupirati trogirsko područje, no ovaj pokušaj naišao je na snažan otpor lokalnog stanovništva i intervenciju američkih i srpskih vojnih vlasti. Protutalijanski osjećaj rezultirao je demonstracijama i odlaskom dijela talijanski orijentiranih obitelji iz grada.³⁶ Otpor Talijanima vidljiv je kroz održane skupštine, memorandume, ali i fizičke sukobe. Tako se nova vlast odmah suočila s izrazito kompleksnim i nestabilnim okolnostima. Dalmatinski su se političari našli pred izazovom opskrbe stanovništva hranom, ali i problemom okupacije dijelova Dalmacije. Posebno je aktualno bilo tzv. Jadransko pitanje, koje je izazvalo značajnu zabrinutost dalmatinske javnosti. Kao odgovor na ovu situaciju, formirana je tajna organizacija s ciljem oslobađanja okupiranih teritorija, što je predstavljalo pokušaj proaktivnog djelovanja u rješavanju gorućih geopolitičkih problema regije.³⁷

Slika 3. Talijani i Amerikanci s brodom USS OLYPIA vezani jedni za druge na rivi 23. rujna 1919. godine

³⁵ Lj, Radić, *Trogir u međustranačkim političkim previranjima između dva svjetska rata*, 2017., 37.

³⁶ M. Čipčić, *Trogir između svjetskih ratova (1918.-1941.)*, 2021., 50-55

³⁷ A. Jakir, *Dalmacija u međuratnom razdoblju 1918.-1941.*, 82-83

Tako je prilikom ukrcavanja robe na talijanski parobrod Danubio došlo do provokacija na što su lokalni mladići odgovorili pucnjevima iz pištolja. Istraga je pokazala da je masa reagirala na provokacije mornara, što implicira da su Talijani bili inicijatori sukoba. Britanski novinar Calbert, koji je svjedočio događaju, izvijestio je o tome u *Timesu*. Utvrđeno je, međutim, da nisu poduzete odgovarajuće mjere za sprečavanje sukoba, zbog čega su zapovjednik satnije i njegov podčasnik primjereno kažnjeni.³⁸ No incidenti su se nastavljali i dalje, a situacija je kulminirala uništavanjem nekoliko venecijanskih lavova, simbola nekadašnje mletačke vlasti, u prosincu 1932. godine. Ovaj čin predstavljao je odgovor talijanskom fašističkom vođi Benitu Mussoliniju, koji je spomenike koristio kao argument za polaganje "prava" na dalmatinske gradove. Akcija je izazvala međunarodnu pozornost i osudu kulturne javnosti, dodatno pogoršavajući već napete odnose.³⁹

Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca dugo je funkcionirala bez ustava. Prvi izbori za Ustavotvornu skupštinu održani su tek 28. studenog 1920. godine. Pravo glasa imali su muškarci stariji od 21 godine, dok su za poslanike mogli biti birani oni s najmanje 25 godina i vještinom čitanja i pisanja. Glasovanje se provodilo sustavom gumenih kuglica, a birane su kandidacijske liste, koje su trebale biti predložene od najmanje 100 birača. Dalmacija je u Skupštinu birala jedanaest poslanika. Na razini Hrvatske, najviše glasova osvojila je Radićeva *Hrvatska pučka seljačka stranka* (HPSS), kasnije preimenovana u *Hrvatsku republikansku seljačku stranku* (HRSS). Iako nisu istaknuli svoje liste u Dalmaciji, s ukupno 230 tisuća glasova osigurali su 50 mandata.⁴⁰

Trogir se na ovim izborima nalazio u izbornom okrugu Kotor-Dubrovnik-Split. Na području Trogira natjecalo se sedam kandidacijskih lista, s najaktivnijim predizbornim kampanjama *Zemljoradničke stranke*, *Komunističke partije* i *Hrvatske pučke stranke*. *Zemljoradnička stranka* pokazala se najsnažnijom u široj općini Trogir, ali ne i u samom gradu gdje je prednjačila Komunistička partija, unatoč zabrani njenog rada u travnju 1920. godine.⁴¹

Osim političkih stranaka javljale su se i organizacije kao što je *Jugoslavenska napredno-nacionalna omladina* (*Orjuna*). Osnovana 23. ožujka 1921. u Splitu, bila je

³⁸ M. Čipčić, *Trogir između svjetskih ratova (1918.-1941.)*, 2021., 51-61.

³⁹ I. Babić, *Trogir, grad i spomenici*, 2004., 151-152.

⁴⁰ Lj, Radić, *Trogir u međustranačkim političkim previranjima između dva svjetska rata*, 2017., 40-44.

⁴¹ Isto, 41-42.

ekstremna nacionalistička organizacija čiji je cilj bio zaštita unitarističke jugoslavenske države. Djelovala je protiv komunista i separatista. U kolovozu 1926., *Orjuna* je u Trogiru organizirala svečanost posvećenja zastave lokalne podružnice. Događaj je privukao članove iz Splita, koji su doplovili dvama parobrodima. Na gradskom trgu, okupljenom mnoštvu obratili su se istaknuti članovi, a prvi od njih predsjednik trogirске *Orjune* sudac Štuk te u konačnici i vođa trogirskog *Sokolskog* društva. Istog dana osnovana je i podružnica *Orjune* u obližnjem Okrugu. Prisutnost *Orjune* u Trogiru izazvala je tenzije s lokalnim komunistima, koji su formirali vlastite obrambene skupine. Prema izvještajima dnevnog tiska *Jadranska pošta*, u listopadu 1926. došlo je do oružanog sukoba između ovih suprotstavljenih grupa. Ovaj incident nije bio izoliran slučaj, a jedan od narednih sukoba završio je sudskim procesom u kojem je 16 trogirskih komunista osuđeno na zatvorske kazne. Ovi događaji ilustriraju duboke političke podjele i napetosti koje su vladale u Trogiru i široj regiji tijekom 1920-ih godina, odražavajući šire ideološke sukobe tog razdoblja u Kraljevini Jugoslaviji.⁴²

Godina 1925. obilježena je osnivanjem ogranka *Hrvatske republikanske seljačke stranke* (HRSS) u Trogiru. HRSS je ostvario značajan utjecaj, posebice u ruralnim dijelovima trogirске općine, ali i u samom gradu, što se očitovalo u dobrim izbornim rezultatima 1925. godine i kasnije. Radikali su zauzeli drugo mjesto po broju glasova, a slijedila ih je *Radnička stranka*, iako je na ovaj poredak mogao utjecati incident na biralištu u Marini. Politička situacija u Trogiru odražavala je opće stanje u južnom okrugu, koji je obuhvaćao srez Split i Općinu Trogir. HRSS je predvodio izborne liste, nakon čega su slijedile *Radnička stranka* i *Stranka prava*. Uoči oblasnih izbora 1927. godine, Stjepan Radić posjetio je Dalmaciju, održavajući niz skupova. U Trogir je stigao 8. siječnja u pratnji Pavla Radića, gdje ga je dočekaao tadašnji načelnik Lušić. Potom je posjetio Prapatnicu, Seget i Marinu, gdje je održao skup pred nekoliko stotina ljudi.⁴³ U Marini se obratio okupljenom mnoštvu, rekavši između ostalog:

*Pčele koje znadu da se slože i u roju su jake. Naše Hrvatsvo je lijepi sjajni okvir, a slika je čovjek mučenik, seljak i radnik. Temelj naše čovječnosti obrana onog koji kopa, koji stvara, obrana sirotinje. Seljačka misao je duboka jer je pravedna, široka jer je čovječna. Mi smo u vladi i u vladi ostajemo, Nema vlade bez Hrvata.*⁴⁴

⁴² M. Čipčić, *Trogir između svjetskih ratova (1918.-1941.)*, 2021., 80-82.

⁴³ Lj, Radić, *Trogir u međustranačkim političkim previranjima između dva svjetska rata*, 2017., 54-55.

⁴⁴ Isto, 55-56; prema Obzor. 10. I. 1927. 7.

Ovaj posjet označio je početak intenzivne kampanje po Dalmaciji. Radićeva stranka ostvarila je uvjerljivu pobjedu u trogirskoj općini, posebno u Marini, Segetu, Vinišću i Prapatnici. Izbori su rezultirali s 25 izabраниh zastupnika HSS-a, među kojima je bio i Trogirani Lovre Kandija, jedan od osam zastupnika iz kotara Split.⁴⁵

Pored navedenih, značajnu aktivnost na trogirskom području pokazivali su i *Hrvatska zajednica*, *Pokrajinski težački savez* te *Hrvatska pučka stranka*, što svjedoči o živoj i raznovrsnoj političkoj sceni ovog dalmatinskog grada u turbulentnom poslijeratnom razdoblju. Godina 1929. označila je početak razdoblja kraljeve diktature. Vidovdanski ustav je ukinut, a Narodna skupština raspuštena. Međutim, zbog općeg pogoršanja stanja u državi, kralj Aleksandar bio je prisiljen na određene promjene. U jesen 1931. donesen je Oktroirani ustav, čime se pokušalo prikriti dotadašnji otvoreni apsolutizam, između ostalog i organiziranjem izbora. Većina političkih stranaka pozvala je građane na bojkot ovih izbora, što se odrazilo i u Trogiru gdje je odaziv birača bio iznimno nizak, ne prelazeći 20%. *Hrvatska seljačka stranka* predvodila je ovaj bojkot u Trogiru. Unatoč tome, na izbore je u Općini Trogir izašlo 6011 birača koji su za načelnika općine izabrali Franu Sladu.⁴⁶

Dalmatinske su općine funkcionirale prema starom pravilniku sve do 1933. kada je donesen Zakon o općinama pa se počeo primjenjivati i Zakon o gradski općinama. Do tada se primjenjivao Pravilnik iz 1864. koji je jamčio dalmatinskim općinama određenu autonomiju. To bi značilo da je općinsko vijeće u svom prvotno trogodišnjem, potom šestogodišnjem mandatu, moglo autonomno upravljati općinskom imovinom. Isto tako, općinsko vijeće biralo je općinskog načelnika kao i članove uprave te predsjednike. Nakon provedene upravno-administrativne reforme te podjele Kraljevine Jugoslavije na banovine, Općina je 1929. godine postala djelom Primorske Banovine čime je nastavila djelovati pod okriljem Sreskog načelstva u Splitu, koje je već ranije do pobjede HSS-a na općinskim izborima 1926. godine imenovalo Općinske funkcije. U Trogiru se još nalazilo i odjeljenje Porezne i Katastarske uprave, kao i Sreski sud. Općina Trogir je sve do 1931. pripadala razredu općina od 10 do 20 tisuća stanovnika, te je shodno tome raspolagala sa ograničenim brojem funkcija, što bi značilo da je do tada imala 33 vijećnika i 33 zamjenika, a nakon toga 37 vijećnika i 37 zamjenika.⁴⁷

⁴⁵ Lj, Radić, *Trogir u međustranačkim političkim previranjima između dva svjetska rata*, 2017., 56-57.

⁴⁶ Isto, 61-62.

⁴⁷ M. Čipčić, *Trogir između svjetskih ratova (1918.-1941.)*, 2021., 28-29.

Međuratno razdoblje obilježeno je političkim previranjima i socijalnim nemirima. Ovo turbulentno razdoblje karakteriziraju zahtjevi za agrarnom reformom, jačanje radničkog pokreta i sve izraženije političko angažiranje širih slojeva stanovništva. Formiraju se različite političke organizacije, od težačkih udruga do komunističkih stranaka, a politizirano stanovništvo, suočeno s neriješenim agrarnim pitanjem, traži radikalne promjene. Hrvatska seljačka stranka uživa značajnu potporu, a politička previranja dosežu vrhunac na općinskim izborima 19. svibnja 1940. godine. Kada pobjeđuje lista *Radnog naroda* bliska *Komunističkoj partiji*. Promjena na vlasti jasno ukazuje na rastući utjecaj ljevičarskih ideja u ovom dalmatinskom gradu, a simbolizira i kulminaciju dugogodišnjih političkih tenzija kojima se najavljuju nove društvene promjene u Trogiru i široj regiji.⁴⁸

4. GOSPODARSKI TEMELJ RAZVOJA GRADA

Unatoč svojoj minijaturnosti, Trogir je po svojoj društvenoj raslojenosti i podjeli uloga predstavljao pravi gradski centar. U njemu su postojale jasne društvene hijerarhije te su se obavljale različite administrativne, vjerske i simboličke funkcije, što se odražavalo u izgledu veoma raščlanjenog urbanog tkiva. U novije doba porast broja stanovnika nije utemeljen na gospodarskom razvoju, koji se uglavnom sveo na turizam. Iako urbane sredine općenito određuju sekundarne i tercijarne djelatnosti, presudnu ulogu u Trogiru imao je primarni sektor - poljoprivreda. Njome su se bavili mnogobrojni težaci nastanjeni ne samo u gradu, nego i u većoj mjeri u njegovim predgrađima - Pasikama i na Čiovu. Karakteristika većine dalmatinskih gradova, izuzev Dubrovnika i Korčule, bila je visoka zastupljenost poljoprivrednog stanovništva u predgrađima, koje je u mnogim slučajevima bilo brojnije od stanovnika samog gradskog središta. Na komunalnom području, posjednici, kler, trgovci, obrtnici, pomorci, činovnici, svećenici..., dakle ne računajući poljoprivrednike iz predgrađa, činili su manje od 10% stanovništva. Iako malobrojni, upravo su oni bili nositelji urbane kulture.⁴⁹

Krajem 19. stoljeća, dolaskom narodnjaka na vlast u Komuni, započelo je razdoblje intenzivnijeg razvoja infrastrukture uz potporu središnje vlasti. Obnovljena je obala, produbljena luka, izgrađeni su svjetionici i uređena pristaništa u manjim mjestima. Ovaj polet odrazio se i na ruralna područja, gdje su se unaprijedili putovi i vodoopskrba. Gospodarski

⁴⁸ I. Babić, *Trogir, grad i spomenici*, 2004., 152.

⁴⁹ I. Babić, *Trogir, grad i spomenici*, 2004., 32.

život Trogira obilježen je početkom industrijske proizvodnje. Osnivaju se tvornice za preradu lokalnih sirovina, poput buhača koji se koristio kao insekticid i izvezio čak do Kine. Na obližnjem otoku Čiovu pokrenuta je i proizvodnja konzervirane ribe. Brodogradnja, iako i dalje pretežno manufakturnog karaktera, nastavlja svoju dugogodišnju tradiciju. Hrvatski jezik uveden je u službenu uporabu i obrazovanje, a pokrenuti su i stručni tečajevi za poljoprivrednike. Kulturni život obogaćen je osnivanjem novih društava, poput pjevačkog zbora *Berislavić* 1902., vatrogasnog društva *Trogir* 1903., *Hrvatskog sokola* 1908. i sportskog kluba *Slaven* 1912.⁵⁰

Dalmacija nije bila poprište izravnih ratnih sukoba tijekom Prvog svjetskog rata, shodno tome ni Trogir nije pretrpio izravna ratna razaranja, ipak prve poratne godine u Trogiru obilježene su izrazito nepovoljnom ekonomskom situacijom. Već od ratne zime 1914. godine, oskudica je postala svakodnevica. Nedostajalo je osnovnih životnih potrepština, od hrane i goriva do higijenskih proizvoda. Situacija se dodatno pogoršala kada je slab urod pšenice i vinove loze doveo stanovništvo na rub gladi, a oštra zima praćena dugotrajnom sušom otežala ionako nepodnošljive uvjete života. Splitski dnevni tisak, *Novo doba*, redovito je izvještavao o gradskim problemima i poteškoćama s kojima se susretalo splitsko, ali i trogirsko stanovništvo. Prirodne nepogode i kriza agrarnog sektora, čimbenici su koji su gurnuli dalmatinsko stanovništvo, pa tako i ono u Trogiru, u još dublju krizu, pretvorivši borbu za preživljavanje u svakodnevnu stvarnost.⁵¹ Ovaj niz nesretnih okolnosti stvorio je začarani krug siromaštva i gladi koji je ostavio dubok trag na dalmatinskom društvu. Stoga su austrijske vlasti tijekom 1918. pokrenule inicijativu za opskrbu osnovnim životnim i higijenskim potrepštinama po cijenama nižim od tržišnih, aprovizaciju. Takva snižena roba, stizala je iz austrijskog dijela monarhije, no to je pak stvaralo brojne probleme. Dugotrajni prijevoz namirnica uzrokovao je njihovo kvarenje, a dio hrane namijenjene Dalmaciji jednostavno bi nestao putem. Ovakvo stanje rezultiralo je kršenjem građanskih prava i sloboda o kojem obavještava *Novo doba*. Isprva su to bila obična izvješća, no s vremenom su poprimila oštar kritički ton s jasnim političkim prizvukom.⁵² Distribucija hrane najugroženijima donekle je ublažila prehrambene poteškoće u Trogiru. Međutim, ove raspodjele nisu tekle bez problema. Uočeni su propusti u izradi popisa korisnika državne potpore. Paradoksalno, imućnija kućanstva u Trogiru dobivala

⁵⁰ Isto, 145

⁵¹ Z. Jelaska Marijan, *Grad i ljudi: Split 1918.-1941.*, 2009., str.63-65; Lj, Radić, *Trogir u međustranačkim političkim previranjima između dva svjetska rata*, 2017., 35.

⁵² ND, god. I., br.125., 12. 10.1918., str. 1.

su pomoć, dok su najsiromašnije obitelji ostale zanemarene. Za ovaj previd odgovornost je pripisana načelniku Madirazzi zbog čega je između ostalog u općinskoj dvorani Trogira proveden javni protest protiv načelnika. Povod je bilo predavanje o dr. Janezu Kreku⁵³. Predavač Vinko Brajević iskoristio je ovu priliku da oštro kritizira načelnika, optužujući ga za zanemarivanje gradskih problema i preokupiranost osobnim prestižem, posebno ističući njegovu nedavnu audijenciju kod cara Karla I. Skup je privukao mnoštvo građana nezadovoljnih načelnikovom proaustrijskom orijentacijom, koja je u to vrijeme već djelovala samoubilački s obzirom na očito propadanje Austro-Ugarske. Ovo masovno okupljanje jasno je pokazalo da je načelnik izgubio povjerenje svojih sugrađana, najavljujući skori kraj njegovog mandata. Ipak, ocjenjujući Madirazzino trinaestogodišnje vodstvo općine, valja uzeti u obzir složenu sliku. Iako su ga pratile optužbe za malverzacije i zloupotrebu položaja, ne mogu se zanemariti ni značajni građevinski i komunalni zahvati pod njegovom upravom, koji su doveli do svojevrsne renesanse povijesne jezgre Trogira. Ovaj kontroverzni period trogirске povijesti tako ostaje obilježen i pozitivnim i negativnim aspektima Madirazzine vladavine.⁵⁴

Pozitivni aspekt je postojanje javne kuhinje koja je funkcionirala na dobrovoljnoj osnovi, oslanjajući se na donacije. Kuhinja tako uspijevala osigurati obroke za 170 obitelji u potrebi.⁵⁵ U jeku 1918. godine, Trogir je svjedočio još jednoj plemenitoj inicijativi trogirskih građanki. Pod vodstvom Domine Stude-Lušić, oformljen je organizacijski odbor koji je pokrenuo proslavu Narodnog blagdana koji se umjesto u petak slavio u nedjelju 7. srpnja jer im je to bilo zgodnije.⁵⁶ Ova manifestacija nije bila samo svečanost, već i humanitarna akcija usmjerena na prikupljanje sredstava za pomoć djeci iz siromašnih obitelji. Akcija je postigla značajan uspjeh, prikupivši 5000 kruna. No, to je bio tek početak. Potaknute ovim postignućem, članice odbora proširile su svoje djelovanje, pokrenuvši inicijativu za slanje djece u potrebi na prehranu u unutrašnjost Hrvatske i Slavonije. Njihov trud rezultirao je odlaskom 116 djece iz trogirске općine u sigurnost i bolju skrb banske Hrvatske i Slavonije. Ovaj humani pothvat dobio je dodatnu dimenziju zahvaljujući zalaganju Ante Trumbića, ministra vanjskih poslova. Njegovim naporima, do 1921. godine, 110 od 116 djece iz Trogira vratilo se svojim domovima. Širi kontekst ove akcije pokazuje da se od ukupno 3050 djece iz cijele Dalmacije,

⁵³ Slovenski svećenik i političar, zaslužan za osnivanje Jugoslavenskog kluba zastupnika u Carevinskom vijeću u Beču.

⁵⁴ ND, god. I. br. 139, 26. X. 1918., 3; M. Čipčić, *Trogir između svjetskih ratova (1918.-1941.)*, 2021., 39.

⁵⁵ M. Čipčić, *Trogir između svjetskih ratova (1918.-1941.)*, 2021., 124-126.

⁵⁶ ND, god. I, br. 25, 4. VII. 1918., 3.

njih 2655 uspješno vratilo, svjedočeci o opsegu i učinkovitosti ove inicijative.⁵⁷ Ova epizoda trogirske povijesti ostaje svijetao primjer solidarnosti i brige zajednice za svoje najranjivije članove u teškim vremenima.

Gospodarstvo Dalmacije, uključujući trogirsko područje, u prvoj polovici 20. stoljeća i dalje je bilo pretežno agrarne prirode. Nepovoljna klima i nedostatak kvalitetne obradive zemlje otežavali su uzgoj žitarica, što je rezultiralo potrebom za uvozom. Rat je teško pogodio poljoprivredu. Vinogradarstvo, kao značajna grana, suočilo se sa peronosporom i filokserom, bolestima koje su uništile vinograde, stoka je masovno pobijena, a dugo odsustvo vojnika značilo je manje rada u polju. Maslinarstvo je karakteriziralo promjenjivost uroda, a među voćnim kulturama prednjačili su nasadi badema, smokava i višanja. Uzgoj duhana i buhača, iako pod strogim nadzorom države, predstavljao je značajan izvor prihoda za lokalno stanovništvo. Aromatično bilje poput ružmarina i kadulje također je pridonosilo ekonomiji. Stočarstvo i prerada kamena ostali su slabo razvijeni, dok je cementna industrija pružala određene prihode pred Prvi svjetski rat. Trgovina je bila ograničena zbog loših kopnenih veza s nešto boljom situacijom u pomorskom prometu. Unatoč postojanju tvornice za preradu lokalnih proizvoda, Trogir je zaostajao u industrijskom razvoju za većim dalmatinskim gradovima, ulazeći u Drugi svjetski rat bez značajnijih industrijskih pogona.⁵⁸

Ljetni period donosio je Trogiranima ozbiljne poteškoće s opskrbom pitkom vodom. Gradski bunari bili su u zapuštenom stanju i zagađeni, što je predstavljalo značajnu prijetnju javnom zdravlju, povećavajući rizik od izbijanja raznih zaraznih bolesti među stanovništvom. Komunalna infrastruktura Trogira općenito je bila u zabrinjavajućem stanju. Prema izvještajima u listu *Novo doba*, grad je patio od općeg nedostatka higijene, dok su putovi unutar općinskih granica bili u ruševnom stanju. Osim toga, novinski članci su ukazivali na ozbiljne probleme u obrazovnom sustavu i gospodarskom sektoru općine. Ovi izvještaji ocrtavali su sliku grada suočenog s višestrukim izazovima u različitim aspektima svakodnevnog života i razvoja. Elektrifikaciju grada i dovršenje vodovoda, Trogir je dočekaao tek 1930., a ostatak općine čekao je završetak Drugog svjetskog rata.⁵⁹ No i ta elektrifikacija postignuta je podizanjem zajma u ljubljanskoj štedionici. Dug je vremenom rastao jer Općina nije bila u

⁵⁷ M. Čipčić, *Trogir između svjetskih ratova (1914-1918.)*, 2017., 38; prema M. Kolar. *Zbrinjavanje gladne djece u Hrvatskoj za Prvog svjetskog rata*, 2008., 90.

⁵⁸ Lj. Radić, *Trogir u međustranačkim političkim previranjima između dva svjetska rata*, Trogir, 2017., 10-18.

⁵⁹ ND. god. I. br. 49, 28. VII. 1918., 3; ND, god I, br. 51, 30. VII. 1918., 3; ND god. I. br. 69, 17. VII. 1918., 3; ND, god. XIII, br. 262, 11. XI. 1930., 6.

stanju redovno uplaćivati zajam. Navedeno je dovelo do dražbe, odnosno prodaje općinskih nekretnina.⁶⁰

Ipak, kamenolom je predstavljao značajan ekonomski resurs Trogira s dalekosežnim utjecajem koji je nadilazio lokalne okvire. Trogirski kameni blokovi korišteni su za izgradnju građevina ne samo u Europi, već i preko oceana. Ipak, paradoksalno je to da je trogirski kamen putovao tisućama kilometara i krasio građevine diljem svijeta, a sam Trogir i njegova okolica patili su od nerazvijene prometne infrastrukture. Ovaj kontrast između globalnog dosega trogirskog kamena i lokalnih prometnih ograničenja dodatno naglašava stanje općine. Promet je bio nerazvijen, a oslanjao se na konjsku vuču i seljačka kola. Autobusni promet sa Splitom započeo je 1927., s postupnim povećanjem broja koncesionara do osnivanja zajedničkog Trogirsko-splitskog autobusnog društva. Razvoj prometne povezanosti između Splita i Trogira predstavlja aspekt modernizacije trogirskog područja u međuratnom razdoblju. Autobusni promet na relaciji Split-Trogir započeo je krajem 1927. godine, označavajući korak naprijed u poboljšanju mobilnosti lokalnog stanovništva i povezivanju dvaju važnih dalmatinskih gradova. Inicijalno, uspostavljena je linija s dvije dnevne vožnje, što je za ono vrijeme predstavljalo unaprijeđenje u odnosu na dotadašnji prijevoz. Ova autobusna linija brzo je postala iznimno popularna, privlačeći interes brojnih koncesionara. Prvi među njima bio je lokalni poduzetnik Ivo Sonjara iz Trogira, koji je 1930. godine ušao u koncesiju sa svojim autobusima⁶¹. U narednom desetljeću, broj koncesionara značajno je porastao, dosegnuvši čak sedam operatera. Ovaj rast ukazuje na povećanu potražnju za uslugama prijevoza i ekonomski potencijal ove linije. Kulminacija se dogodila udruživanjem koncesionara u *Trogirsko-splitsko autobusno društvo s.o.j.* Ovo udruživanje ne samo da je važan korak u profesionalizaciji i standardizaciji autobusnog prijevoza, već je imala širi društveni i ekonomski utjecaj, poboljšavajući mobilnost radne snage, olakšavajući trgovinu i doprinoseći općem razvoju regije.⁶²

Analiza gospodarskih i socijalnih prilika Trogira i Dalmacije u međuratnom razdoblju otkriva kompleksnu sliku regije koja se suočavala s brojnim izazovima. Nakon Prvog svjetskog rata, Dalmacija je i dalje bila opterećena zaostalim feudalnim odnosima, unatoč nadanjima

⁶⁰ M. Čipčić, *Trogir između svjetskih ratova (1918.-1941.)*, 2021., 116-119.

⁶¹ Ogllašavao se u dnevnim novinama, oglasnik pod nazivom: Nove obrtne dozvole i sudski protokolisane tvrtke primjer oglasa: Ivo Sonjara, pok. Ante- Trogir- prevažanje putnika autobusima po narudžbi iz garaže. ND, god. XII. Br. 300., 9. XII. 1929., 6; ND, god. XIII. br. 96., 25. IV. 1930., 6;

⁶² Lj. Radić, *Trogir u međustranačkim političkim previranjima između dva svjetska rata*, Trogir, 2017., 10-30;

težaka da će agrarna reforma donijeti promjene u vlasništvu zemlje. Međutim, ta reforma dugo je zaobilazila dalmatinske krajeve. Državna politika često je bila neosjetljiva za lokalne probleme, dodatno otežavajući situaciju nametanjem različitih poreza i neadekvatnih rješenja. Stanovništvo koje se bavilo poljoprivredom i oslanjalo na prodaju vina, buhača i maslinovog ulja, suočavalo se sa sve težim uvjetima na tržištu. Industrijski sektor, ionako slabo razvijen u trogirskom kraju, dodatno je pogođen velikom gospodarskom krizom. Zatvaranje brojnih pogona rezultiralo je značajnim iseljavanjem stanovništva u prekomorske zemlje u potrazi za boljim životnim uvjetima.

Slika 4. Svakodnevni život u Trogiru 1933./34. godine.

Unatoč ekonomskim nedaćama, društveno-kulturni život Trogira i okolice u međuratnom razdoblju pokazao je izuzetnu vitalnost. Stanovništvo koje nije emigriralo nalazilo je utjehu i rasonodu u raznim kulturnim i sportskim društvima, koja su igrala važnu ulogu u održavanju društvenog tkiva zajednice. Ovaj aspekt gradskog života služio je kao važan kohezivni faktor, pružajući stanovnicima prijeko potreban predah od svakodnevnih briga.⁶³

⁶³ Isto, 29-30.

5. DRUŠTVENO KULTURNI ŽIVOT TROGIRA

Međuratno razdoblje u Trogiru, obilježeno je iznenađujuće bogatim i raznolikim kulturnim i sportskim životom. Nekoliko ključnih organizacija oblikovalo je društvenu dinamiku grada i okolice. Kulturno-umjetničko društvo *Kolo* predvodilo je kulturna zbivanja, organizirajući predstave ne samo u gradu, već i diljem općine, čime je širilo svoj utjecaj i na ruralna područja. Sportski život grada bio je jednako aktivan, s nekoliko istaknutih klubova. Sportski klub *Trogir*, osnovan 1912., prošao je kroz nekoliko promjena imena do 1939. kada postaje Sportski klub *Slaven*. Uz njega, značajnu ulogu u društvenom životu imali su i *Sokol* te HVK *Saldun*, pri čemu je potonji bio posebno popularan među hrvatskom mladeži između dva svjetska rata. Raznolikost kulturnih i sportskih organizacija svjedočila je o otpornosti i kreativnosti lokalnog stanovništva koje je, unatoč ekonomskim teškoćama, uspijevalo održati bogat društveni život. Ova društva su, u mnogo čemu, postala utočišta gdje su građani mogli izraziti svoje aspiracije, tradiciju i graditi zajedništvo, stvarajući tako protutežu izazovnim ekonomskim okolnostima tog vremena.⁶⁴

5.2. Gradska glazba

Nikola Buble u svojem djelu ističe da glazbena društva predstavljaju više od same glazbe jer su ključna u oblikovanju društvene stvarnosti gradova na hrvatskoj obali. Kulturno socijalna uloga, ideje i projekti samo su neke od karakteristika glazbenih društava, a poruka glazbe komunikacijski kanal koji povećava emocionalni naboj i stvara tradiciju mjesta. Sudjelovanje u glazbi odigralo je ključnu ulogu u širenju nacionalne svijesti, prosvjete i kulture, ali i u osobnom razvoju svakog člana. Na repertoar su utjecali brojni faktori, uključujući društveno-kulturnu i političku situaciju, kao i sastav glazbenika, njihova stručnost i vizija. Glazba je pružala priliku svima, bez obzira na podrijetlo i imovinsko stanje na što ukazuje sastav članstva. Tijekom dvadesetog stoljeća društva su se otvarala pripadnicima svih društvenih slojeva, uključujući težake i radnike koji postaju članovi.⁶⁵

⁶⁴ Lj, Radić, *Trogir u međustranačkim političkim previranjima između dva svjetska rata*, 2017., 29-30.

⁶⁵ N. Buble, *Više od glazbe, 180 godina Narodne Glazbe Trogir*, 2007., 25.

Točno vrijeme i okolnosti nastanka *Narodne glazbe* sagledaju se prema značajnim povijesnim zapisima koji bacaju svjetlo na razvoj glazbene tradicije Trogira. Kako Buble navodi, Roko Slade-Šilović, u svom rukopisu o *Narodnom preporodu*, spominje postojanje organizirane glazbene sekcije unutar čitaonice *Casino* već 1825. godine. Ovaj podatak ukazuje na ranu prisutnost organiziranog muziciranja u Trogiru, iako ne nužno u obliku kakav danas poznajemo kao *Narodnu glazbu*. S druge strane, orkestar sličan današnjoj *Narodnoj glazbi*, s naglaskom na limene instrumente, spominje se u dokumentima iz pedesetih godina 19. stoljeća. Zanimljivo je da se u tim zapisima takav orkestar navodi kao uobičajena pojava u glazbenom životu grada iz čega se da naslutiti da je *Narodna glazba* u to vrijeme već dobro djelovala. Međutim, smatra se da je *Narodna glazba* nastala iz *Gradske glazbe* čije je članstvo podržavalo narodnjački pokret te preimenovalo organizaciju. Formalno osnivanje *Narodne glazbe* u Trogiru obilježeno je odobrenjem statuta od strane nadležnih institucija 10. siječnja 1871. godine.⁶⁶ Pravilnik *Narodne glazbe* iznosi i svrhu najdugovječnijeg kulturno-umjetničkog društva u Trogiru, a to je: *Društvu je svrha sastaviti jedan glazbeni skup pod naslovom Narodna glazba, dužnost komu bit će na vrijeme podavati Društvu glazbene zabave.*⁶⁷

Postoje različiti zapisi o prvom javnom nastupu Glazbe. Prema pisanjima Buble, prvi koncert *Narodne glazbe* održan je u Donjim Kaštelima, što bi moglo ukazivati na širu regionalnu aktivnost društva. S druge strane, *Novo doba* navodi da je prvi javni nastup održan 15. listopada iste godine, povodom mlade mise jednog dominikanca u vrijeme kada je bila neophodna aktivna akcija za narodno osviještenje. Iako i Buble spominje nastup prilikom mlade mise, on ga ne karakterizira kao prvi. Ove informacije, iako donekle proturječne, zajedno pružaju sliku o ranim danima *Narodne glazbe*, ukazujući na njenu brzu afirmaciju i aktivno sudjelovanje u kulturnom i vjerskom životu ne samo Trogira, već i okolnih mjesta.⁶⁸ Od samog početka, Glazba je imala i veliki značaj za nacionalni polet cijelog trogirskog primorja. Glazba nije samo muzička institucija, već i važan faktor u teškim političkim borbama.⁶⁹

Prvi predsjednik bio je dr. Anto Puović, koji je vodio Glazbu po mnogim gradovima, uključujući Zagreb, Beograd, Šibenik, Drniš i Sušak, pored redovitih nastupa u Splitu. *Novo*

⁶⁶ N. Buble, *Više od glazbe, 180 godina Narodne Glazbe Trogir*, 2007., 26.

⁶⁷ N. Buble, *Glazba kao dio života: etnomuzikološke teme*, 1997., 192.

⁶⁸ N. Buble, *Više od glazbe, 180 godina Narodne Glazbe Trogir*, 2007., 41-43;

⁶⁹ ND, god. XIV, br. 243, 17. X. 1931., 6.; N. Buble, *Više od glazbe, 180 godina Narodne Glazbe Trogir*, 2007., 41-43.

doba opisuje Glazbu kao *jedna od najboljih u Dalmaciji*, demonstrirajući ne samo glazbene sposobnosti već i snažan patriotizam.⁷⁰

Nakon okončanja Prvog svjetskog rata, *Narodna glazba* u Trogiru zauzela je istaknutu ulogu u gradskom životu. Svojim nastupima redovito je obogaćivala razne gradske manifestacije i proslave, potvrđujući svoj status kao jedan od ključnih kulturnih i društvenih čimbenika u zajednici. Krajem austrijske vladavine, *Narodna glazba* je nastupala gotovo svakodnevno nekoliko mjeseci, izražavajući time podršku razvoju događaja i kraju Monarhije. Posebno značajan trenutak u povijesti *Narodne glazbe* dogodio se u travnju 1921. godine. Nakon završetka talijanske okupacije dijela Trogirske općine, Glazba je preuzela vodeću ulogu u svečanom ulasku na oslobođeni teritorij. Ovaj čin nije samo demonstrirao patriotski duh Glazbe, već je i simbolički označio povratak normalnom životu i obnovi lokalnog identiteta nakon ratnih godina. Time se potvrđuje višestruki značaj ove institucije, ne samo kao nositelja kulturnog života, već i kao simbola lokalnog ponosa i otpora. *Narodna glazba* uvijek je bila protiv agresije pa je u međuratnom razdoblju, angažman i važnost glazbe dodatno porasla.⁷¹

Razna društva u gradu pokazivala su solidarnost posuđujući jedni drugima rekvizite i instrumente. Na primjer, 1919. godine, Glazba je bila u financijskoj krizi pa je HPD *Berislavić* organizirao koncert čiji su prihodi bili namijenjeni Glazbi kao bratskom društvu.⁷² Kasnijih godina, unutar Glazbe je osnovan Salonski orkestar, što je pokazivalo rast društva i poboljšanje kvalitete glazbovanja. Orkestar su sačinjavale dvije prve violine, dvije druge violine, viola, kontrabas, truba, trombon, dva klarineta, dvije horne, oboa i bubanj. O kvaliteti glazbe govori članak trogirskog dopisnika lista *Jadran* koji govori o neuspjelom gostovanju Splitskog kazališta u Trogiru.⁷³ *...Gospoda su valjda mislila da u našim manjim gradovima i varošima nema ni malo smisla za ukus i umjerenost, pa su zato i nastupila s onakvim programom ... Jedina vrijedna stvar one večeri bio je odličan orkestar trogirске Narodne glazbe koji je svirao među činovima, pod vrsnim ravnanjem gosp. Sentinelle.*⁷⁴

⁷⁰ ND, god. XIV, br. 243, 17. X. 1931., 6.

⁷¹ N. Buble, *Više od glazbe, 180 godina Narodne Glazbe Trogir*, 2007., 43-51; ND, god. IV, br. 76, 4. iv. 1921., 2.

⁷² N. Buble, *Trogirska narodna glazba*, 1984., 19-20.

⁷³ Isto., 7-57

⁷⁴ Isto, 57; prema časopisu *Jadran*

Po pitanju političkog opredjeljenja, Glazba je zauzela jasan stav na sjednici održanoj 23. srpnja 1925., izjavljujući: *Društvo je iznad i izvan svih stranaka*⁷⁵. Unatoč ovoj deklaraciji, kasnije su se pojavila određena neslaganja koja su dovela do podjele unutar organizacije. Ipak, djelovanje je nastavljeno, a repertoar Glazbe u tom se razdoblju uglavnom sastojao od djela iz poznatih opera, uključujući Verdijevog *Rigoletta*, Puccinijevu *La Boheme*, Leoncavallove *Pagliacci* i Bizetovu *Carmen*, među ostalima. Osim formalnih nastupa, članovi Glazbe formirali su dva glazbeno-plesna sastava za potrebe plesnih događanja u Trogiru.⁷⁶

U rubrici *Pokrajinski odjeljak*, lista *Novo doba*, redovito su se objavljivale vijesti iz Trogira. Među raznim gradskim događanjima, posebno je istaknuta najava plesa u organizaciji *Narodne Glazbe*. Objava ističe da trogirski glazba, jedna od najstarijih narodnih ustanova u gradu, organizira veliki društveni ples. Organizatori se nadaju značajnom odazivu građana, ne samo radi uveličavanja samog događaja, već i kako bi se pružila financijska potpora ovoj ustanovi. Odmah iznad obavijesti o plesu *Narodne glazbe* nalazi se i izvještaj o plesu *Vatrogasaca*. Navodi se da je ples bio vrlo uspješan i da je donio materijalnu dobit. Izražava se velika zahvalnost građanimanije jer im treba biti na čast što su doprinijeli uspjehu dobrotvorne akcije. Ovi plesovi stoga predstavlja priliku za građane da podrže institucije koje su dale znatan doprinos lokalnoj zajednici, a čitatelji ujedno saznaju o metodama kojima su se lokalne ustanove služile za prikupljanje sredstava i održavanje svojih aktivnosti.⁷⁷

Popularnost i značaj trogirski *Narodne glazbe* dodatno se potvrđuje zanimljivim događajem iz 1926. godine. Ovaj slučaj ilustrira ne samo ugled koji je Glazba uživala, već i spremnost pojedinaca da podrže njezin rad. Gospodin Jenkins, koji je obnašao dužnost predsjednika industrijskog poduzeća za eksploataciju kamena, pokazao je izuzetnu predanost očuvanju glazbene izvedbe u Trogiru. Saznavši da je jedan od glazbenika potreban za nastup toga dana bio u Solinu, Jenkins je velikodušno ponudio svoja osobna kola za prijevoz glazbenika, osiguravši tako da se planirani nastup održi bez poteškoća. Nadalje, Jenkinsova podrška *Narodnoj glazbi* nije se zaustavila tom gestom. Nakon što je postao svjestan financijskih izazova s kojima se Glazba suočavala, odlučio je donirati značajnu svotu od deset tisuća dinara. Ovaj čin ne samo da svjedoči o Jenkinsovoj osobnoj velikodušnosti, već i o širem društvenom prepoznavanju važnosti *Narodne glazbe* za kulturni život Trogira, gdje su

⁷⁵ Isto, 2007., 61.

⁷⁶ Isto, 60-61.

⁷⁷ ND, god. IX, br. 35, 12. II. 1926., 6.

pojedinci na utjecajnim pozicijama bili spremni pružiti konkretnu podršku lokalnim kulturnim institucijama, prepoznajući njihovu vrijednost za zajednicu.⁷⁸ Ugled trogirске *Narodne glazbe* bio je prepoznat i izvan gradskih granica, što dokazuje poziv Splitske općine da sudjeluje u svečanosti otvorenja Ličke pruge, a sve do Drugog svjetskog rata Glazba je tradicionalno obilježavala svoj dan, odnosno, dana Sv. Cecilije, zaštitnice glazbe.⁷⁹

Iste godine Trogir je ugostio izuzetno uglednog posjetitelja - prvog lorda mora, admirala Earla Beattyja⁸⁰. Ovaj visoki britanski mornarički časnik, poznat po svojoj pobjedi u bitci kod Jutlanda tijekom Prvog svjetskog rata, odlučio je provesti vrijeme u Trogiru uživajući u ribolovu u lokalnim vodama. No, admiral Beatty nije bio jedini visoki britanski gost u Trogiru. Grad je postao omiljeno odredište za ljetovanje i drugim britanskim lordovima, što svjedoči o njegovoj rastućoj popularnosti i prestižu kao turističke destinacije. Trogirска *Narodna glazba* iskoristila je ovu priliku da pokaže gostoljubivost i kulturno bogatstvo grada. Organizirali su poseban koncert u čast uglednih posjetitelja. Koncert je započeo izvedbama hrvatske i britanske himne, što je bio simboličan čin koji je naglasio prijateljske odnose između dvije zemlje. Admiral Beatty bio je impresioniran izvedbom. Njegovo zadovoljstvo koncertom bilo je toliko da je osobno izrazio zahvalnost upravi *Narodne glazbe*, što je nesumnjivo bio značajan kompliment za lokalne glazbenike i organizatore.⁸¹

Narodna glazba slavila je i svoje jubileje. *Novo doba* oglasava obilježavanje 60. godišnjice trogirске *Narodne glazbe*, opisujući je kao *zaslužno patriotsko društvo*. Proslava je bila zakazana za 18. listopada 1931. Program jubileja uključivao je budnicu i misu, svečanu sjednicu te promenadni koncert koji je završavao izvedbom *Jadranske straže* Tomasa i koračnicom. Poslijepodnevni program sastojao se od dodatnog promenadnog koncerta tijekom

⁷⁸ N. Buble, *Više od glazbe, 180 godina Narodne Glazbe Trogir*, 2007., 59.

⁷⁹ Isto, 60.

⁸⁰ David Beatty, prvi grof Beatty (1871.-1936.), bio je britanski admiral flote koji je zapovijedao britanskim bojnim krstašima u Bitci kod Jutlanda 1916. godine. Beatty je započeo svoju pomorsku karijeru 1884. godine. Istaknuo se u operacijama u Egiptu, Sudanu i Kini, te je postao kapetan s tek 29 godina. Godine 1913. postavljen je za zapovjednika eskadre bojnih krstaša. Tijekom Prvog svjetskog rata, Beatty je vodio uspješne akcije u Helgolandskom zaljevu i Bitci kod Dogger Banka. U Bitci kod Jutlanda 31. svibnja 1916., njegova flota je pretrpjela teške gubitke, ali je uspjela namamiti njemačku flotu prema sjeveru, gdje ju je čekala glavnina britanske flote pod zapovjedništvom admirala Jellicoa. Nakon rata, od 1919. do 1927., Beatty je služio kao Prvi lord mora, nadgledajući smanjenje i modernizaciju britanske mornarice u mirnodopsko vrijeme. Sudjelovao je i na Washingtonskoj konferenciji o ograničenju naoružanja 1921. godine. Za svoje zasluge, Beatty je primio brojne počasti, uključujući titulu grofa 1919. godine. Britannica, T. Editors of Encyclopaedia. "David Beatty, 1st Earl Beatty." Encyclopedia Britannica, March 7, 2024. <https://www.britannica.com/biography/David-Beatty-1st-Earl-Beatty>.

⁸¹ ND, god. IX., br. 213., 15. IX. 1926., 3.

kojeg su se održavale lutrija, rasvjeta i pučka zabava.⁸² U glazbi je tada djelovalo i sviralo trideset ljudi, vidljivih na priloženoj slici.

Slika 5. Trogirska Narodna glazba prilikom proslave 60. obljetnice. Na slici su: 3. red: Ivan Barada, Filip Ercegović, Ivan Bilić, Lucio Koc, Dobroslav Russo, Korado Ostojić, Vicenco Guina, Ivan Karara, File Paraman; 2. red: Jozo Omelić, Josip Karežić, Petar Kalebota, Tonko Radić, Pino Koc, Toni Koc, Andrija Šantić; 1. red: Veljko Medić, Vjekoslav Betica, Ante Paraman, Ante Gruić, Vicko Betica, Zone Munitić, Frane Slade (predsjednik, Ivan Bozzotti (kapelnik), Mijo Radić, Vicko Piščuti, Iko Delić, Mate Alajbeg; leže: Bruno Karežić, Vjekoslav Karara.

Unatoč kvaliteti glazbe i dugogodišnjoj redovitoj podršci građana kroz dobrovoljne priloge i članarine, *Narodna glazba* u Trogiru često se suočavala s financijskim poteškoćama. Kriza iz 1919. ponovila se 1932. godine, kada se društvo našlo na rubu likvidacije. Općina, koja je bila glavni izvor novca, sama je zapala u financijske probleme, što se izravno odrazilo na Glazbu. Nedostajalo je sredstava za plaće učitelja, profesionalnog glazbenika-administratora, kao i za održavanje i nabavu instrumenata. Kao i ranije, kriza je prevladana zahvaljujući pojačanoj podršci građana. Razmatralo se i uvođenje poreza na strance u korist Glazbe, iako detalji i realizacija ovog prijedloga nisu jasni.⁸³

⁸² ND, god. XIV, br. 243, 17. X. 1931., 6.

⁸³ N. Buble, *Više od glazbe, 180 godina Narodne Glazbe Trogir*, 2007., 63-64.

Godina 1935. bila je posebno teška zbog smrti omiljenog učitelja Bozzottija⁸⁴, no nastavila se pozitivno jer je Bozzottija naslijedio Andro Sentinella⁸⁵, poznati glazbeni pedagog, koji je u repertoar uveo više djela slavenskih autora i osnovao pjevačku sekciju. Zajednički nastupi pjevačkog zbora i puhačkog orkestra bili su posebno hvaljeni, o čemu svjedoči i članak u *Jadranskom listu* iz 3. siječnja 1936. ...*osobito se aplaudiralo pjevačkom zboru kada je opetovano otpjevao hrvatsku himnu pod ravnanjem maestra Sentinelle.*⁸⁶

U razdoblju neposredno prije Drugog svjetskog rata, *Narodna glazba* suočila se s novim izazovima, kako umjetničke tako i organizacijske prirode. Društvo je jedva uspijevalo ispunjavati svoje osnovne zadaće. S dolaskom okupatorskih snaga, *Narodna glazba* doživjela je sudbinu sličnu ostalim trogirskim društvima. Političke trzavice unutar Glazbe, koje su počele još 1936., kulminirale su 1938. godine raskolom. Društvo se zbog stranačkih neslaganja podijelilo na dvije grupacije. Većina članova nastavila je djelovati pod nazivom *Sokolska glazba*, dok je manji dio ostao u *Narodnoj glazbi* nastojeći očuvati njezin kontinuitet. Sentinella je ostao u *Narodnoj glazbi*, koju su uglavnom činili radnici i težaci, dok su *Sokolsku glazbu* većinom činili službenici i obrtnici pod vodstvom češkog dirigenta Iva Čížeka. Ovaj rascjep negativno je utjecao na kvalitetu i tradiciju glazbene kulture u gradu, unatoč međusobnom nadmetanju dviju skupina.⁸⁷

Početak rata, započeli su i novi problemi, sada su glazbenici kako bi spriječili da glazbeni instrumenti i inventar padnu u ruke talijanskih okupatora, sakrili ih u svojim

⁸⁴ Ivan Bozzotti (1859-1930) bio je istaknuti hrvatski glazbenik iz Trogira. Sin glazbenika Josipa Bozzottija, Ivan je od 1885. djelovao kao kapelnik Narodne glazbe, orguljaš i zborovođa u Trogiru. Tijekom karijere radio je i u drugim dalmatinskim gradovima. Bozzotti je bio svestran glazbenik - skladatelj, melograf i pedagog. Skladao je raznovrsna djela, uključujući crkvenu glazbu, svjetovne skladbe i djela za tamburaški orkestar. Objavio je oko 40 skladbi, od kojih je 11 tiskano za života. Značajan je njegov doprinos tamburaškoj glazbi, što prepoznaju i glazbeni povjesničari poput Božidara Širole. Za svoj rad primio je i crnogorsko odlikovanje Danilova reda. Osim u Trogiru, Bozzotti je ostavio trag i u Kaštelima, gdje je 1883. osnovao Hrvatsku glazbu i educirao buduće kapelnike. Umro je 1935. u Trogiru, ispraćen zvucima vlastite posmrtnice koračnice "Mojoj majci". <https://hgd-zrinski.hr/2021/12/05/ivan-giovanni-bozzotti-1859-1935/>

⁸⁵ Andro Sentinella započeo je svoju glazbenu karijeru kao mladi klarinetist u trogirskoj Narodnoj glazbi, gdje je stekao prvu poduku od kapelnika Ivana Bozzottija. Nakon glazbenog obrazovanja u Splitu, Zagrebu i kratko u Pragu, Sentinella se vratio u Dalmaciju gdje je razvio svestranu glazbenu karijeru. Za Narodnu glazbu u Trogiru, Sentinella je bio posebno značajan. Služio je kao kapelnik u dva navrata: od 1922. do 1924. godine, te ponovno od 1935. do 1939. Nakon Drugog svjetskog rata, 1947. godine, Sentinella se vratio u Trogir i još jednom preuzeo ulogu kapelnika Narodne glazbe. Uz rad s Narodnom glazbom, Sentinella je bio aktivan i u drugim glazbenim društvima u Trogiru, uključujući Pjevačko društvo "Kolo". Njegov doprinos glazbenom životu Trogira bio je sveobuhvatan - djelovao je kao dirigent, skladatelj, instrumentalist i glazbeni pedagog. <https://hgd-zrinski.hr/2021/12/05/andro-sentinella-1897-1970/>

⁸⁶ N. Buble, *Više od glazbe, 180 godina Narodne Glazbe Trogir*, 2007., 64.

⁸⁷ Isto, 64.

domovima. U lipnju 1941. godine, fašističke vlasti pozvale su članove i *Narodne* i *Sokolske glazbe*, zahtijevajući da zajedno sviraju u okviru talijanske glazbe *Dopolavora*. Međutim, značajan broj glazbenika odlučno se odupro ovom zahtjevu. Klarinist Jakov Koščina predvodio je ovaj čin otpora, postavši prvi koji je odbio svirati za Talijane. Njegov primjer slijedili su mnogi drugi članovi. Suočeni s ovim otporom, talijanski okupatori bili su primorani angažirati glazbenike iz okolnih mjesta kako bi formirali svoj orkestar.

Važna stavka današnjeg folklor trogirskog ansambla, svakako je Kvadrilja. Prema pisanjima Buble, trogirski se četvorka tada plesala uz glazbenu pratnju *Narodne glazbe*. Međutim ona se jako rijetko plesala u međuratnom razdoblju, točnije do 1938. godine kada ples potpuno staje, a razlog su politička previranja i opće prilike u zemlji, koje su, između ostalog, dovele i do rascjepa *Narodne glazbe*. Trogirski četvorka, odnosno kvadrilja, nije bila previše popularna, ali se plesala na nagovor starijih Trogirana. Ipak 1949. godine uz pomoć Andra Sentinelle narodni ples ponovo oživljava.⁸⁸

5.3. Društvo Berislavić

U prvoj polovici 20. stoljeća, uz *Narodnu glazbu*, Hrvatsko pučko-prosvjetno društvo *Berislavić* isticalo se kao vodeće kulturno-umjetničko društvo u Trogiru. Utemeljeno je 1902. godine s primarnim ciljem buđenja nacionalne svijesti i promocijom glazbe. Društvo je kao službenu zastavu koristilo hrvatsku trobojnicu s natpisom *Berislavić*. U tu svrhu formirani su tamburaški, pjevački i kazališni odjeli. Vodstvo Društva činili su Ivan Belas kao predsjednik, Šimun Ostojić kao tajnik, dok je glazbeni dio vodio maestro Ivan Bozzotti. Tamburaški orkestar, kao dio Društva, izvodio je razne arije iz tada popularnih opera koje je prilagodio maestro Bozzotti. Društvo je također organiziralo plesne zabave na kojima su se izvodili različiti plesovi poput mazurke, polke, valcera i trogirski četvorke.⁸⁹

Važan doprinos Društva bila je i osnivanje knjižnice *Ivan Lučić* 11. srpnja 1909. godine. Knjižnica je djelovala i u međuratnom razdoblju za razliku od samog Društva koje je kao i mnoga druga društva od austrijske vlasti dobilo zabranu djelovanja. Sa radom su stali 1914. godine zbog nelojalnosti prema Monarhiji.⁹⁰ Unatoč teškim vremenima Prvog svjetskog rata,

⁸⁸ N. Buble, "Glazbeni folklor: Bilješke o trogirskom folklornom plesu "Trogirska četvorka"", *Sveta Cecilija*, vol.55, br. 1, 1985., 10.

⁸⁹ N. Buble, *Vokalna i folklorna glazba Trogira i Donjih Kaštela od 1875. do 1975.*, 1985.,30-31.

⁹⁰ Isto, 31.

trogirski narodni napjevi uspjeli su se održati. Ova glazbena tradicija nastavila je živjeti, prvenstveno među težačkim stanovništvom, gdje je postala neodvojiv dio svakodnevnog života.⁹¹

Nakon okončanja ratnih sukoba i raspada Austro-Ugarske Monarhije, stvorili su se uvjeti za obnovu društvenih organizacija koje su bile zabranjene tijekom Prvog svjetskog rata. U tom kontekstu, Trogir je svjedočio revitalizaciji svojih kulturnih institucija. Posebno značajan događaj bilo je ponovno pokretanje Pučkog prosvjetnog društva *Berislavić*, koje je obnovilo svoje djelovanje sredinom studenog 1918. godine. Za vođenje ovog obnovljenog društva izabrana je nova uprava, sastavljena od uglednih lokalnih ličnosti. Među članovima nove uprave našli su se don Ivan Delalle, Andro Lebedina, Fridrik Moretti, Ivan Novak, dr. Vjekoslav Rubignoni i Toma Slade, što je odražavalo širok spektar društvenih i profesionalnih profila uključenih u kulturni život grada.

*Pišu nam iz Trogira: Pučko prosvjetno društvo Berislavić, raspušteno od bivše austrijske vlade, jučer je uskrsnulo na ljepši život. Svi stari članovi odlučili su s oduševljenjem, da se društvo uspostavi i proširi.*⁹²

22. siječnja 1933. godine, Jugoslavensko pučko prosvjetno društvo (J.P.P.D.) *Berislavić* u Trogiru obnovilo je svoju diletantsku sekciju. Ovo je bio dio šireg nastojanja društva da oživi svoje predratne aktivnosti s naglaskom na jugoslavenski duh. Jedan od glavnih ciljeva sekcije bio je redovito prikazivanje kvalitetnih kazališnih predstava. Prihodi od ovih izvedbi nisu bili namijenjeni samo za potrebe društva, već su se koristili i za potporu drugim nacionalnim organizacijama poput *Sokola*, *Narodne Glazbe* i vatrogasaca. Na čelu sekcije našao se Ante Frlan, koji je ujedno obnašao dužnost upravitelja osnovne škole. Za svoju prvu izvedbu, sekcija je odabrala komediju *Narodni poslanik* srpskog pisca Branislava Nušića, pod redateljskom palicom Josipa Veića. Glavne ženske uloge povjerene su Katici Buble, Slavki Grbić, Nedi Pende i Slobodi Frlan, dok su muške uloge tumačili Vinko Pavičić, Ante Mašće, Vinko Betica Zvono, Ivo Madiraca i Gajo Dekaris. Splitske novine izrazile su svoju potporu ovoj inicijativi, ističući njezin značaj za promicanje kulture i prosvjete u zajednici. Najavile su i da će naknadno objaviti izvješće o samoj predstavi, očekujući uspješnu izvedbu.⁹³

⁹¹ N. Buble, "Trogirski narodni napjevi - tragom notnih zapisa -", *Čakavska rič*, vol.IX, br. 1, 1979., 118.

⁹² ND, god. I, br. 154, 10. XI. 1918., 3.

⁹³ ND, god. XVI, br. 18, 23. I. 1933., 3.

U jesen 1933. godine, Hrvatsko pučko-prosvjetno društvo *Berislavić* priredilo svečanu sjednicu. Ovim skupom predsjedavao je Vjekoslav Karara, koji je obnašao dužnost predsjednika Društva. Sjednica je okupila istaknute ličnosti lokalnog i regionalnog značaja. Među prisutnima bili su gradski načelnik Frane Slado i opat Mileta, predstavljajući gradsku upravu i crkvenu zajednicu. Političku sferu zastupao je dr. Ivan Dellala u svojstvu banskog vijećnika. Zanimljivo je da su sjednici nazočila i dva visoka vojna dužnosnika - generali Belić i Kostić. Njihova prisutnost nije bila planirana, već je bila rezultat sretne okolnosti da su se toga dana zatekli u Trogiru na izletu. Ovakav sastav uzvanika, koji je uključivao predstavnike gradske vlasti, crkve, politike i vojske, svjedoči o važnosti i ugledu koji je društvo *Berislavić* uživalo u to vrijeme, kao i o njegovoj sposobnosti da okupi različite segmente društva oko svojih kulturnih i nacionalnih ciljeva.⁹⁴

Značaj i utjecaj društva *Berislavić* u Trogiru očitovao se kroz njihovo aktivno sudjelovanje u širim društveno-političkim zbivanjima. Ovo je posebno vidljivo u njihovom angažmanu tijekom javnog okupljanja koje je organizirano kao protest protiv talijanskih imperijalističkih pretenzija, s posebnim naglaskom na pitanje Rijeke (tada poznate kao Senjska Rijeka). Trogir se pridružio brojnim drugim dalmatinskim gradovima u ovom činu otpora. Ono što je posebno zanimljivo jest da je protestni brzojav poslan iz tri ključne institucije grada: Općine, kao predstavnika lokalne vlasti; *Narodne glazbe*, kao važnog kulturnog čimbenika; te društva *Berislavić*, što svjedoči o ulozi u društvenom i političkom životu grada. Ovaj zajednički čin slanja protestnog brzojava *za našu Rijeku* pokazuje jedinstvo različitih gradskih institucija u pitanjima od nacionalne važnosti. Istovremeno, naglašava ulogu društva *Berislavić*, ali i *Narodne glazbe* kao jedne od ključnih aktera u izražavanju lokalnog stava o važnim političkim pitanjima tog vremena.⁹⁵

Iz novinskih članaka saznajemo da je dana 25. kolovoza 1925. godine, u rubrici *Javne zahvale Novog doba*, objavljena posebna zahvala povezana s društvom *Berislavić*. Povod ovoj zahvali bio je odlazak dugogodišnjeg člana društva, Mate Munitića. Munitićeva supruga izrazila je svoju duboku zahvalnost ne samo članovima društva *Berislavić*, već i vatrogascima te *Narodnoj glazbi*. Ova zahvala bila je potaknuta činjenicom da je pokojni Mate Munitić bio aktivan član svih ovih organizacija od samih njihovih početaka. Posebno je istaknuta

⁹⁴ M. Čipčić, *Trogir između svjetskih ratova (1918.-1941.)*, 2021., 216.

⁹⁵ ND, god. III, br. 85, 13. IV. 1920., 1.

zahvalnost za prisutnost predstavnika ovih organizacija na ispraćaju pokojnika. Ovaj čin također pokazuje snažnu povezanost i solidarnost među članovima različitih društvenih organizacija te važnost koju su ova društva imala u lokalnoj zajednici. Pokazuje i poštovanje koje se iskazivalo dugogodišnjim članovima.⁹⁶

U *Jadranskom dnevniku* objavljen je zanimljiv članak koji je postavio pitanje o nerealiziranom projektu izrade Meštrovićevog reljefa Berislavića. Priča počinje inicijativom građana Trogira koji su se obratili renomiranom kiparu Ivanu Meštroviću s molbom da izradi reljef. Ovaj reljef trebao je zamijeniti nekadašnjeg mletačkog lava i krasiti trogirsku ložu, čime bi se dao novi, hrvatski umjetnički pečat ovom povijesnom prostoru. Karaman je predložio da se ploča ne postavi na mjesto porušenog lava, već na susjedni južni zid lože, što je i prihvaćeno. Meštrović je pozitivno odgovorio na ovaj zahtjev i pripremio nacrt za reljef. Međutim, unatoč Meštrovićevoj spremnosti i završenom nacrtu, projekt je zapeo u realizaciji. Gradska je uprava organizirala odbor za podizanje spomenika, a od *Jadranske straže* uplaćeno je deset tisuća dinara od kojih se trebao osigurati kamen i organizirati urezivanje reljefa. Međutim, projekt je zastao, a razlozi za ovaj zastoje ostali su nerazjašnjeni, što je potaknulo novinarski interes i javno propitivanje. Članak u *Jadranskom dnevniku* tako je poslužio kao svojevrsni javni poziv za objašnjenje i potencijalno rješavanje ove situacije, istovremeno dokumentirajući jedan zanimljiv, ali neostvaren trenutak u kulturnoj povijesti Trogira 1924. godine.⁹⁷

Nastavno na temu, 1934., pitanje mletačkih lavova i Meštrovićevog reljefa bana Berislavića ponovno je postalo aktualno, također u *Jadranskom dnevniku*. Ovaj put, rasprava je uključivala i reakcije zadarskog lista *San Marco*, koji je izrazio ogorčenje zbog uklanjanja mletačkih lavova. *San Marco* je izrazio nevjericu da bi netko mogao ukloniti lavove, koje su smatrali simbolima moći, kulture i civilizacije Mletačke Republike. Međutim, *Jadranski dnevnik* je zauzeo drugačiji stav, tvrdeći da je ovo pitanje borbe za pravdu i mir protiv imperijalizma i dezinformacija. Odbacili su ideju da su mletački lavovi umjetnička djela, nazivajući ih običnim simbolima osvajača, uspoređujući ih s austrijskim grbovima koje je lokalno stanovništvo uklonilo 1918. godine. U svojoj obrani, *Jadranski dnevnik* naveo je sljedeće:

⁹⁶ ND, god, VIII, br. 204, 24. VIII. 1925., 6.

⁹⁷ Jugoslavenski dnevnik, god. I, br. 26, 20. IV. 1924., 7.

*Sve dotle do talijanska propaganda bude širila nevjerojatne laži o Dalmaciji... spomenicima dokazivala da ima preko njih pravo da vlada ovim čisto slovenskim i stopostotno od vjekova antitalijanskim (ne svojom krivnjom) narodom, niko ne može garantirati da razjareno pučanstvo, i uz najveće mjere sigurnosti koje će vlasti da preuzmu, neće iskaliti svoj bijes na onome čime mu se hoće oteti sloboda i miran život.*⁹⁸

Nadalje, istaknuli su da će spomenik banu Berislaviću u trogirskoj loži predstavljati simbol duha lokalnog naroda. Činjenica da će biti izrađen od istog kamena koji je koristio Dioklecijan dodatno je provocirala talijanske novinare, koji su to smatrali svetogrđem. Članak je završio ironičnim pozivom talijanskim novinarima da se bolje informiraju o lokalnoj povijesti, naglašavajući važnost poznavanja i poštivanja susjeda umjesto širenja dezinformacija o njima.⁹⁹

U konačnici od Ive Babića saznajemo da je djelo izrađeno 1938. godine. Reljef se odlikuje sažetim oblicima koji podsjećaju na uvećani pečat, demonstrirajući Meštrovićevu vještinu u stvaranju snažnih, simboličkih prikaza. Reljef je imao burnu povijest koja odražava političke promjene u regiji. Tijekom fašističke okupacije, uklonjen je s lože, vjerojatno zbog svoje simbolike povezane s hrvatskom poviješću. Nakon oslobođenja, reljef je vraćen na svoje prvobitno mjesto, što svjedoči o njegovoj kulturnoj i povijesnoj važnosti za lokalnu zajednicu. Lijevo od reljefa nalazi se obnovljena spomen-ploča. Originalna ploča, koja je također bila uklonjena tijekom okupacije, zamijenjena je novom s istim tekstom. Tekst¹⁰⁰ na ploči djelo je don Frane Bulića.¹⁰¹

⁹⁸ JD, br. 85, 29. VI. 1934., 3.

⁹⁹ JD, br. 85, 29. VI. 1934., 3.

¹⁰⁰ PETRU BERISLAVIĆU BISKUPU I HRVATSKOM BANU KOJI SVOJ VIJEK POSVETI I ŽIVOT U PETROVU GVOZDU DADE DA NAJEZDU OSMANLIJA SUZBIJE I OSLOBOĐENJEM DALMACIJE OD MLEČIĆA UGRABLJENE HRVATSKOJ DRŽAVI CJELOKUPNOST I MOĆ POVRATI GRAD TROGIR SVOME SLAVNOM SINU NA VJEČITI SPOMEN POSTAVI GODINE MCMXXXVIII Desno od reljefa stoji natpis postavljen u doba s početka Hrvatskog proljeća: O 25 - GODIŠNJICI OSNIVANJA PRVE HRVATSKE NARODNE VLADE SPOMEN PLOČU VELIKANU PETRU BERISLAVIĆU UNIŠTENU OD FAŠISTIČKOG OKUPATORA 1941 U POVODU 450-GODIŠNJICE NJEGOVE JUNAČKE SMRTI NAROD RODNOG MU GRADA RADOSNO OBNOVI GODINE 1970.; I. Babić, *Trogir, grad i spomenici*, 2004., 208.

¹⁰¹ I. Babić, *Trogir, grad i spomenici*, 2004., 208.

Slika 6. Unutrašnjost lože

5.4. Hrvatsko pjevačko društvo *Kolo* i pjevačke skupine

Hrvatsko pjevačko društvo *Kolo* osnovano je 1919. godine pod umjetničkim vodstvom maestra Andra Sentinelle. Prvim predsjednikom društva imenovan je Vinko Madirazza. Nažalost, unatoč entuzijazmu osnivača, društvo se suočilo s brojnim izazovima. Izostanak podrške tadašnjih vlasti i odlaska maestra u *Narodnu glazbu* dovelo je do prestanka rada društva nakon svega nekoliko godina djelovanja.¹⁰²

Međutim, iako je *Kolo* formalno prestalo s radom, njegovi su se članovi i dalje povremeno sastajali, održavajući tradiciju izvedbe narodnih i zbornskih pjesama. Ovi neformalni susreti svjedočili su o ukorijenjenosti glazbe u životima Trogirana. Također, oko 1921. godine, Trogir je postao dom prvom organiziranom vokalnom kvartetu specijaliziranom za izvedbu narodnih pjesama. Kvartet su činili Vicko Piščuti (prvi tenor), Mladen Slade (drugi tenor), Augustin Kalebota (prvi bas) i Vicko Slade (drugi bas). Važno je istaknuti da su izvođači trogirskih narodnih pjesama, kako prije tako i poslije ovog kvarteta, tradicionalno pjevali isključivo a cappella. Nakon što su preminuli Vicko Slade i Augustin Kalebota, Mijo Buble preuzeo je inicijativu i osnovao novu skupinu pjevača. Ova skupina nastavila je s radom

¹⁰² N. Buble, "Trogirski narodni napjevi - tragom notnih zapisa -", *Čakavska rič*, vol. IX, br. 1, 1979., 118.

sve do početka Drugog svjetskog rata. Budući da su mnogi članovi ove skupine prethodno bili dio HPD *Kolo*, njihov stil izvedbe i repertoar bili su pod značajnim utjecajem tog društva.¹⁰³

Međuratno razdoblje u Trogiru obilježilo je postojanje i drugih pjevačkih skupina, većinom sastavljenih od težaka. Ove su skupine izvodile trogirске narodne pjesme u stilu koračnica, često se krećući od jedne konobe do druge. Među grupama, poznata je skupina pjevača pod imenom *Puntari*, koja je dala značajan doprinos očuvanju trogirске narodne glazbene baštine.¹⁰⁴ Nikola Buble iznosi zorniju atmosferu djelovanja spomenutih pjevačkih skupina.

*...Težaci bi se poslije napornog tjednog rada nedjeljom ujutro uredili, prominili košulju, marendali te bi otišli na misu... Poslije ručka žene bi im dale ofirtu, te bi otišli u tovirne, gdje bi se društva spontano skupljala. Kap po kap, čaša po čaša, ljudi bi se, netko manje netko više, napili i tu bi, u tovirni, pala prva pjesma koja bi se nastavila do kasnih sati na ulici, ispod ferala ili ispod prozora žene ili djevojke.*¹⁰⁵

Sljedeće godine, točnije, 1937. u Trogiru je osnovana *Seljačka sloga*, prosvjetna organizacija *Hrvatske seljačke stranke*. U njenom osnivanju sudjelovali su ne samo članovi HSS-a, već i *Komunistička partija*. Na čelo organizacije izabran je Ivan Maravić-Pavela, koji je istovremeno obnašao dužnost sekretara lokalne partijske organizacije. Značaj ove organizacije ogleda se u formiranju pjevačkog zbora unutar Društva, čiji su članovi većinom bili pripadnici *Komunističke partije* i SKOJ-a. Međutim, ubrzo je centralno vodstvo *Seljačke sloge* iz Zagreba donijelo odluku o raspuštanju trogirskog ogranka. Nedugo zatim, krajem 1937. i početkom 1938., partijska organizacija pokrenula je inicijativu za ponovno osnivanje Hrvatskog pjevačkog društva *Kolo*. Nikola Bratinić preuzeo je funkciju predsjednika, Franko Buble-Batala postao je glavni organizator koncerata, dok je maestro Sentinella vodio glazbeni dio. Društvo je doživjelo brz rast, te je u samo godinu dana brojalo 400 članova, uključujući i aktivne i potpomažuće. Međutim, državne vlasti su, pod optužbom da Društvo širi komunističke ideje, pokušale zaustaviti njegov rad. Ovo je rezultiralo organiziranjem tajnih proba i ograničavanjem aktivnosti Društva. Unatoč ovim naporima, s početkom Drugog svjetskog rata, HPD *Kolo* je bilo primorano prekinuti svoje djelovanje.¹⁰⁶

¹⁰³ N. Buble, *Glazba kao dio života: etnomuzikološke teme*, 1997., 199.

¹⁰⁴ Isto, 199-200.

¹⁰⁵ Isto, 200.

¹⁰⁶ Isto, 201.

Surova stvarnost Drugog svjetskog rata onemogućila je Trogiranima bavljenje organiziranim pjevačkim aktivnostima. U tim teškim vremenima, brige o sudbini najbližih potisnule su želju za glazbenim izražavanjem. Jedini trag glazbene aktivnosti bio je tihi pjev kojim su, kad god je to bilo moguće, ispraćani oni koji su odlazili u partizane. O tome svjedoči napjev *Iz moga rodnog kraja*, koji je Nikola Buble zabilježio 1975. godine u Arbaniji, a koji se pjevao upravo u takvim prilikama.¹⁰⁷

Po završetku rata, došlo je do obnove HPD *Kolo*, ali u izmijenjenom obliku. Društvo je preimenovano u Radničko kulturno-umjetničko društvo *Kolo*, proširivši svoje djelovanje na nekoliko sekcija: dramsku, baletnu, folklornu i pjevačku. Uz to, u okviru obnovljenog društva djelovala je i *Narodna glazba*. Ova transformacija označila je ne samo obnovu glazbene tradicije, već i prilagodbu novim društvenim okolnostima poslijeratnog razdoblja.¹⁰⁸

5.5. Hrvatsko kulturno društvo za sabiranje i čuvanje starina Radovan

Potkraj 19. i početkom 20. stoljeća sustavnije se zaštićuje i obnavlja spomenička baština djelovanjem Središnje komisije za zaštitu spomenika, čiji je dopisni član conte Domenico Fanfogna od 1884. do 1901. godine. Restauriraju se spomenička zdanja (gradska loža, katedrala, zvonik katedrale...), ali i vrijednije slike i obredni predmeti. No relativna sačuvanost graditeljske baštine uglavnom je rezultat povijesne stagnacije u 19. stoljeću.¹⁰⁹

Nakon Prvog svjetskog rata, don Frane Bulić predlaže Trogiranima Roka Slade Šilovića¹¹⁰ za povjerenika prvog hrvatskog arheološkog društva *Bihać* i povjerenika Konzervatorskog ureda Dalmacije za područje Trogira. Po imenovanju novog počasnog konzervatora, osniva se zbirka starina, odnosno lapidarij u crkvi sv. Ivana Krstitelja.¹¹¹

¹⁰⁷ N. Buble, *Glazba kao dio života: etnomuzikološke teme*, 1997., 201-202.

¹⁰⁸ Isto, 202.

¹⁰⁹ I. Babić, *Trogir, grad i spomenici*, 150

¹¹⁰ Roko Slade-Šilović, rođen 1872. a preminuo 1944. godine, bio je svestrana ličnost koja je ostavila dubok trag u očuvanju trogirске kulturne baštine. Kao sin Mihovila, Roko je razvio strast prema povijesti i starinama svog rodnog grada. Svojim radom kao ljekarnik, publicist i povjesničar, značajno je pridonio očuvanju trogirskog kulturnog naslijeđa. Posebno se istaknuo u spašavanju brojnih knjiga i rukopisa od propadanja, te u proučavanju lokalne povijesti i zaštiti spomenika. Njegov entuzijazam i predanost rezultirali su osnivanjem Gradskog lapidarija 1923. godine, zbirke koja je okupila vrijedne trogirске starine. Pet godina kasnije, 1928., utemeljio je Hrvatsko kulturno društvo "Radovan", posvećeno sakupljanju i očuvanju starina, čime je dodatno osnažio napore za zaštitu trogirске kulturne baštine. HR-DAST-379, Obitelj Slade-Šilović, 2-3., 2015.

¹¹¹ D. Radić, "Zaštita spomenika u Trogiru tijekom XX. stoljeća", *Zbornik I. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti*, 2004., 427

Hrvatsko kulturno društvo *Radovan* osnovano je u Trogiru 30. prosinca 1928. na inicijativu lokalnih intelektualaca, predvođenih dr. don Ivanom Delalleom i Rokom Slade Šilovićem. Cilj društva bio je proučavanje i zaštita spomeničke baštine Trogira. U razdoblju između dva svjetska rata, društvo *Radovan* odigralo je ključnu ulogu u obnovi starohrvatske bazilike sv. Barbare 1931. i crkve sv. Ivana Krstitelja 1938. godine.¹¹² U ovom pothvatu, društvo je usko surađivalo s konzervatorom Ljubom Karamanom.¹¹³

Za obnovu i uređenje crkve, Konzervatorski ured je 1925. godine preko Ministarstva prosvjete osigurao 25 tisuća dinara, dok su pojedinačni arheološki muzeji u državi dobivali do 100 tisuća dinara godišnje. Obnova crkve provedena je između 1935. i 1937. godine, pri čemu je crkvi vraćen njezin izvorni izgled i položaj. Radove su osim Ministarstva podržali i uprava Putnika sa 50 tisuća dinara te banska uprava sa 10 tisuća dinara.¹¹⁴

Prema izvještaju *Jadranskog dnevnika* iz svibnja 1938. godine, Biskupsko sjemenište darovalo je crkvu sv. Ivana Krstitelja stolnoj crkvi u Trogiru, gdje je planirano otvorenje arheološkog muzeja. Osim obnove navedene crkve, obnovljen je i zvonik katedrale sv. Lovre. Planiranje i realizacija započeli su prije Prvog svjetskog rata, no zbog ratnih događanja, radovi su nastavljeni tek 1920. godine pod vodstvom Vicka Rendića. Zbog nedostatne financijske pomoći Vlade u Beogradu, apelirano je za dodatna sredstva kako bi se radovi dovršili, a skela sa zvonika konačno je uklonjena 1922. godine.¹¹⁵

Novine su stoga vrijedan izvor za poznavanje rada ovog društva. *Novo doba* piše kako je 28. srpnja 1929. godine Trogir ugostio značajne goste, među kojima je bio i Mons. Frane Bulić, zajedno s članovima uprave hrvatskog starinarskog društva *Bihać*. Svrha njihovog posjeta bila je dogovor s upravom društva *Radovan* o postavljanju i otkrivanju spomen-ploče na grobu Mladena Šubića III., poznatog kao *Štit Hrvata* prema natpisu na njegovoj grobnici u trogirskoj katedrali. Dogovoreno je da će se pored grobnice izložiti originalni natpis i njegov prijevod, a otkrivanje spomen-ploče planirano je za rujnu iste godine. Ploču su zajednički financirali *Radovan* i *Bihać*.¹¹⁶ Ovaj su događaj u *Novom dobu* okarakterizirali kao veliko

¹¹² D. Radić, "Radovan društvo za zaštitu kulturnih dobara Trogira", *Informatica museologica*, vol.27, br. 3-4, 1996., 30.

¹¹³ I. Babić, *Trogir, grad i spomenici*, 2004., 358.

¹¹⁴ M. Čipčić, *Trogir između svjetskih ratova (1918.-1941.)*, 2021., 233.

¹¹⁵ JD, god. V, br. 104, 4. V. 1938., 5.

¹¹⁶ ND, god. XII., br. 188, 31. VI. 1929., 6.

slavlje te su 19. rujna, pozvali da će se početkom listopada izvesti otvaranje groba i izmjena nadgrobne ploče.¹¹⁷ Svečano otkrivanje nove spomen-ploče na grobu Mladena III. Šubića održano je 7. listopada 1929. godine. Prema izvještaju, ceremonija je protekla bez pretjerane pompe, ali je ostavila snažan dojam na prisutne. Među uglednim uzvanicima bili su predstavnici splitskog arheološkog muzeja, uključujući Josipa Barača i Ljubomira Karamana.¹¹⁸ Nova ploča, postavljena na grobnicu, nosila je natpis: *Grobnica Mladena III. Šubića. Štit Hrvata 1348. Bihać hrvatsko društvo za istraživanje domaće povijesti ovu grobnicu otvorilo- 'Radovan' hrvatsko društvo za sabiranje i čuvanje trogirskih starina, novu ploču postavilo - 7. listopada 1929.*¹¹⁹

Istog dana održana je i prva godišnja skupština društva *Radovan*, značajnog za očuvanje trogirске kulturne baštine. Skupštini su, uz redovite članove, prisustvovali i istaknuti kulturni djelatnici poput Frane Bulića, Josipa Barača, Ljubomira Karamana i Ante Grgina. Tom prilikom izabrana je nova uprava društva: za predsjednika je izabran dr. Andrija Sfarčić, šef Antimalaričkog instituta, za potpredsjednika Marin Lušić, tadašnji gradski načelnik, a za tajnika Šimun Ivanko. Posebna čast ukazana je Frani Buliću, koji je izabran za počasnog predsjednika društva.¹²⁰

Na skupštini društva održanoj 18. svibnja, također je došlo do promjene u vodstvu društva. Dotadašnji predsjednik Sfrančić, zbog premještaja u Split, napustio je svoju poziciju. Na njegovo mjesto, izborom članova, došao je dr. Ivan Delalle. Osim toga, pokrenuta je inicijativa za postavljanje spomen-ploča na rodnim kućama istaknutih Trogirana, kao što je to priličilo zgradama povezanim s važnim povijesnim događajima. Društvo je također pokazalo kontinuiranu predanost brizi o gradskom Muzeju. Posebno se ističe njihov angažman oko restauracije i popravka crkve opatije Sv. Ivana Krstitelja, koja ujedno služi kao lokacija gradskog arheološkog muzeja. Novinski izvještaji spominju i nedavno otkriće klasičnih fragmenata Kairosa, kojima se aktivno bavilo vodstvo društva, a u konačnici je donesena odluka o realizaciji dugo planirane inicijative postavljanja spomen-ploče Petru Berislaviću. Ovaj značajan događaj zakazan je za 1. lipnja, nedjeljni dan koji će biti obilježen dvostrukom svečanošću. Uz otkrivanje spomen-ploče, istog dana će se održati i svečanost *Sokolskog*

¹¹⁷ ND, god. XII., br. 230, 19. IX. 1929., 3.

¹¹⁸ ND, god. XII., br. 246., 8. X. 1929., 3

¹¹⁹ ND, god. XII., br. 246., 8. X. 1929., 3.

¹²⁰ ND, god. XII., br. 246., 8. X. 1929., 3.

društva povodom razvijanja novog gradskog sokolskog barjaka, koji je bio dar kralja Aleksandra. Tako je 1. lipnja 1930., realizirana još jedna inicijativa očuvanja povijesne baštine. Postavljena je spomen-ploča na rodnu kuću bana i biskupa Petra Berislavića. U ovom projektu sudjelovala su mnoga trogirski društva, ali je društvo *Radovan* dalo ključni doprinos. Svečanost otkrivanja ploče obilježena je govorima predsjednika društva, don Ivana Delallea i načelnika Marina Lušića. Spomen-ploča, isklesana od segetskog kamena, nosila je natpis: "U ovoj kući rodio se g. 1475. hrvatski ban biskup Petar Berislavić, slavno poginuli kod Korenice 20. svibnja 1520. u boju protiv Turaka, Hrvatsko kulturno društvo Radovan g. 1930. postavi".¹²¹

Slika 7. Kuća Berislavić

Društvo je osim djelatnosti očuvanja i zaštite spomenika obilježavalo i značajne povijesne obljetnice grada. Godine 1934. Trogirski općina usvojila je ključni pravilnik za zaštitu kulturno-umjetničke baštine grada. Ovaj važan dokument nastao je kao rezultat suradnje između društva *Radovan* i tadašnjeg načelnika općine, Frane Slade. Pravilnik je detaljno naveo povijesno značajne dijelove grada koji zaslužuju posebnu zaštitu. Među njima su gradska

¹²¹ ND, god. XIII., br. 117, 21. V. 1930., 4.

infrastruktura poput gradskih vrata, javnog sata, kula Kamerlengo, sv. Marka i Statileo u Segetskom polju, te Turske kule na Krbanu. Uključene su i javne građevine kao što su Marmontov Glorijet, Velika i Mala loža (ribarnica), te Šematorij s piramidom. Pravilnik je obuhvatio i razne crkve na području grada i otoka Čiova, kao i značajne trgovce i privatne kuće, uključujući Trg kralja Aleksandra, kuće obitelji Cipiko, Sentinella, Takoni, te zgrade s dućanima Lebedina i Bene Kandije. U popis su uvršteni i samostani, među kojima se ističe samostan Sv. Nikole. Ovaj sveobuhvatni popis odražava bogatu povijesnu i arhitektonsku raznolikost Trogira, uključujući objekte iz različitih povijesnih razdoblja i stilova. Pravilnik je predstavljao značajan korak u formalnoj zaštiti trogirске baštine, prepoznajući važnost očuvanja ne samo pojedinačnih spomenika, već i cjelokupnog urbanog tkiva grada. Prema pravilniku, nijedan objekt s popisa nije se smio ukloniti ili zamijeniti bez dozvole Općine, a nove građevine u starom dijelu grada morale su poštovati postojeću vizuru. Pravilnik je usvojen na sjednici Općinskog vijeća 20. lipnja 1934. godine.¹²²

Ipak, zbog rata i poratnih okolnosti, društvo je prestalo s radom. Potreba za sličnom organizacijom ponovno se javila 1987. godine, kada je postalo jasno da Trogiru prijeti katastrofa u privrednom, kulturnom i ekološkom smislu. Radna grupa stručnjaka predložila je osnivanje novih institucija za zaštitu spomenika, uključujući i novo društvo za zaštitu kulturnih dobara. Od tada, ovo društvo kontinuirano djeluje organizirajući predavanja, izložbe, predstavljanja knjiga i znanstvene skupove. Također, upozorava na štetne utjecaje na povijesnu jezgru, poput buke i neprimjereno locirane zračne luke, te surađuje s kulturnim i znanstvenim ustanovama.¹²³

5.6. Dobrovoljno vatrogasno društvo Trogir

Organizirano dobrovoljno vatrogastvo u Hrvatskoj ima dugu tradiciju, s prvim društvom osnovanim 1864. godine u Varaždinu. U Dalmaciji, prvi DVD osnovan je u Splitu 1883. godine, nakon čega su uslijedila društva u drugim dalmatinskim gradovima. Trogir je svoje Dobrovoljno vatrogasno društvo (DVD) osnovao 1903. godine.¹²⁴ Društvo se već iste

¹²² M. Čipčić, *Trogir između svjetskih ratova (1918.-1941.)*, 2021., 239-240; prema AKU, Spisi, br. 173/1934, *Pravilnik namijenjen čuvanju historijsko-umjetničkog karaktera Trogira*.

¹²³ D. Radić, "Radovan društvo za zaštitu kulturnih dobara Trogira", *Informatica museologica*, vol.27, br. 3-4, 1996., 30-31.

¹²⁴ M. Buble, *Dobrovoljno vatrogasno društvo „Trogir“*, 2013., 24. Također, navodi da, ako slušamo pojedine usmene izvore može se pretpostaviti da je DVD Trogir osnovan 1902. godine, ali se to ne može sa sigurnošću potvrditi te se kao godina uzima 1903. kada postoje fotografije i pisana kronika.

godine uključilo u gradska događanja, sudjelujući u procesiji na dan zaštitnika grada, sv. Ivana, 14. studenog. Od samog početka, DVD je privukao radnike i zanatlije kojima je članstvo predstavljalo posebnu čast.¹²⁵

Prvi predsjednik Društva bio je Pave Katalinić, jedan od osnivača. Odmah po osnivanju, započelo je osposobljavanje članova, uz pomoć iskusnijih kolega iz Splita pod vodstvom Ive Matutinovića. Ova obuka omogućila je trogirskim vatrogascima da brzo postanu sposobni za samostalne intervencije. DVD *Trogir* je ubrzo stekao poštovanje i naklonost građana. O tome svjedoči činjenica da su stanovnici Trogira, uz pomoć Općine, financirali nabavku vatrogasne opreme, a Društvo je postalo i važan dio društvenog života grada, organizirajući svoj prvi ples u veljači 1906. godine. Vatrogasci su se doživljavali kao svojevrsna "prva nacionalna vojska" i uživali su veliku podršku puka. Međutim, nisu bili bez izazova. Kronika lista *Sloboda* bilježi incident iz 1907. godine kada su, zbog navodne nesposobnosti trogirskog DVD-a, požar šume Jelenik kod Trogira gasili splitski vatrogasci.¹²⁶

Kritike upućene DVD-u *Trogir* rezultirale su pozitivnim ishodom. U siječnju 1908. godine, uprava društva i gradske vlasti zajednički su donijele Pravilnik vatrogasne službe, službeno nazvan Službovnik dobrovoljnog vatrogasnog društva u Trogiru. Ovaj dokument je značajno unaprijedio funkcioniranje DVD-a. Pravilnik je detaljno regulirao sve aspekte vatrogasne službe, od odnosa među vatrogascima do pravila ponašanja tijekom gašenja požara, stražarenja, vježbi i svečanosti. Strogost pravilnika ilustrira članak 62., koji je zabranjivao nošenje i uporabu vatrogasnih predmeta i oružja izvan službe, pod prijetnjom trenutnog isključenja iz društva. *Strogo je zabranjeno izvan službe nositi i rabiti vatrogasne predmete i oružje, kao sjekire itd., prekršitelj ovog članka biti će odma iz društva isključen.* (čl. 62. Službovnika).¹²⁷

Unatoč povremenim krizama i razdobljima stagnacije, Dobrovoljno vatrogasno društvo *Trogir* pokazalo je izuzetnu otpornost. Glavni izazovi s kojima su se suočavali bili su vezani uz lošu financijsku situaciju u Općini i povremeno nerazumijevanje pojedinih političara za potrebe vatrogasaca. Međutim, ove prepreke nisu obeshrabrile članove društva, koji su ostali

¹²⁵ Andro Koščina, Šanto Koc, Vicko Fojtić, Ante Sabadini, Jakov Pasini, Ante Paraman, Pave Katalinić, Božo Tironi, Ivan Cicilijani, Ljudevit Buble, Marin Lušić, Andrija Manola i dr.

¹²⁶ M. Buble, *Dobrovoljno vatrogasno društvo „Trogir“*, 2013., 25-26.

¹²⁷ M. Buble, *Dobrovoljno vatrogasno društvo „Trogir“*, 2013., 28.

vjerni svom geslu *Jedan za sve - svi za jednog*. Period nakon Prvog svjetskog rata označio je novo poglavlje za DVD *Trogir*. Vatrogasci koji su se vratili s ratišta brzo su obnovili djelovanje društva. Štoviše, u poslijeratnom razdoblju, DVD je preuzeo ulogu glavnog pokretača društvenih aktivnosti u gradu. O važnosti DVD-a za društveni život Trogira svjedoči i članak objavljen u novinama *Novo doba* 1922. godine. U njemu se ističe: "*Društveni život. Nema u nas gotovo nikakva života; kao da je ovaj grad potpuno zamro. Imamo jedno društvo koje potpuno ispunjava dužnost i odgovornost svojoj humanitarnoj svrsi. To je Društvo dobrovoljnih vatrogasaca.*"¹²⁸ Ovaj citat jasno pokazuje da je DVD *Trogir*, u vrijeme kada je grad prolazio kroz teško razdoblje društvene stagnacije, ostao aktivan i predan svojoj misiji. Društvo je ne samo ispunjavalo svoju primarnu ulogu u zaštiti od požara, već je i održavalo duh zajedništva i društvenog angažmana u gradu.

U razdoblju kasnih 1920-ih, Trogir je pogođen dvama značajnim požarima koji su ukazali na nedostatke u opremi lokalnog DVD-a. Prvi požar, u veljači 1927., zahvatio je zgradu predsjednika DVD-a i vlasnika kavane *Central*. Drugi, u siječnju 1928., izbio je u samostanu Sv. Križa u Arbaniji. U oba slučaja, trogirski vatrogasci nisu mogli samostalno ugasiti vatru zbog zastarjele opreme, te su im u pomoć priskočili kolege iz Splita. Navedene požare nalazimo zabilježene u kronikama splitskih novina *Novo doba* iz 28. veljače. Šteta od požara bila je znatna, a procijenila se na 2 milijuna dinara.¹²⁹

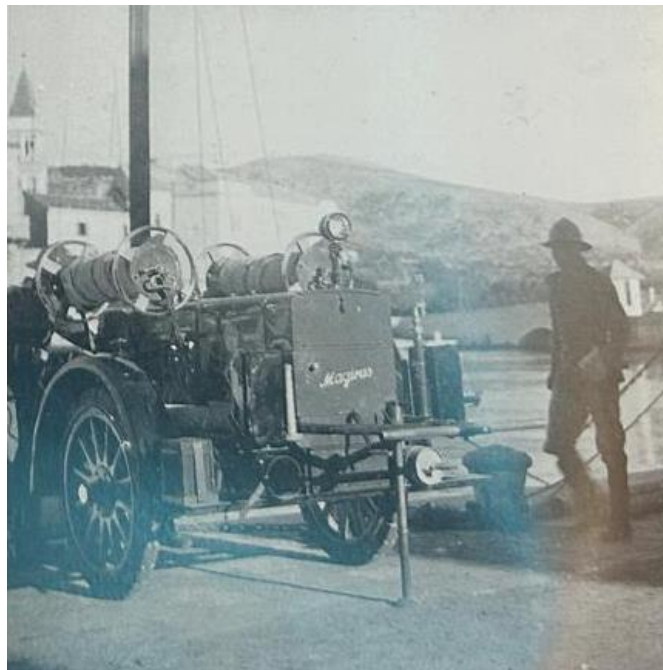
Ovi incidenti potaknuli su značajne promjene u DVD-u *Trogir*. Društvo je tada brojalo oko 50 članova, a odore su im radile lokalne krojačice. Suočeni s nedostatkom opreme, članovi su počeli vršiti pritisak na općinsku upravu, prijeteći napuštanjem službe ako se ne nabavi nova oprema, posebice vatrogasna pumpa. Nakon dugotrajnih pregovora, sredstva su osigurana iz blagajne Kraljevske Banske uprave, koja je od 1923. ubirala poseban vatrogasni prirez od kućevlasnika. Međutim, neslaganja oko izbora modela pumpe dovela su do krize 1932. godine, kada je najavljeno raspuštanje DVD-a i *Narodne glazbe*. Vijest je prenijelo i *Novo doba* 26. siječnja 1932.¹³⁰ Na članke u *Novom dobu* odgovorili su i članovi uprave DVD-a. Članovi uprave DVD-a javno su odgovorili na ove najave, ističući dugovanja općine prema društvu i obrazlažući potrebu za kvalitetnom opremom. U pogledu novčanih sredstava duguju preko 20 tisuća dinara samo iz Općine, od vatrogasnih prireza preko 56 tisuća, a od nedobivene Banske

¹²⁸ Isto, 37; prema ND, god. 21. I. 1922.,

¹²⁹ ND, god. VIII, br. 48, 28. II. 1927., 7; JP, god III, br. 481, 28.II. 1927., 7.

¹³⁰ ND, god. XV, br. 20, 26. I. 1932., 6.; JP, god. VIII, br. 15, 20. I. 1932., 4.

pomoći 30 tisuća dinara i tako bi namakli svotu od 80 tisuća dinara koliko i košta bolja štrcaljka marke Rhenania. Dopis su potpisali bivši članovi uprave: Mihovil Coce, Frane Slade i Anton Katalinić u Trogiru 23. veljače 1932. Dopis je objavljen u 60. broju *Novog doba* i to tek 12. ožujka 1932. godine, 17 dana nakon sastavljanja istog. Nije poznat zaključak ovih neslaganja vatrogasaca i općinskih vlasti. No zna se da unatoč ovim neslaganjima, DVD ipak nije raspušten. Nova pumpa marke Magirus stigla je 1932. godine, po cijeni od 26 tisuća dinara, što je bilo znatno manje od prvotno planirane svote. Da bi prikupili sredstva, vatrogasci su prodali staru opremu banskoj vlasti.¹³¹

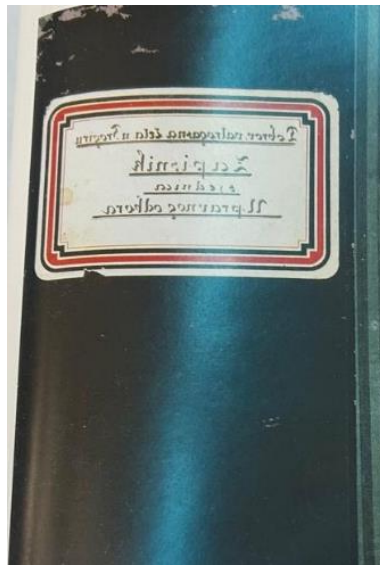
Slika 8. Motorna pumpa marke Magirus iz 1932. godine sa društvene vježbe ispred vatrogasnog doma održane 22. veljače 1936.godine

S novom motornom štrcaljkom raste i entuzijizam članova. Do početka Drugog svjetskog rata Društvo je pod vodstvom Miroslava Puovića. Ono i dalje uspješno nabavlja prijeko potrebnu opremu, uz ostalo i još čak dvije motorne štrcaljke marke Magirus. Osim navedenog, nabavile su se i velike skale rastegače, nove vatrogasne odore te veći broj vatrogasnih cijevi. Društvo se organizacijski konsolidira, a članovi su sada osposobljeni za rad do zavidne razine.¹³²

¹³¹ M. Buble, *Dobrovoljno vatrogasno društvo „Trogir“*, 2013., 43

¹³² M. Buble, *Dobrovoljno vatrogasno društvo „Trogir“*, 2013., 45-47; JD, god. IV, br. 8, 11. I. 1937., 3.

Najstariji sačuvani zapis sa sastanka Upravnog odbora je iz 1933., a sačuvane su i naredne godine. Iz zapisa saznajemo dugovanja prema i od strane Društva, dakle imamo financijski izvještaj kao i zapise o povlasticama koje su tražili. Primjera radi, na skupštini iz 1936. ...*Rojnik Gruić Ante predlaže da se poradi na tome da članovi vatrogasne čete budu oprošteni kuluka...*¹³³ Saznaje se i o društvenim akcijama iz 1937. godine kada vatrogasci organiziraju četni i vatrogasni ples. Društvo je od organizacije plesa prihodilo 7 tisuća dinara, točnije, skoro 10 tisuća prihodi, od čega su troškovi iznosili skoro 3 tisuće. Samo su od lutrije prihodili cca 2.750 dinara.¹³⁴ Rad društva, požari i vatrogasna odlikovanja, također su dio zapisnika sastanaka pa je tako 1938. godine Josipu Ercegoviću dodijeljena platnenu medalja sa lovorovim listom u znak zahvalnosti za tridesetogodišnju službu, a još je 18 drugih članova dobilo odlikovanja za svoje godine službovanja. Također, su zapisane i disciplinske mjere od kojih 1939. bilježi najstroži ukor pred četom za dva člana: Ignacija Rusa i Nikolu Koca jer su se nekolegijalno ponašali.¹³⁵

Slika 9. Zapisnik sjednica Upravnog odbora

U tijeku godina zaokupljenih oko nabavke štrcaljke, došlo je do Zakona o organizaciji vatrogastva, kada 1933. Društvo mijenja naziv u *Dobrovoljnu vatrogasnu čet* i ulazi u sastav Primorske banovine, zajedno sa još dvanaest društava. Ovim su društva dobila svoj pravni status i regulativu, ali istovremeno se stavljaju pod kontrolu vlasti što jača osjećaj nezadovoljstva i nezajedništva u redovima trogirskog DVD-a.¹³⁶

¹³³ Isto, 47.

¹³⁴ Isto, 47-57

¹³⁵ Isto, 60.

¹³⁶ M. Buble, *Dobrovoljno vatrogasno društvo „Trogir“*, 2013., 45-47.

U ožujku je rukovodstvo Društva pod vodstvom Puovića, zajedno sa još 12 članova istupilo zbog političkih razloga. Ivo Sonjara izabran je za novog predsjednika, a novo rukovodstvo, u veljači 1940. godine vraća i staro ime Dobrovoljno vatrogasno društvo *Trogir*. Osuto Društvo se 1941. popunjava te ima ukupno 36 aktivnih i 2 rezervna člana. Krajem ožujka 1941. godine održan je posljednji sastanak Upravnog odbora Društva prije talijanske okupacije Trogira.¹³⁷

Slika 70. Penjačko odjeljenje na vježbama 25. travnja 1937. godine

5.7. Narodna ženska zadruga

Po uzoru na *Žensku zadrugu* osnovanu u prosincu 1918. godine u Splitu, u Trogiru je također stvorena organizacija nazvana *Narodna ženska zadruga*. Ova organizacija je naslijedila Odbor trogirskih žena, koji su se istaknuli humanitarnim radom pred kraj Prvog svjetskog rata, o čemu je već bilo riječi. Osnivačkoj skupštini *Narodne ženske zadruge* u Trogiru nazočilo je skoro svih 105 članica, uz mnogobrojne muškarce koji su ih podržavali. Skupštinu je otvorio don Vinko Brajević, koji je obrazložio ciljeve zadruge. Glavni zadaci bili su nacionalno i kulturno osvješćivanje žena u trogirskom području te humanitarni rad. Na osnivačkoj skupštini bila je prisutna i Maja Čulić, predsjednica splitske *Narodne ženske zadruge*, dok je pozdrave u ime društva *Berislavić* uputio dr. Špiro Šantić. Na skupštini je izabrano vodstvo zadruge: predsjednicom je postala Dinka Lušić, potpredsjednicom Karmela Petrić, tajnicom Ana

¹³⁷ Isto, 47-49.

Babarović, a blagajnicom Anka Rubignoni. Kako bi osigurali sredstva za početak rada, organiziran je bal u općinskoj dvorani na kojem su se prikupljali doprinosi. Prema izvještaju *Novog doba*, ovaj događaj bio je vrlo uspješan.¹³⁸

Aktivnosti i postignuća udruge bili su često tema članaka u publikaciji *Novo doba*. Ova tiskovina redovito je izvještavala o inicijativama organizacije, pružajući čitateljima ažurne informacije o nadolazećim događajima poput različitih radionica i predavanja, uključujući detalje o mjestu i vremenu održavanja. *Novo doba* popratilo je i svakodnevna zbivanja oko zadruge, u odjeljku "Dopisi iz Pokrajine" nalazi se izvješće o godišnjem okupljanju *Narodne ženske zadruge*, koje se održalo 24. veljače. 1920. godine. Sastanak je privukao velik broj sudionika, ispunivši općinsku dvoranu do posljednjeg mjesta. Potpredsjednica Karmela Petrić otvorila je skup pozdravnim govorom, nakon čega je Anka Rubignoni predstavila detaljan pregled aktivnosti organizacije. Od kojih treba naglasiti humanitarni koncert splitskog *Guslara* predvođen, Josipom Hatzeom. Prema Rubignoni, Zadruga je u protekloj godini bila izuzetno aktivna u narodnim i humanitarnim inicijativama, uspjevši prikupiti impresivnu svotu od preko 51 tisuće kruna. Za mjesto skromnije veličine, ovaj iznos predstavljao je značajno postignuće, što ukazuje na to da je Zadruga uspješno ispunila svoju misiju. Skup je zaključen izborom novog rukovodstva. Važna promjena u vodstvu uslijedila je kada je dotadašnja predsjednica odstupila zbog svoje poodmakle dobi. Na njeno mjesto izabrana je Slavka Baranović, dok su pozicije potpredsjednice i blagajnice ostale nepromijenjene. Skupština je donijela odluku o posebnoj uskrсноj akciji u kojoj će podijeliti tisuću kruna siromašnoj djeci pučke škole za nabavu školskih potrepština. Ovaj humani gest dodatno je potvrdio predanost Zadruga dobrobiti zajednice. Događaj je zaključen pjevanjem narodnih himni, što je pridonijelo svečanom ugođaju. Članak posebno ističe da je ova skupština bila izuzetna i rijetko viđena u Trogiru, naglašavajući time njenu važnost i uspjeh.¹³⁹

5.8. Jugoslavenska matica- ogranak

U Trogiru je pred kraj 1920. godine uspostavljena podružnica *Jugoslavenske matice*. Inauguracijsko okupljanje, održano u prostoriji gradske uprave, započeo je don Vinko Brajević, koji je srdačno pozdravio nazočne književnike Rikarda Katalinića Jeretova i Silcija Alfirevića. Oni su potom prisutnima objasnili djelatnost *Matice*. Božo Čović je u svom obraćanju apelirao

¹³⁸ ND, god. II, br. 48, 27. II. 1919., 3.

¹³⁹ ND, god. II, br. 46, 25. II. 1920., 3.

na trogirске radnike da pruže potporu novoosnovanoj podružnici. Na istom je sastanku izabrano prvo rukovodstvo. Don Vinko Brajević postavljen je za predsjednika, a Frane Slade za njegovog zamjenika. Funkciju tajnika preuzeo je g. Mašce, dok je Ante Jeličić imenovan blagajnikom. Početkom naredne godine, *Jugoslavenska matica* je provela svoju prvu značajniju inicijativu. Organizirali su veliki dobrotvorni događaj na kojem je, prema navodima iz *Novog doba*, sakupljen znatan iznos za pomoć potrebitima. Na skupštini održanoj 1922. godine, izabrano je novo vodstvo. Dr. Ignacije Pavković preuzeo je predsjedničku funkciju, dok je don Vinko Brajević dobio status počasnog člana.¹⁴⁰

Nadalje, u članku objavljenom pod nazivom *Glasnik Jugoslavenske matice*, izneseni su zanimljivi podaci o djelovanju Matice u Dalmaciji za 1923. godinu. Prema ovom izvješću, Matica je u tom razdoblju imala razgranatu mrežu od 50 podružnica diljem Dalmacije, s ukupnim članstvom koje je doseglo 500 osoba. Ovi brojevi svjedoče o značajnoj prisutnosti i utjecaju organizacije u regiji. Članak također donosi pregled financijskih doprinosa različitih podružnica. Posebno je istaknuta trogirska podružnica, koja se izdvojila svojim prilogom od 751 dinara. Ovaj podatak ne samo da ukazuje na aktivnost trogirskog ogranka, već pruža i kontekst za procjenu doprinosa ostalih podružnica. Najviše je priložila Jelsa: 4600, dok je usporedbe radi splitska podružnica uplatila 2500 dinara.¹⁴¹

Ove informacije, objavljene u *Novom dobu*, pružaju vrijedan uvid u opseg djelovanja *Jugoslavenske matice* u Dalmaciji tog vremena, kao i u financijsku podršku koju su lokalne zajednice pružale organizaciji.

5.9. Jadranska straža - podružnica u Trogiru

Početkom 1922., na poticaj Ive Tartaglie i Jurja Biankinija, utemeljena je organizacija *Jadranska straža* sa središnjicom u Splitu. Njen glavni cilj bio je promicanje pomorske kulture i unapređenje svih aspekata pomorstva. Organizacija je brzo širila svoju mrežu, pa su do kraja iste godine uspostavljeni glavni odbori u Osijeku, Prištini i Skopju, a sljedeće godine u nekoliko drugih značajnih gradova. *Jadranska straža* je bila aktivna u izdavaštvu, s posebnim naglaskom na mjesečnik *Jadranska straža* koji je izlazio od početka 1923. do proljeća 1941.

¹⁴⁰ M. Čipčić. *Trogir između svjetskih ratova (1918.-1941.)*, 2021., 229.

¹⁴¹ ND, god. VI, br. 147, 27. VI. 1923., 3.

godine. U Trogiru je u travnju 1924. godine, zahvaljujući naporima *Sokolskog društva*, osnovana podružnica s Ivanom Belasom na čelu. Organizacijska struktura *Jadranske straže* konačno je definirana na prvom kongresu u Splitu krajem 1927. godine. Splitsko sjedište je zadržano, a glavni odbori su preimenovani u oblasne, koji su se sastojali od mjesnih odbora. Svaki mjesni odbor trebao je imati najmanje 50 članova, a vodstvo se biralo na sastancima članova. Iako je trogirski podružnica osnovana 1924., njena aktivnost je jenjala na nekoliko godina. Oživljavanje djelatnosti zabilježeno je 1929., kada je održana konstituirajuća sjednica Mjesnog odbora. Za predsjednika trogirskog Mjesnog odbora izabran je dr. Matejčić. Početkom 1930., Mjesni odbor je organizirao ples u prostorima *Sokolskog društva*. Ambijent je bio ukrašen mornarskim motivima, a pozornica je dočaravala morski krajolik sa svjetionikom. Uz lokalnu *Narodnu glazbu*, nastupao je i jazz sastav iz Splita. Iste godine, *Jadranska straža* u Trogiru je priredila veliku proslavu Dana vojnika i mornara. Događaju su nazočili pripadnici vojske i mornarice, članovi trogirskog *Sokolskog društva*, *Narodna glazba* i sportski klub *Slaven*. Mnoštvo izletnika posjetilo je Trogir tom prigodom, a pozdravili su ih predsjednik lokalnog ogranka *Jadranske straže* Matejčić i gradonačelnik Marin Lušić. Program je uključivao razna sportska natjecanja na moru i kopnu, bogatu lutriju, a završio je plesom na glavnom gradskom trgu i vatrometom. Pobjednici natjecanja nagrađeni su medaljama u kavani *Central*.¹⁴²

Slika 11. Plakat mornaričke svečanosti održane u Trogiru 1930.

¹⁴² M. Čipčić. *Trogir između svjetskih ratova (1918.-1941.)*, 2021., 230-223.

5.10. Umjetnost

Trogir, grad bogate kulturne baštine, doživio je zanimljiv umjetnički procvat u razdoblju između dva svjetska rata. Unatoč izazovima tog turbulentnog perioda, grad je bio dom nekoliko zapaženih umjetnika koji su svojim radom obogatili lokalnu i nacionalnu umjetničku scenu. Ovo razdoblje obilježeno je raznolikim umjetničkim izrazima, od tradicionalnih do modernijih pristupa, koji su odražavali kako lokalne teme i motive, tako i šire umjetničke trendove tog vremena. Među istaknutim umjetnicima tog perioda posebno se izdvajala slikarica Cata Dujšin-Ribar, čiji je rad značajno utjecao na trogirsku umjetničku baštinu. Cata Dujšin-Ribar, rođena kao Katarina Gattin, bila je istaknuta hrvatska slikarica rođena u Trogiru 1897. godine. Svoje umjetničko obrazovanje započela je u Splitu kod Emanuela Vidovića, a nastavila na Umjetničkoj akademiji u Zagrebu. Dodatno se usavršavala kod Vladimira Becića te u Parizu i Londonu. Njen umjetnički opus primarno se fokusirao na pejzaže, portrete i vedute. Stil joj se razvijao od početnog utjecaja Becića, preko ekspresionističkih elemenata, do postimpresionizma i konačno osobnog lirskog izraza. Dujšin-Ribar je imala brojne samostalne izložbe u Hrvatskoj i inozemstvu, uključujući Zagreb, Split, London, New York i mnoge druge gradove. Sudjelovala je i na preko 170 skupnih izložbi. Osim slikarstva, bavila se i poezijom, objavivši nekoliko zbirki pjesama. Značajan je njen doprinos umjetnosti kroz donacije - poklonila je svoj stan s umjetničkom zbirkom gradu Zagrebu, a Trogiru je darovala svoja djela koja su postala temelj za Galeriju Cate Dujšin-Ribar u Muzeju grada Trogira.¹⁴³

Uz Catu, U Trogir djeluju i drugi umjetnici kao što su Miroslav Puović koji je kao član kulturno-umjetničkih društava sudjelovao u društvenom životu Trogira. Nadalje, Ivan Tironi, Miroslav Katalinić, Antonietta Fanfogna Garagnin, Vjekoslav Delalle (brat don. Ivana Delalle), Petar Kalebota, Augustin Dekaris, također i Emanuel Vidović koji je imao vezu s Trogirom jer je ljetne mjesece provodio kod svoje tete u Trogiru.¹⁴⁴

Tijekom međuratnog razdoblja, dnevni tisak je pratio umjetničku scenu u Trogiru, izvještavajući o raznim izložbama. Značajan događaj bio je zabilježen u novinama *Novo doba*, koje su objavile vijest o otvaranju izložbe splitskog umjetnika Milana Tolića. Ova izložba, koja

¹⁴³ DUJŠIN-RIBAR, Cata. *Hrvatski biografski leksikon (1983–2024), mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2024. Pristupljeno 6.8.2024. <<https://hbl.lzmk.hr/clanak/dujsin-ribar-cata>>.

¹⁴⁴ M. Čipčić. *Trogir između svjetskih ratova (1918.-1941.)*, 2021., 245-248; A. Bilić Petričević, *Trogirski slikarski krug u prvoj polovici 20. stoljeća*, 2020., 7-13.

je predstavljala Tolićev debi kao samostalnog izlagača, otvorena je 22. svibnja 1921. godine. Sam događaj ukazuje na živu umjetničku aktivnost u Trogiru tog vremena, kao i na povezanost s umjetničkom scenom obližnjeg Splita.¹⁴⁵

Trogirska je umjetnička scena u međuratnom razdoblju bila raznolika i zanimljiva. Posebno se ističe izložba radova težaka Stipčića, koja je privukla pažnju javnosti. Iako bez formalnog umjetničkog obrazovanja, Stipčić je postigao značajan uspjeh svojom izložbom, što svjedoči o otvorenosti lokalne umjetničke zajednice prema različitim izrazima.¹⁴⁶ Osim domaćih stvaralaca, Trogir je privlačio i strane umjetnike. Proljeće 1924. godine obilježio je posjet engleskih slikara. Među njima su bili Forbes i Walter Tyndale, pri čemu je Tyndale radio na akvarelu za knjigu o Dalmaciji. Ovi posjeti stranih umjetnika ukazuju na međunarodni ugled Trogira kao inspirativnog mjesta za stvaralaštvo.¹⁴⁷

5.11. Kazališne predstave, koncerti i kinematografija

Trogir u međuratnom razdoblju nije imao namjensku kazališnu dvoranu, već se za kulturna događanja koristila dvorana u Općinskoj zgradi. Unatoč tome, grad je imao bogat kulturni život, o čemu svjedoče izvještaji u novinama *Novo doba* i *Jadranski dnevnik*. Kazališni život grada uključivao je gostovanja profesionalnih ansambala, poput članova *Narodnog kazališta* iz Splita koji su 1923. godine izveli dvije uspješne predstave.¹⁴⁸ Lokalna društva također su doprinosila kulturnoj sceni. *Sokolsko društvo* je, primjerice, izvelo Molièreovu komediju *Liječnik protiv volje*, dok je Treći red sv. Frane organizirao religioznu predstavu.¹⁴⁹

Glazbeni život grada bio je posebno aktivan. *Narodna glazba* je predvodila organizaciju koncerata, često ugošćujući glazbenike iz okolnih gradova poput Omiša, Šibenika i Splita. Ovi događaji su obično završavali zakuskom i svečanim ispraćajem gostujućih umjetnika. Trogir su posjećivali i splitski gimnazijalci, koji su uz glazbene nastupe izvodili i gimnastičke točke, dodatno obogaćujući kulturnu ponudu grada.¹⁵⁰ *Novo doba* javlja o održavanju reprize *Male Floramye* u Trogiru. Predstava se održala 28. kolovoza 1938. godine u vrtu Dječjeg doma. U

¹⁴⁵ ND, god. IV, br. 118, 25. V. 1921., 3.

¹⁴⁶ ND, god. IV, br. 88, 15. IV. 1922., 4.

¹⁴⁷ ND, god. VII, br. 219, 1. V. 1924., 6.

¹⁴⁸ ND, god. VI, br. 219, 22. IX. 1923., 4.

¹⁴⁹ ND, god. VII, br. 85, 10. IV. 1924., 6; ND, god. IX, br. 35, 12. II. 1924., 6.

¹⁵⁰ ND, god. XVI, br. 133, 19. VI. 1933., 4; ND, god. XVI, br. 197, 24. VIII. 1933., 4.

istom izdanju novina, splitsko *Sokolsko društvo* javlja kako ih je ono trogirsko pozvalo na navedenu predstavu te je organiziran prijevoz prije i poslije predstave.¹⁵¹ Repriza se organizirala jer je prva izvedba operete Ive Tijardovića doživjela veliki uspjeh.¹⁵²

Kulturni život Trogira nije uvijek tekao bez poteškoća. Zabilježen je incident tijekom koncerta operne pjevačice Sofije Pininske, kada je mentalno nestabilna osoba prekinula izvedbu popevši se na pozornicu ometajući umjetnicu.¹⁵³

Nastavno na pjevanje, godine 1936. *Jadranski dnevnik* izvještava o predstojećem gostovanju Hrvatskog glazbenog društva *Tomislav* u Trogiru. Članak najavljuje nedjelju kao dan posvećen pjesmi i užitku, s dolaskom „*Tomislavaca*“ koji će održati koncert u gradu. Naglasak je stavljen na pripreme hrvatskog Trogira za ovaj događaj, koji se očekuje pretvoriti u pravu manifestaciju hrvatske pjesme i kulture. Grad se mobilizira kako bi pružio i materijalnu i moralnu potporu ovom događaju. Trogir se u članku opisuje kao 'mezimac Splita', sugerirajući blisku vezu između dva grada i očekivanu podršku iz Splita za ovaj kulturni događaj. Za ovu prigodu, HGD *Tomislav* organizira i grupni izlet za sve prijatelje i podržavatelje. Društvo je osiguralo brodski prijevoz, omogućujući tako splitskom građanstvu da pokaže svoju privrženost HGD *Tomislav* i sudjeluje u ovom kulturnom događaju. Izvještaj ne samo da najavljuje glazbeni događaj, već i naglašava važnost kulturne razmjene između Trogira i Splita, kao i značaj očuvanja i promocije hrvatske glazbene tradicije u tom razdoblju.¹⁵⁴ Iste je godine simfonijski koncert u Trogiru održao i orkestar zagrebačke filharmonije. Prvo su koncert održali u Šibeniku, a večer nakon stigli parobrodom Pelješac u Trogir i održali koncert pred crkvom sv. Ivana.¹⁵⁵

Osim svjetovne, grad je bio domaćin i sakralnoj glazbi. Značajan događaj bio je koncert splitskog muzičkog društva *Zvonimir* u trogirskoj katedrali. Na Uskrsni ponedjeljak 1936. godine, izveli su oratorij *Muka Gospodina našega Isukrsta*. Ovaj događaj je privukao veliku pozornost, o čemu svjedoči i prodaja ulaznica po cijenama od 6 dinara za sjedeća i 3 dinara za stajaća mjesta.¹⁵⁶

¹⁵¹ ND, god. XXI, br. 27. VIII. 1938., 6.

¹⁵² ND, god. XXI, BR. 187, 11. VIII. 1938., 3.

¹⁵³ JD, god. II, br. 224, 25. IX. 1933., 5.

¹⁵⁴ JD, god. III, br. 156, 7. VII. 1936., 6.; ND, god. XIX, br. 161, 13. VII. 1936., 2

¹⁵⁵ JD, god. III. Br. 172, 25. VII. 1936., 4

¹⁵⁶ ND, god. XIX, br. 85, 10. IV. 1936., 6.

Kinematografija je u Trogiru dobila svoj dom 1931. godine otvorenjem *Kina Kalebota*, čiji je vlasnik bio Frane Kalebota. Prema izvještaju *Jadranske pošte*, kino je bilo izvrsno uređeno i moglo je primiti do 250 gledatelja. Prvo prikazivanje bilo je filma *Prodane kćeri*. Popularnost kina brzo je rasla. Primjerice, film *Ben Hur* 1932. godine bio je toliko tražen da je unaprijed rasprodan za svih sedam dana prikazivanja.¹⁵⁷

Osim filmskih projekcija, kino je služilo i kao prostor za razne društvene i političke događaje. Tako je, primjera radi, u kinu održana konferencija predstavnika svih sela trogirske općine vezana za izbor buduće uprave.¹⁵⁸ Međutim, kino je bilo i predmet kontroverzi. Kako piše Čipčić koji je iz tiskovina *Zov s Jadrana* pročitao da su navedene novine pozvala na bojkot kina, tvrdeći da su njegovi vlasnici bili fašisti u Italiji.¹⁵⁹

Ovaj prikaz ukazuju na živu i raznovrsnu kulturnu scenu Trogira u međuratnom razdoblju, unatoč ograničenim infrastrukturnim mogućnostima tog vremena. Također ilustrira važnost kinematografije u kulturnom i društvenom životu međuratnog Trogira, ali i složenost političkih prilika tog vremena koje su se odražavale i na kulturnu scenu.

6. OBRAZOVANJE

Obrazovanje u prvoj polovici 20. stoljeća bilo je privilegija uglavnom rezervirana za djecu iz imućnih gradskih obitelji. Na selima i otocima, pismenost i edukacija djece često su ovisile o dobroj volji i angažmanu lokalnih župnika. Trogirska općina dugo je imala samo jednu školu - Opću javnu mušku školu u Trogiru. Tek 1897. godine otvorena je javna osnovna škola za mušku djecu u Marini, što je označilo početak širenja obrazovne infrastrukture izvan gradskog središta. Međutim, čak i tada, redovito pohađanje nastave predstavljalo je izazov. Dok su niži razredi, od prvog do četvrtog, bili dobro popunjeni, broj učenika u višim razredima značajno se smanjivao. Posebno je problematičan bio šesti razred, jer su mnogi roditelji umjesto u školu slali djecu da obavljaju razne poljoprivredne poslove, poput čuvanja ovaca, rada u polju ili branja maslina. Ova praksa jasno pokazuje sukob između potrebe za

¹⁵⁷ JP, god. VII. br. 248., 26. X. 1931., 2.

¹⁵⁸ JD, god. II, br. 256, 2. VI. 1935., 5.

¹⁵⁹ M. Čipčić. *Trogir između svjetskih ratova (1918.-1941.)*, 2021., 253.

obrazovanjem i ekonomskih prilika obitelji koje su se oslanjale na dječji rad za preživljavanje.¹⁶⁰

6.2. Školstvo

Od 1918. godine školske prilike u trogirskoj općini počele su se poboljšavati, iako još uvijek nisu dosegle zadovoljavajuću razinu. Značajan korak naprijed dogodio se 30. prosinca 1922. kada je Kotarsko školsko vijeće dalo dozvolu drveničkom župniku za otvaranje pomoćne pučke škole. Nastava se nastavila održavati u starom župnom dvoru pored mjesne crkve, no te je godine zgrada doživjela značajnu obnovu. Unutrašnjost je preuređena u veliku dvoranu, čime je stvoren prikladniji prostor za održavanje nastave. Ove promjene ukazuju na postupno prepoznavanje važnosti obrazovanja i nastojanje da se, unatoč ograničenim sredstvima, stvore bolji uvjeti za školovanje djece u ruralnim područjima trogirske općine.¹⁶¹ U periodu od 1921. do 1929. godine, usmjerava se sve više energije prema pismenosti i obrazovanju. Učitelji tada rade s velikim brojem učenika, ali se sve do 1925. godine i dalje koriste udžbenike iz vremena austrijske uprave.¹⁶²

Zakon o narodnim školama iz 1929. godine uveo je promjene u strukturu osnovnog obrazovanja. Peti i šesti razred dobili su status viših razreda narodne pučke škole. Međutim, novi nastavni plan i program za ove razrede stupio je na snagu tek 1933. godine. Iako je zakon predviđao osmogodišnje obvezno školovanje, ta odredba nije zaživjela u praksi. Osnovne škole bile su pod državnom upravom, s posebnim naglaskom na vjerskoj nastavi. Nakon uvođenja diktature 1929. godine, obrazovni sustav je postao sredstvo za promociju interesa monarhističke vlasti. Zakon o narodnim školama u Kraljevini Jugoslaviji, donesen 5. prosinca 1929., jasno je definirao ciljeve i zadatke obrazovnih institucija. Prema novom zakonu, obrazovanje je postalo obvezno, a država je preuzela odgovornost za zapošljavanje i plaćanje učitelja. Školski sustav je podijeljen na osnovne i više narodne škole. Osnovna škola trajala je četiri godine, nakon čega je slijedila četverogodišnja viša narodna škola, namijenjena učenicima do četrnaeste godine života. Zakon je propisivao obavezno osmogodišnje školovanje. Međutim, učenici koji su nakon četvrtog razreda osnovne škole nastavili

¹⁶⁰ I. Pažanin, *Školstvo trogirskog kraja u XIX. i XX. stoljeću*, 2001, 24; M. Zaninović, „Pregled razvoja školstva u Trogiru“, *Mogućnosti*, 896.

¹⁶¹ I. Pažanin, *Školstvo trogirskog kraja u XIX. i XX. stoljeću*, 2001, 24.

¹⁶² I. Pažanin, "Školstvo u trogirskom kraju u 19. i 20. stoljeću", *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, vol., br. 42, 2000., 363.

obrazovanje u građanskoj srednjoj školi ili nekoj strukovnoj školi, bili su oslobođeni pohađanja više narodne škole. Građanske srednje škole bile su poseban tip nižih srednjih škola, namijenjene usmjeravanju djece iz radničkih, seljačkih i obrtničkih obitelji prema praktičnim zanimanjima, nižim činovničkim poslovima ili nekim srednjim stručnim školama. S druge strane, gimnazije, realne gimnazije i realke predstavljale su jedini put ka sveučilišnom obrazovanju.¹⁶³

Nastavno na poboljšanje obrazovnih prilika, 1923. godine osnovana je Državna škola na Drveniku, koja je svečano otvorena 12. studenoga u novoizgrađenoj kući Radman. Škola je imala dvije učionice, a za njeno osnivanje posebno je zaslužan župnik Vjekoslav Stella. Prvi učitelj bio je Radoslav Kalić, a nakon njega došao je Dinko Simonelli s plaćom od oko 1202 dinara. Unatoč tome što je bilo oko 140 djece školske dobi, samo je manji broj pohađao nastavu. Zbog ograničenog prostora u staroj popovoj kući gdje je škola prvotno bila smještena, jedan razred je premješten u "Sibetovu kuću" uz najamninu od 240 dinara. Iste je godine osnovana i Pučka katolička župska knjižnica s ciljem opismenjavanja i vjerske naobrazbe stanovništva. Knjižnica je posjedovala 115 knjiga raznolike tematike, a sve to zahvaljujući donacijama Matice hrvatske, Hrvatskog katoličkog narodnog saveza, Društva sv. Jeronim i samog župnika Stelle. U školskoj godini 1939./40. knjižnicu je koristilo 139 učenika raspoređenih u 6 razreda, što pokazuje postupni napredak u obuhvatu djece osnovnim obrazovanjem na području Drvenika.¹⁶⁴

Krajem 1920-ih i tijekom 1930-ih godina, u Drveniku i okolici vidljivi su naponi za unapređenje zdravstva i obrazovanja seoskog stanovništva. Župnik je imao važnu ulogu u ovim nastojanjima. Godine 1932. Higijenski zavod kontaktira ga vezano uz suzbijanje malarije i poboljšanje zdravstvene kulture pa on tako 1927. posreduje u slanju nekoliko mladića na školovanje u Zagreb za različite zanate kao što su brijač, drvodjelac i zlatar. Ovaj trend se nastavlja i 1937. godine, kada Škola narodnoga zdravlja u Zagrebu osniva poseban tečaj seljačkoga sveučilišta, nudeći besplatno obrazovanje u internatu.¹⁶⁵

¹⁶³ I. Pažanin, "Školstvo u trogirskom kraju u 19. i 20. stoljeću", *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, vol., br. 42, 2000., 363-364.

¹⁶⁴ I. Pažanin, *Školstvo trogirskog kraja u XIX. i XX. stoljeću*, 2001, 24-25; M. Zaninović, „Pregled razvoja školstva u Trogiru“, 896.

¹⁶⁵ I. Pažanin, *Školstvo trogirskog kraja u XIX. i XX. stoljeću*, 2001, 27; M. Čipčić, *Trogir između svjetskih ratova (1918.-1941.)*, 2021., 360-361.

U periodu između 1922. i 1936. godine, obrazovne prilike u trogirskoj općini značajno su se poboljšale otvaranjem deset novih škola u primorskim i zagorskim selima. Unatoč tom napretku, obrazovna situacija i dalje je bila daleko od idealne jer je jedna škola dolazila na svakih 1633 učenika. Od ukupno 31 sela u općini, samo je 11 imalo školu, obuhvaćajući tako 1603 učenika, dok je 20 sela s 3035 potencijalnih đaka ostalo bez obrazovne ustanove. Ovo je rezultiralo time da je samo 34,77% djece školske dobi pohađalo nastavu, dok je čak 65,23% ostalo bez formalnog obrazovanja. Najviše je učenika bilo u Primorskom dolcu, njih 361, a najmanje u Arbaniji, njih 50.¹⁶⁶ Situacija se u nekim selima nije popravila ni u narednim godinama, točnije ni 1938./39 kada Blizna, Rastovac, Mitlo i Vinovac sa ukupno 1293 djece učeničke dobi i dalje nemaju školu.¹⁶⁷

Obrazovne prilike u trogirskom kraju pokazivale su značajne razlike između grada i okolnih sela. Trogir je 1938. godine imao dvije osnovne škole i jednu građansku školu agrarnog karaktera, otvorenu 1921. godine. Građanska škola u Trogiru, koja je pripremala učenike za upis u učiteljske i druge stručne škole, bilježila je impresivan rast. Od 62 učenika 1931. godine, broj polaznika povećao se na 385 u školskoj godini 1939/40., raspoređenih u 6 razreda, s 10 zaposlenih učitelja. Ovaj rast broja učenika svjedoči o povećanom interesu za obrazovanje i poboljšanju obrazovnih mogućnosti u gradu, ali i ukazuje na nedostatnu obrazovnu infrastrukturu u ostalim područjima Općine. Materijalne prilike roditelja u Trogiru bile su uglavnom srednje, što je predstavljalo povoljniju situaciju u odnosu na okolna mjesta gdje su bile slabije. Međutim, unatoč boljim uvjetima u gradu, nepismenost je i dalje bila značajan problem. U Trogiru je 1938. godine bilo 18% nepismenih muškaraca i 21% nepismenih žena starijih od 12 godina, što ukazuje na potrebu za daljnjim unapređenjem obrazovnog sustava i povećanjem pismenosti stanovništva. Ovi podaci jasno pokazuju da je, usprkos napretku u širenju školske mreže i povećanju broja učenika, posebno u samom Trogiru, obrazovni sustav još uvijek bio daleko od univerzalnog obuhvata, s posebno izraženim izazovima u ruralnim područjima trogirske općine.¹⁶⁸

Ipak u selu Marina se dogodio iskorak zbog formiranja mlinsko-uljarske zadruge. Godine 1940. djelovala je Državna narodna škola sa šestogodišnjim programom. Školu su osim

¹⁶⁶ I. Pažanin, *Školstvo trogirskog kraja u XIX. i XX. stoljeću*, 2001, 26-27.

¹⁶⁷ I. Pažanin, "Školstvo u trogirskom kraju u 19. i 20. stoljeću", *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, vol., br. 42, 2000., 362.

¹⁶⁸ I. Pažanin, *Školstvo trogirskog kraja u XIX. i XX. stoljeću*, 2001, 27; M. Čipčić, *Trogir između svjetskih ratova (1918.-1941.)*, 2021., 266.

Marinjana pohađali i učenici iz okolnih sela koja pripadaju marinskoj školskoj općini. Od ukupno 182. upisane djece troje učitelja (Spasenka Peruzović, Ana Šimić i vjeroučitelj don Jure Vukušić) nastavu je održavalo za njih 100.¹⁶⁹

Stanovništvu je posebno važno bilo strukovno obrazovanje za poljoprivrednike. Ono se odvijalo putem Pučko-ratarskog tečaja. Program je pokrenut još 1863. godine, a provodio se do 1927. godine. Unatoč nazivu tečaj, program je zapravo funkcionirao kao prva stručna škola za djecu iz zemljoradničkih obitelji. Pohađali su je učenici nakon završetka osnovne škole, a školovanje je trajalo dvije godine. Program je obuhvaćao i praktični rad i teorijsku nastavu. U školi je vjersku poduku vodio don Ante Delalle. Nadalje, 1909. godine u Trogiru je pokrenut program obuke za klesare. Za organizaciju ovog programa zasluge pripadaju ing. Kamilu Tončiću, koji je vodio Obrtnu školu u Splitu.¹⁷⁰

Nakon uspostave Banovine Hrvatske, školstvu je posvećeno sve više pozornosti, ali značajnije pomake u školstvu nije bilo moguće ostvariti zbog skorog početka Drugoga svjetskog rata. Tada je u trogirskome školskom kotaru bilo 27 učitelja.¹⁷¹

6.3. Obrazovanje u crkvama

Uz državne obrazovne institucije, postojale su i privatne škole, uglavnom pod crkvenom upravom. Međutim, država je postupno preuzimala kontrolu nad obrazovnim sustavom od crkve, proces koji je trajao do 1918. godine. Unatoč tome, crkva je nastojala zadržati svoju ulogu u upravljanju školama sve do 1905. godine, kada je zakonom konačno utvrđeno da školstvo prelazi u državnu nadležnost. No, zbog manjka učitelja i odgovarajućih prostora za nastavu, državne vlasti su i dalje koristile usluge svećenika te crkvene i župne objekte za provođenje obrazovnih aktivnosti.¹⁷²

U listopadu 1918. godine, Biskupski ordinarij odobrio je molbu redovnica iz benediktinskog samostana sv. Nikole u Trogiru za obavljanje obrazovnih djelatnosti unutar samostana. Iste godine, redovnice su pokrenule i privatnu školu za učenike koji su završili

¹⁶⁹ I. Pažanin, *Školstvo trogirskog kraja u XIX. i XX. stoljeću*, 2001, 26.

¹⁷⁰ S. Piplović, „Nastava klesarstva i kiparstva“, 19-20.

¹⁷¹ I. Pažanin, *Školstvo trogirskog kraja u XIX. i XX. stoljeću*, 2001, 29

¹⁷² I. Pažanin, "Školstvo u trogirskom kraju u 19. i 20. stoljeću", *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, vol., br. 42, 2000., 338.

osnovnu školu. Napori u unapređenju obrazovanja nastavili su se i sljedećih godina. Tako je 1921. godine otvoren vrtić za djecu u dobi od 3 do 6 godina, što je predstavljalo važan korak u razvoju predškolskog obrazovanja u tom području.¹⁷³

Nakon Prvog svjetskog rata, franjevci su odigrali značajnu ulogu u osnivanju pomoćnih pučkih škola. Prva formalna škola u Zagori otvorena je tek 1936. godine u Gornjem Segetu. Do tada su jedini obrazovani pojedinci u tom području bili svećenici i fratri, koji su dobrovoljno podučavali djecu čitanju i pisanju. Fra Jakov Bartulović je 1936. i 1937. godine organizirao tečajeve opismenjavanja u župnim prostorijama u Bristivici. Ovi tečajevi bili su namijenjeni djeci iz Bristivice i obližnje Prapatnice. U ovom pothvatu, fra Jakovu su pomoć pružili udruga *Hrvatska žena* i njene članice Vinka Bulić i Tonka Vuletin, koje su osiguravale obrazovne materijale poput početnica, tablica i olovaka. U Bliznoj je fra Jakov podučavao mješovitu grupu od čak 45 dječaka i djevojčica.¹⁷⁴ O svojim obrazovnim aktivnostima fra Jakov je osobno svjedočio u pismu upućenom 6. veljače 1937. Vinki Bulić rođenoj, supruzi nećaka poznatog don Frane Bulića. *Svjestan svoje svećeničke dužnosti i domovinske ljubavi za svoj hrvatski narod, prvi sam otvorio 1892. - 1895. analfabetski tečaj u prvoj župi Brštanovo i iz poslova za nadzornika Markovića otvore nove pučke škole. I to je prva škola otvorena 1896. na 32.000 pučanstva općina zagorskih Trogira, Šibenika, Splita, Muća i Drniša. Sve sam ja to činio a da mi nije dao nitko ni prebijene pare. Tim mojim postupkom i pisanjem u N. L., Hrvatskoj kruni, Novom Listu i Glasu Hercegovca u Zagori su se počele otvarati škole.*¹⁷⁵

Ovaj primjer ilustrira važnu ulogu koju su franjevci i lokalne organizacije imali u širenju pismenosti i obrazovanja u ruralnim područjima Hrvatske u međuratnom razdoblju, posebno u regijama gdje formalno obrazovanje još nije bilo dostupno.

7. TROGIRSKA CRKVA

Prema djelu Marjana Čipčića i popisu stanovništva iz 1931. godine, velika većina od 23.525 žitelja Trogirske općine ispovijedala je rimokatoličku vjeroispovijest, točnije njih 23.191 ili 98,58%. Pravoslavne vjeroispovijesti bilo je 306 stanovnika, što je činilo 1,3%

¹⁷³ M. Čipčić. *Trogir između svjetskih ratova (1918.-1941.)*, 2021., 266.

¹⁷⁴ I. Pažanin, *Školstvo trogirskog kraja u XIX. i XX. stoljeću*, 2001, 26-28.

¹⁷⁵ Isto, 26-27.

ukupne populacije. Muslimana je zabilježeno 14, evangelista i židova po 4, a isto toliko i pripadnika ostalih religija.¹⁷⁶

Sve do početka tridesetih godina 19. stoljeća, trogirski je biskup bio sufragan splitskom biskupu-metropolita koji je nosio naziv *Primus Croatiae* i njemu je polagao zakletvu.¹⁷⁷ Teško je bilo održavati crkve i samostane te je Trogirski biskupija u konačnici ukinuta 30. lipnja 1828. godine bulom *Locum beati Petri* pape Lava XII. Trogirski biskupija je 1828. godine podijeljena između Šibenske biskupije i Splitske nadbiskupije. Šibenskoj biskupiji pripalo je 11 župa na sjeverozapadu, dok je 9 jugoistočnih župa pripojeno Splitskoj nadbiskupiji. Istovremeno, Splitska nadbiskupija je degradirana u biskupiju pod Zadarskom nadbiskupijom.

Među biskupima se ističe blaženi Ivan Trogirski (Orsini), koji je bio savjetnik hrvatskih kraljeva Petra Krešimira IV. i Zvonimira te je postao zaštitnik Trogira. Nakon ukidanja biskupije, katedralni kaptol pretvoren je u zborni (kolegijatni) s 6 kanonika. Na čelu im je bio nadžupnik s titulom mitronosnog opata. Biskupijom je nakon toga upravljao vikar Ivan Gjuvileo. Prvim opatom imenovan je Splitsanin Frane Macanović, a četvrti po redu, ujedno, onaj koji je bio za vrijeme Prvog svjetskog rata i nakon bio je Josip Sentinella. Dužnost je obnašao do svoje smrti 6. prosinca 1923. godine.¹⁷⁸

¹⁷⁶ M. Čipčić. *Trogir između svjetskih ratova (1918.-1941.)*, 2021., 25.

¹⁷⁷ I. Delalle, *Trogir, Vodič po njegovoj historiji, umjetnosti i životu*, 2006., 37.

¹⁷⁸ ND, god. VI, br. 283, 11. XII. 1923., 4; Trogirski biskupija. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024; o smrti opata Josipa Sentinelle piše i splitsko Novo doba. Točnije, članak djeluje kao osmrtnica za biografijom pokojnika i javljanju o detaljima sprovoda. ND, god. VI, br. 280, 24. XII. 1923., 4.

Slika 12. Katedrala sv. Lovre

Nakon smrti nasljednika opata Sentinelle, mjesto opata ostalo je dugo vremena nepopunjeno. Konačno, 1929. godine, na zahtjev građana Trogira, Lucije Mileta je imenovan novim opatom. Zahtjev su podržala razna trogirski društva, uključujući *Narodnu glazbu*, PPD *Berislavić*, DVD *Trogir* i druga. Sveta stolica je 1930. godine donijela odluku kojom se razdvaja župnička od opatske časti. Prema toj odluci, jedan od kanonika može biti župnik, dok je opat ostao samo predstavnik kaptola. Godine 1933. ugašena Trogirski biskupija uvrštena je među naslovne biskupije Katoličke Crkve pod nazivom *Diocesi di Trau* na talijanskom ili *Dioecesis Traguriensis* na latinskom jeziku.¹⁷⁹

Podjela Općine Trogir, između Splitske i šibenske biskupije trajala je i u međuratnom razdoblju. Pa su tako sela Blizn, Bristivica, Labin, Lepenica, Ljubitovica, Marina, Mitlo-Vinovac, Prapatniva pripadali Šibenskoj biskupiji, dok su Drvenik, Okrug, Seget, Žedno-Arbanija, Vinišće i grad Trogir pripadali Splitskoj biskupiji.¹⁸⁰

¹⁷⁹ Z. Peran, *Grbovi biskupa Trogirski biskupije*, 2020., 2.

¹⁸⁰ I. Delalle, *Trogir, Vodič po njegovoj historiji, umjetnosti i životu*, 2006., 97.

U razgovoru o vjerskom životu Trogira 1936. godine, Ivan Delalle spominje 33 crkve, među kojima se ističu katedrala sv. Lovre i crkve sv. Ivana Krstitelja, sv. Nikole, sv. Petra i sv. Dominika u gradu, te nekoliko značajnih crkava na Čiovu (sv. Jakova iz 14. stoljeća, sv. Nikole, crkvice sv. Andrije, sv. Lazara i crkvice Gospe kraj Mora iz 13. stoljeća).¹⁸¹

Vjerski život Trogira predvodili su pridonosili benediktinci, franjevci i osobito dominikanci svojim religijskim, obrazovnim i kulturnim radom, a zanimljivo je i spomenuti anegdota o don Jozi Carevu s Drvenika, koji je imao nesporazume sa župljanima oko plaćanja redovine, što je dovelo do neobične situacije kada je učitelj morao platiti redovinu za preminulog seljaka kako bi se omogućio njegov pokop.¹⁸²

7.2. Proslave blagdana i obljetnica

Trogir je u međuratnom razdoblju održavao bogatu tradiciju vjerskih proslava koje su često trajale i do dva tjedna oko samog blagdana. Ove proslave nisu bile samo vjerskog karaktera, već su imale značajnu društvenu i humanitarnu dimenziju. Grad je posebno svečano slavio blagdane svojih patrona, ali i drugih važnih pojedinaca među kojima su se isticali blaženi Augustin Kažotić i sv. Antun Padovanski. Proslave su često uključivale prikupljanje milodara za siromašne, izlaganje relikvija, koncerte *Narodne glazbe* i velike procesije koje su privlačile tisuće hodočasnika. Posebno je značajan bio tradicionalni sajam nakon blagdana Duhova, koji je privlačio brojne izletnike iz okolnih mjesta, osobito iz Splita.¹⁸³

Preko *Novog doba* saznajemo o proslav Kandelore¹⁸⁴, (u članku nazvane Kandalore) u Trogiru, koja se održala u crkvi Gospe Kraj Mora, objektu od velikog povijesnog značaja za grad. Za ovu prigodu, crkva je bila posebno uređena novim liturgijskim predmetima i ukrasima, darovanim od strane marljivih radnika obližnje Režije duhana. Večer uoči Kandelore obilježena je izvedbom religiozne kazališne predstave *Sv. Elizabeta Turinška* u općinskoj

¹⁸¹ Isto, 74-80.

¹⁸² I. Pažanin, *Školstvo trogirskog kraja u XIX. i XX. stoljeću*, 2001, 360.

¹⁸³ I. Delalle, *Trogir, Vodič po njegovoj historiji, umjetnosti i životu*, 2006., 38; ND, god. VIII, br. 163, 13. VIII. 1925., 6; JP, god. III, br. 561, 3. vi. 1927., 3.

¹⁸⁴ Prikazanje Gospodinovo ili Svijećnica, kršćanski blagdan koji se slavi 2. veljače, obilježava događaj iz Isusovog ranog djetinjstva. Prema vjerovanju, Josip i Marija su toga dana, slijedeći židovski zakon, donijeli malog Isusa u jeruzalemski hram kako bi ga prikazali Bogu. Tom prilikom prinijeli su žrtvu karakterističnu za siromašne - par grlica. Ovaj blagdan, koji se slavi točno 40 dana nakon Božića, simbolički je povezan s rođenjem "svjetla". Do 1969. godine, Svijećnica je prvenstveno bila marijanski blagdan, poznat kao Očišćenje Blažene Djevice Marije ili purifikacija. <https://blog.migk.hr/2024/02/02/kandelora/>

dvorani. Ova izvedba, koju bi se moglo usporediti sa srednjovjekovnim misterijima, privukla je izvanredno velik broj posjetitelja. Dvorana je bila dvostruko popunjena gledateljima svih društvenih slojeva. Organizator predstave bio je Treći Red sv. Frane, čime je započeto obilježavanje 700. godišnjice smrti sv. Franje. Sav prihod od predstave bio je namijenjen nabavi kipa za samostan Drid. Ovaj događaj ilustrira bogat vjerski i kulturni život Trogira tog vremena, kao i snažnu povezanost zajednice s lokalnom vjerskom tradicijom.¹⁸⁵

Druga polovina 1935. godine u Trogiru obilježena je nizom društveno-političkih događaja. Proslava rođendana i imendana predsjednika vlade Vlatka Mačeka 19. i 20. srpnja potaknula je val domoljubnog zanosa. Građani su ukrašavali grad narodnim zastavama, a proslava je, prema uputama Paška Kaliterne objavljenim u Jadranskom dnevniku, trebala biti dostojanstvena i mirna. Međutim, u Trogiru je organizirana povorka praćena domoljubnim pjesmama, dok su po okolnim brdima gorjele vatre. Znakovito je da predstavnici vlasti nisu sudjelovali u ovim manifestacijama.¹⁸⁶

U kolovozu je obilježena sedma godišnjica smrti Stjepana Radića. Komemoracija je započela misom zadušnicom, nakon koje je uslijedila povorka kroz grad. Incident između mladeži koja je pjevala i žandara koji su ih pokušali rastjerati rezultirao je sukobom s većim brojem ozlijeđenih.¹⁸⁷ Studeni je obilježen smotrom snaga hrvatskog seljačkog pokreta, kada je održana skupština *Hrvatske seljačke stranke* kod Marmontova glorijeta, demonstrirajući rastući politički utjecaj ovog pokreta.¹⁸⁸ Godina je zaključena proslavom stogodišnjice himne *Lijepa naša* 29. prosinca. Svečanost je započela budnicom *Narodne glazbe*, a nastavila se tihom misom. Potom su se okupljeni sastali u dvorani kina Calebotta gdje su održani značajni govori. Ante Belas istaknuo je povijesnu težnju Trogira za pripadnošću Hrvatskoj, čak i u razdobljima strane vlasti. Otkrivanje spomen-ploče na općinskoj zgradi simbolično je zaokružilo ovu proslavu. Koncertne aktivnosti odvale su se u večernjim satima u dvorani općinskog doma, a sve je započelo s himnom *Lijepa naša* u izvedbi muškog pjevačkog zbora. Osim večernje akademija, održana je tombola i ples. Ovi događaji odražavajući rastuće nacionalne osjećaje i političke tenzije koje su obilježile ovo razdoblje hrvatske povijesti, a to potvrđuje i *Jadranski dnevnik* koji izviješta o broju od preko 5 tisuća ljudi koji su uveličali navedeni događaj.¹⁸⁹

¹⁸⁵ ND, god. IX, br. 35, 12. II. 1926., 6.

¹⁸⁶ JD, god. II., br. 167, 19. VII. 1935., 5.

¹⁸⁷ Lj, Radić, *Trogir u međustranačkim političkim previranjima između dva svjetska rata*, 2017., 65.

¹⁸⁸ JD, god. 11. XI. 1935., 263.

¹⁸⁹ JD, god. II., br. 306., 13. XII. 1935.; JD, god. II., br. 323. 30. XII. 1935.; JD, god. II, br. 322. 28. VII. 1935., 7.

Međutim nacionalistički list *Jugoslavenska riječ*, omalovažavao je ovu proslavu navodeći da je bilo prisutno najviše tristo ljudi.¹⁹⁰

Iz *Jadranskog dnevnika* saznajemo i za veliki vokalni koncert u Trogiru, povodom obilježavanja dana patrona Sv. Lovrinca. *Društvo za promet stranaca*¹⁹¹ organizirao je događaj na glavnom gradskom trgu pred katedralom. Pjevala je gđa. Zlatka Radić, a birani repertoar činili su najbolji domaći i strani autori. Autobusno poduzeće *Sonjara*, tom je prilikom na raspolaganje pružilo posebni autobus koji je vozio Kaštela - Trogir. Ulaznica je koštala 6 dinara za sjedeća mjesta, a 2 dinara za stajanje.¹⁹²

Ovi događaji nisu samo održavali vjersku tradiciju, već su bili ključni dio društvenog života Trogira, jačajući zajedništvo i kulturni identitet grada. Istovremeno, doprinosili su ekonomskom i kulturnom životu, privlačeći posjetitelje i održavajući živu vezu između vjerske tradicije i svakodnevnog života građana.

7.3. Bratovštine

Bratstva kao ustanove crkvenog podrijetla, formirale su se u crkvama. One su u pravilu bile crkvene, ali u praksi socijalno-humanitarne ustanove bez kojih je srednjovjekovni život grada bio nezamisliv.¹⁹³ No često se manipuliralo odredbama pa se shodno tome i drugačije djelovalo. Ljudi koji su dijelili slična zanimanja ili su imali zajedničke interese, udruživali su se kako bi ostvarili svoje ciljeve. Kako bi izbjegli zabrane takvog udruživanja, djelovali su pod zaštitom crkve. Važno je napomenuti da su članovi bratstva u Trogiru bili isključivo laici, dok su bratstva u drugim regijama primala i svećenike u svoje redove. Tijekom godina djelovalo je nebrojno bratstava te je njihov broj teško odrediti. Međutim, prema Nikoli Bublji, ona najvažnija bila su: bratstvo sv. Kuzme i Damjana, Djevice Marije, sv. Mihovila, Svih Svetih i bratstvo sv. Roka. Tijekom francuske uprave na snazi je bila zabrana djelovanja bratovština,

¹⁹⁰ *Jugoslavenska riječ*, god. V, br. 1, 9. I. 1936., 4.

¹⁹¹ 1934. godine osnovana je *Zadruga za saobraćaj stranaca i gradnju kupatila* s ciljem povećanja prometa i boravka stranaca u gradu. Cilj im je, također, bio i uređenje kupališta te poboljšanje smještaja za strance i restauracija ili gradnja hotela i kafana. Sve to s ciljem unaprjeđenja turizma u Trogiru. Zadruga je u svom kratkom djelovanju podigla moderno kupalište i pristupila uređenju stanova. Zadruga je bila članica Zadrugne matice u Splitu; JD, god. II, br. 49, 27. II. 1935., 3. Nadalje, *Jadranski dnevnik* u izdanju iz 1936. godine navodi kako je Trogir mrtvi grad, dok je Split srce Jadrana. Spominje blagodatni Trogira, ali naglašava izrazito loše stanje, uz jasnu želju da se to stanje promijeni. Da kao živi muzej postane važan turistički faktor. JD, god. III, br. 199, 27. VIII. 1936., 3.

¹⁹² JD, god. III, br. 185, 10. VIII. 1936., 5.

¹⁹³ F. Celio Cega, "Trogir u izvješćima Kraglskog Dalmatina", *Vartal*, Trogir, sv. 4, 1995., br. 1/2, bilj 36.

no to nije bio konačan kraj jer su neke ponovno oživjele. Ipak, može se primijetiti da s vremenom društvena djelatnost bratstava polako gasila. Početkom 20. stoljeća, na Veliki četvrtak i Veliki petak, oživjela bi srednjovjekovna atmosfera, zajedno s bratovštinama koje su i dalje sudjelovale u crkvenim funkcijama i procesijama. Nakon procesije za Tijelovo, ribarice bi se okupile u svojim brodovima, upalile ferale, a sudionici bi kleknuli na brodove te pjevali i molili dok bi otplovljavali čitavu uvalu, stvarajući tako jedinstvenu i slikovitu morsku procesiju koja je spajala vjerski obred s lokalnom pomorskom tradicijom. Posebno na Veliki petak, bratimi bi u svojim crkvama međusobno opraštali uvrede i mirili se pred ostalim članovima, što je bio jedan od najvažnijih trenutaka u njihovom životu. Također, kao i u vrijeme borbi protiv Turaka, mrtvoj braći su pjevali *daču*¹⁹⁴. Tako primjećujemo da iako su bratovštine zamrle, pjesme bratstava još uvijek se pjevaju i veličaju prigode jer su pjesme bratovštinama bile važno obilježje samorodnosti.¹⁹⁵

8. SPORTSKI KLUBOVI

U današnjem svijetu, nogomet zauzima mjesto najomiljenijeg i najraširenijeg sporta. Inicijalno predstavljanje nogometa u Dalmaciji dogodilo se 1887. godine, kada je britanski ratni brod posjetio Zadar. Slično tome, Trogir je upoznao ovaj sport 1896. godine, također zahvaljujući posjeti ratnih brodova. Britanski mornari su tada na području Travarice odigrali pionirsku nogometnu utakmicu u tom kraju. Postupno, ovaj sport je počeo dobivati na popularnosti, što je dovelo do formiranja nogometnih klubova. Ključni moment u razvoju nogometa bio je osnivanje nogometnog odjela Hrvatskog športskog saveza 1912. godine u Zagrebu, koji je preteča današnjeg Hrvatskog nogometnog saveza.¹⁹⁶

Osim nogometom, ljudi su igrali i razni druge sportove te se bavili tjelovježbom. Od ostalih sportskih vijesti iz *Jadranskog dnevnika* saznajemo za stolnotenisku utakmicu između T.T.C. *Trogira* i T.T.C. *Divulje*. Rezultat ovog susreta bio je 5:4, 5:4 u korist domaćina. Ova ping-pong priredba bila je prva takve vrste u Trogiru, što je izazvalo veliko zanimanje među

¹⁹⁴ Dača, napjev koji bi trogirski bratimi pjevali prilikom pokopa bratima ili sestrima, a često i prilikom pokopa njihovih članova obitelji. Primjer: *Bratcio Brata sprovodimo za njegov Bogu mi molimo u nebeskoj Bože slavi našeg brata dušu stavi*. N. Buble, "Iz glazbene prošlosti: Dača, napjev trogirskih bratima", *Sveta Cecilija*, vol.56, br. 1-2, str. 26-28, 1986. [Online]. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/250286>.

¹⁹⁵ N. Buble, *Glazba kao dio života: etnomuzikološke teme*, 1997., 192-194; N. Buble, *Vokalna i folklorna glazba Trogira i Donjih Kaštela od 1875. do 1975.*, 1985., 24; I. Pažanin, "Školstvo u trogirskom kraju u 19. i 20. stoljeću", *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, vol., br. 42, 2000., 360.

¹⁹⁶ J. Gizdić, *HNK Trogir*, 2007., 11.

lokalnim ljubiteljima sporta. Prema novinskim izvještajima, utakmica je opravdala očekivanja, pružajući napetu i atraktivnu igru. Natjecanje je uključivalo i pojedinačne mečeve i igru parova. Događaj je protekao u pozitivnom i sportskom ozračju, a odmah po završetku dogovoren je uzvratni susret u Divuljama. Revanš je odigran samo četiri dana kasnije, pri čemu je trogirski momčad ponovo slavila istim rezultatom kao i u prvom susretu. U istom izdanju novina najavljena je i akcija čišćenja gradske foše, koja je bila zatrpana muljem, što ukazuje na kombinaciju sportskih i komunalnih vijesti koje su bile od interesa za lokalno stanovništvo.¹⁹⁷ Osim navedenog sporta, moguće je postojanje i drugih ne tako popularnih. U članku *Jadranskog dnevnika* pod nazivom *Pokalno natjecanje kuglačkih klubova u Splitu* saznajemo za još jedan aktualni sport. Na turniru je sa 5 partija sudjelovao i klub *Slaven*, koji je dobio 3 partije i bacio ukupno 992 čunja te skupio 6 bodova. *Slaven* je time bio vrlo uspješan odmah, bok uz bok klubu *Marjana i Polet*.¹⁹⁸ Prvenstvo je održano i slijedeće godine, a titulu je branio *Stari Rukeč*.¹⁹⁹

8.2. Nogometni klub Slaven

Nogometna tradicija u Trogiru započela je 1910. godine zaslugom Ante Tonija Madirazza, koji je iz Beča donio prvu nogometnu loptu. Dvije godine kasnije, Madirazza je nabavio i prve dresove, što je potaknulo osnivanje Sportskog kluba Trogir 1912. godine. Klub je brzo privukao lokalne mladiće, studente i gimnazijalce. Utakmice su se igrale na improviziranom terenu pored kule Kamerlengo. Prva povijesna utakmica kluba odigrana je protiv britanskih mornara, a uslijedili su susreti s poznatim klubovima poput Hajduka, Vala, Borca i šibenskog Radničkog.²⁰⁰

Povodom 75. obljetnice kluba, Slobodna Dalmacija objavila je intervju s članom prve generacije igrača, koji je podijelio svoja sjećanja na prvu utakmicu: *Još se sjećam svoje prve utakmice odigrane na Travarici. Igrali smo s posadom jednog engleskog broda i uspjeli odigrati neodlučeno - 0:0. Uvijek se rado sjetim tih vremena, jer smo bili pravi drugovi. U ono*

¹⁹⁷ JD, god. II., br. 168, 21. VII. 1935., 7.

¹⁹⁸ JD, god. II, br. 244, 18. X. 1935., 5.

¹⁹⁹ JD, god. III, br. 228. 30. IX. 1936., 6.

²⁰⁰ J. Gizdić, *HNK Trogir*, 2007., 17; Slobodna Dalmacija, 14. 09. 1987., 17.

*doba znalo je naše utakmice gledati dosta publike, naročito ženske. Međutim, bilo je i onih koji nisu shvaćali i koji su se koristili svakom prilikom da nam napakoste.*²⁰¹

Nogometne aktivnosti u Trogiru nisu bile ograničene samo na jedno igralište. Osim terena kod kule Kamerlengo, utakmice su se igrale i na predjelu Soline. Međutim, igrači su se suočavali s izazovima u pogledu prikladnosti terena. Posebno je zanimljiv slučaj igrališta na Batariji, gdje su stabla ometala igru. Suočeni s nedostatkom razumijevanja od strane općinskih vlasti, igrači su uzeli stvar u svoje ruke. U tajnoj noćnoj akciji, posjekli su sva stabla na terenu, prisiljavajući tako vlasti da priznaju njihove potrebe i prilagode prostor za igranje. Razvoj kluba privremeno je prekinut izbijanjem Prvog svjetskog rata 1914. godine. Međutim, odmah po završetku rata 1918., klub je obnovljen i nastavio svoje aktivnosti tamo gdje su stale prije rata.²⁰²

Slika 13. Igralište na Batariji 1912. godine

Nakon Prvog svjetskog rata, klub u Trogiru je obnovljen pod imenom *Jugoslovenski nogometni klub (JNK) Trogir*, zadržavajući svoje izvorno ime uz novi predznak. Klub je obnavljao infrastrukturu i igrao prijateljske utakmice protiv JNK *Slavena* iz Kaštela, *Hajduka* i *Splita*. Službeno natjecanje započelo je 1920. godine osnivanjem Splitskog nogometnog podsaveza, koji je obuhvaćao područje Dalmacije, Boke Kotorske i Hercegovine. Podsavez je imao 12 registriranih klubova, uključujući JNK *Trogir*.²⁰³

²⁰¹ SD, 14. 09. 1987., 17.

²⁰² J. Gizdić, *HNK Trogir*, 2007., 18.

²⁰³ J. Gizdić, *HNK Trogir*, 2007., 18-19.

Iz priloga *Jadranski sport* koji je tada bio službeno glasilo skupštine Splitskog Nogometnog podsaveza saznajemo da klub *Trogir* iz Trogira više nije član istog.²⁰⁴ Međutim, ubrzo se uz promjenu imena, vraća pod okrilje podsaveza i to 1930. godine kao *Jugoslavenski radnički klub Slaven*. Pod vodstvom predsjednika Vinka Buble-Konte, *Slaven* je sudjelovao u Pokalnom prvenstvu Splitskog nogometnog podsaveza. Unutarnji nesporazumi doveli su do formiranja novog kluba, *NK Jarac*, dok je *Slaven* popunjavao svoje redove igračima iz Vojnog garnizona u Divuljama. Klub je sudjelovao na raznim sportskim događanjima u regiji.²⁰⁵

Slika 14. Nogometaši Slavena 1930. godine.

Pod rubrikom Splitski nogometni podsavez doneseni su zaključci Upravnog odbora održanog 4. listopada, između ostalog za ovaj rad iznosim dopis *Slavena* iz Trogira kojim se potvrđuje da je od *Hajduka* primio 100 dinara kao dio od Jadranskog kupa, te da je izabrano novo vodstvo kluba na čelu sa Kajom Slade.²⁰⁶

Novo doba važan je izvor za praćenje sporta općenito. Osim nogometa, prenosile su se vijesti o svim sportskim događanjima i njihovi konačni ishodi. Posebno korisni su i članci o *Slavenu* iz kojih saznajemo o odigranim utakmicama i prvenstvima. Tako saznajemo o revanš utakmici između *Dalmatinaca* i *Slavena*. Prva utakmica odigrana je u Trogiru gdje je domaćin odnio pobjedu sa rezultatom 11:3. *Novo doba* piše kako je *Dalmatinac* na gostovanje došao sa

²⁰⁴ *Jadranski sport*, god. IV, br. 3, 25. I. 1923., 1.

²⁰⁵ Isto, 20.

²⁰⁶ JD, br. 171., 9. X. 1934., 4.

slabom momčadi, ali to nikako ne umanjuje vrijednost *Slavena* koji je s kombiniranom ekipom Splita odigrao 2:2. Prema članku, *Slaven* se smatrao *jednim od boljih momčadi naše provincije*.²⁰⁷ Revanš utakmica bila je zakazana za nedjelju 17. lipnja 1932. godine na Dalmatinčevom stadionu.²⁰⁸

Godine 1938. klub je kratko nastupao pod imenom *Saldun*, da bi se nedugo nakon vratio imenu *Slaven*. Od rijetkih uspjeha tu je onaj iz 1939. kada je postao prvak Kaštelansko-Trogirske grupe pokalnog prvenstva i izbacio "jugoslavenski" iz imena, djelujući kao *Sportski klub Slaven* do Drugog svjetskog rata.²⁰⁹

Klub se suočavao s brojnim financijskim i organizacijskim izazovima, oslanjajući se uglavnom na doprinose igrača. Unatoč poteškoćama, bio je jedno od najmasovnijih i najaktivnijih društava u Trogiru između dva svjetska rata. Početkom 1941. godine, klupske aktivnosti su prestale, a ubrzo nakon toga klub se ugasio.²¹⁰

8.3. Sokolsko društvo Trogir

Sokolski pokret utemeljili su dr. Miroslav Tyrš i dr. Jindřich Fügner 1862. u Pragu, inspiriran njemačkim Turnverein sustavom. Pokret je imao političke ciljeve, zalažući se za nezavisnost slavenskih naroda unutar Monarhije. U Hrvatskoj je *Hrvatsko sokolsko društvo* osnovano 1874. u Zagrebu, nakon čega se proširilo diljem zemlje, u BiH i među iseljeništvom. Od 1907. društva su organizirana u župe. Iako je gimnastika bila primarni fokus, prakticirali su se i drugi sportovi poput biciklizma, mačevanja i plivanja. Sokolski pokret imao je snažnu političku i ideološku ulogu. Geslo hrvatskih sokola: *U desnici snaga, u srcu odvažnost, u misli domovina!* - odražavalo je predanost domovini. Borili su se protiv mađarizacije, germanizacije i talijanizacije, smatrajući se "narodnom vojskom" koja budi nacionalnu svijest. Cilj sokolstva bio je odgajati pojedince za službu narodu i čuvanje domovine, naglašavajući važnost žrtve za nacionalne interese.²¹¹

²⁰⁷ ND, god. XV, br. 162, 14. VII. 1932., 3.

²⁰⁸ ND, god. XV, br. 162, 14. VII. 1932., 3.

²⁰⁹ J. Gizdić, *HNK Trogir*, 2007., 21.

²¹⁰ J. Gizdić, *HNK Trogir*, 2007., 21.

²¹¹ I. Hrstić, "Hrvatski sokol u Makarskoj (1894.-1914.)", *Historijski zbornik*, vol.64, br. 1, 2011., 81-82; T. Vrdoljak, "PRAVI HRVATSKI SOKOL – SADRŽAJ, TEME, NAGLASCI", *Kulturna baština*, vol., br. 46, 2020., 100-102.

U početku je broj sokolskih društava bio skroman, međutim, s vremenom je pokret zadobio značajniju potporu, posebice od strane omladinskih i katoličkih organizacija. Tijekom prve godine nakon osnivanja, sokolska društva su uspostavljena u Splitu, Kaštelima, Vranjicu i na okolnim područjima uključujući Klis, Trogir i Žrnovnicu. Ekspanzija se nije zaustavila na splitskom području. Sokolski pokret ubrzo je dosegao Makarsko primorje te Dubrovnik i njegovu okolicu. Štoviše, njegovo djelovanje proširilo se i na zadarsko zaleđe, Istru, pa čak i kontinentalnu Hrvatsku. Ovakvo širenje nije samo povećalo brojnost članova, već je i ojačalo utjecaj sokolskog pokreta na društveni i politički život u različitim dijelovima Hrvatske, doprinoseći tako njegovoj ulozi u oblikovanju nacionalne svijesti i identiteta.²¹²

Godina 1908. označila je važan trenutak u kulturnom životu Trogira osnivanjem društva *Hrvatski sokol*. Ovo razdoblje karakterizirao je snažan zanos prema tradicionalnim i narodnim vrijednostima, koji je tada dosegao svoj vrhunac. Trogir je u to vrijeme bio središte izuzetno živog društveno-kulturnog života. Grad je svjedočio aktivnom djelovanju čak četiriju značajnih društveno-kulturnih organizacija. Uz novoosnovanog *Hrvatskog sokola*, kulturnu scenu grada obogaćivali su *Narodna glazba*, *HPPD Berislavić* te *Narodna štionica*. Ove organizacije su svojim raznolikim aktivnostima - od glazbenih i tjelesnih do obrazovnih i književnih - značajno doprinosile društvenom životu grada. Njihovo istovremeno postojanje i djelovanje svjedočilo je o snažnom kulturnom identitetu i visokoj razini društvene angažiranosti Trogirana u tom povijesnom trenutku.²¹³ Ovaj je klub, kao i drugdje u tadašnjoj državi, igrao važnu ulogu u promociji tjelesne kulture i određenih društvenih vrijednosti.

Slika 15. Sokolska vježba prigodom blagoslova barjaka društva Berislavić 1910. godine

²¹² I. Hrstić, "Hrvatski sokol u Makarskoj (1894.-1914.)", *Historijski zbornik*, vol.64, br. 1, 2011., 81-82; T. Vrdoljak, "PRAVI HRVATSKI SOKOL – SADRŽAJ, TEME, NAGLASCI", *Kulturna baština*, vol., br. 46, 2020., 108-109.

²¹³ N. Buble, *Vokalna i folklorna glazba Trogira i Donjih Kaštela od 1875. do 1975.*, 1985., 31.

Početak Prvog svjetskog rata doveo je do mobilizacije mnogih članova, što je rezultiralo privremenim prekidom aktivnosti. Međutim, 1919. godine Društvo je obnovilo svoje djelovanje. Miroslav Puović bio je prvi vođa Društva. Na prvoj poslijeratnoj skupštini, donesena je odluka o pridruživanju *Jugoslavenskom sokolskom savezu*, u skladu s ostalim sokolskim društvima. Glavna prepreka u radu Društva bio je nedostatak vlastite dvorane za vježbanje. Umjesto toga, koristili su skućenu Općinsku dvoranu koja nije zadovoljavala sve potrebe, posebice higijenske standarde. Unatoč tome, ova dvorana je služila kao središnje mjesto za razne gradske aktivnosti, uključujući zabave, plesove i sastanke.

Pod vodstvom Bože Gregovića, koji je upravljao *Sokolom* četiri godine, Društvo je bilježilo značajan napredak. Nakon njegovog odlaska, uslijedilo je razdoblje stagnacije. Jedan od razloga za to mogla je biti nužnost prekida gimnastičkih aktivnosti tijekom zimskih mjeseci zbog neadekvatnih uvjeta, što je negativno utjecalo na disciplinu i rad članova. Unatoč izazovima, *Sokol* je ostao jedno od najaktivnijih društava u Trogiru, posebno u godinama neposredno nakon rata. Sudjelovali su u gotovo svim gradskim manifestacijama. Do 1926. godine, Društvo je brojalo 22 aktivna vježbača, 59 nevježbača i 24 djece.²¹⁴

Važan izvor informacija i o ovoj temi bile su dnevne tiskovine u kojima je *Sokolsko društvo* oglašavalo prigodom obilježavanja određenih obljetnica. Pod naslovom *Proslava u Trogiru*, novine *Novo doba* izvijestile su o značajnom događaju koji je obilježio dva važna jubileja. Trogir je tom prigodom, 24. rujna 1922., proslavio treću godišnjicu talijanskog upada u grad, kao i četrnaestu godišnjicu postojanja društva *Sokol*. Iako je isprva bila zabranjena, proslava je u posljednji tren ipak dozvoljena. Ova dvojna proslava privukla je sudionike iz šireg područja. Osim domaćeg trogirskog *Sokola* i drugih lokalnih domoljubnih organizacija, svečanosti su se pridružili i Sokoli iz okolnih mjesta. Tako su stigle delegacije iz Splita, Donjih Kaštela, Kaštel Sućurca (koji su došli u pratnji svoje glazbe), Vranjica i Solina. Posebno svečan bio je doček dvaju parobroda iz Splita, gdje se na obali okupilo mnoštvo oduševljenih građana. Svečana povorka, koja je bila središnji dio proslave, bila je impresivno organizirana. Na čelu povorke marširala je *Narodna glazba*, dajući ton cijelom događaju. Slijedili su ih Dobrovoljni vatrogasci, demonstrirajući važnost ove službe u lokalnoj zajednici. Kulturno-umjetničko društvo *Berislavić* također je imalo istaknuto mjesto u povorci koja se zaputila prema gradskoj Loži. Tamo je općinski upravitelj Silobrčić pozdravio goste, a starješina trogirskog *Sokola*,

²¹⁴ M. Čipčić. *Trogir između svjetskih ratova (1918.-1941.)*, 2021., 222-223.

Josip Koščina, govorio o sokolskoj ideji. Uslijedile su skupne vježbe na prostoru Batarije, koji je bio posebno uređen za tu priliku. Navečer je trogirski glazba održala koncert, a proslava je završila vatrometom. Pri odlasku gostiju, cijeli se Trogir okupio da ih isprati uz zvuke glazbe i pozdrave Kralju, Jugoslaviji i Sokolu. Novinar je na kraju dao kritički osvrt, ističući slabiji odaziv pučanstva i članica. Kao razlog je naveo nedostatak prave sokolske svijesti, naglašavajući da sokolski izleti nisu samo zabava, već dužnost svih članova. Zaključio je da je sokolstvo važna institucija te da svi trebaju raditi na njenom uspjehu i napretku, ističući važnost domoljublja u lokalnoj zajednici.²¹⁵

Sokolsko društvo u Trogiru nastavilo je obilježavati svoje značajne obljetnice. Godine 1923. proslavljena je 15. godišnjica osnivanja Društva, dok je posebno značajna bila je proslava 20. obljetnice Društva, održana 23. rujna 1929. Prema izvještaju *Jadranske pošte*, ova je proslava privukla impresivan broj od preko 5000 izletnika. Starješina Sokola, Josip Koščina, pozdravio je prisutne koji su došli iz svih krajeva Dalmacije.²¹⁶ Slavilo se i narednih godina, a proslava dvadeset godina Društva uveličana je povorkom, javnom vježbom i zabavom kojoj je prisustvovalo preko 7 tisuća ljudi.²¹⁷ Nadalje, proslava četvrt stoljeća djelovanja Društva održana je 2. i 3. rujna 1933. Kao i u prethodnim godinama, ova je manifestacija okupila sokolska društva iz šire okolice, uključujući i ona s otoka. Među prisutnima bili su i vojnici iz obližnjih Divulja. Program je uključivao demonstraciju sokolskih vježbi, a završio je spektakularnim vatrometom i koncertom glazbenika iz Šibenika. Proslave nisu bile samo prigode za obilježavanje godišnjica Društva, već su služile i kao važni društveni događaji koji su okupljali ljude iz različitih dijelova Dalmacije. Time su jačale veze među sokolskim društvima i promovirale ideale sokolskog pokreta u široj zajednici. Svaki od događaja privukao je znatnu pažnju, o čemu svjedoči dolazak dva parobroda iz Splita, puna sokolaša i izletnika koji su sudjelovali u proslavi.²¹⁸

Godina obilježavanja 25. obljetnice *Sokolskog društva* u Trogiru bila je godina pojačanih aktivnosti. Značajan događaj bio je opsežan program održan 30. travnja 1933. u spomen na pogibiju Petra Zrinskog i Krste Frankopana, demonstrirajući društvenu i povijesnu

²¹⁵ ND, god. V, br. 218, 25. IX., 1922., 2.

²¹⁶ *Jadranska pošta*, god. V, br. 220, 23. IX. 1929., 2; *Jadranska pošta*, god. V, br. 225, 28. IX. 1929., 2 (u nastavku JP); ND, god. VI, br. 221, 25. IX. 1923., 4.

²¹⁷ ND, god. XII, br. 233, 23. IX. 1929., 5.

²¹⁸ ND, god. XVI, br. 197, 24. VIII. 1933., 6; JP, god. IX, br. 204, 1. IX. 1933., 4; JP, god. IX, br. 213, 12. IX. 1933., 6.

svijest organizacije. Kasnijih je godina, unatoč gospodarskoj krizi koja je zahvatila zemlju 1934. godine, *Sokolsko društvo* pokazalo svoju društvenu odgovornost. Uprava društva pokrenula je inicijativu za pomoć nezaposlenima, pozivajući i druga lokalna društva da se pridruže ovoj humanitarnoj akciji. Ova akcija, zabilježena u *Jadranskoj pošti*, svjedoči o aktivnoj ulozi *Sokola* u rješavanju aktualnih društvenih problema.²¹⁹

Međutim, i prethodnih godina, Društvo je bilo aktivno, o čemu svjedoči i *Novo doba* koje podnosi izvještaj o Akademiji *Sokolskog društva*. U rujnu 1932. godine, trogirski sokolaši organizirali su impresivnu Akademiju koja je privukla veliku pozornost javnosti. Događaj su posjetili ne samo lokalci, već i brojnim izletnicima koji su došli svjedočiti ovom značajnom događaju. Ovakav odaziv publike svjedoči o popularnosti sokolskog pokreta i važnosti koju je zajednica pridavala njihovim aktivnostima. Akademija je održana na gradskom trgu, a dodatnu čar priredbi davala je električna rasvjeta, što je u to vrijeme bilo posebno atraktivno. Program Akademije bio je raznovrstan i dobro strukturiran. Započeo je zvucima sokolske koračnice, nakon čega su uslijedili nastupi različitih dobnih skupina. Prvo su svoje vještine pokazale djevojčice, zatim dječaci, a na kraju odrasli članovi. Osim grupnih vježbi, program je uključivao i zahtjevne demonstracije na gimnastičkim spravama, uključujući ruče i preču. Posebnu težinu događaju dao je dolazak Frana Lhotskog, načelnika uprave Sokolske župe. Lhotsky je izrazio svoje zadovoljstvo izvedbom trogirskog *Sokolskog društva*, posebno pohvalivši njihovu sposobnost da, unatoč raznim izazovima, samostalno organiziraju tako opsežan program s brojnim sudionicima u različitim kategorijama. Akademija je privukla mnoštvo posjetitelja. Ovaj događaj ilustrira ne samo sportske i organizacijske sposobnosti trogirskih sokolaša, već i njihovu ulogu, stvarajući događaje koji su okupljali i zabavljali široku publiku.²²⁰

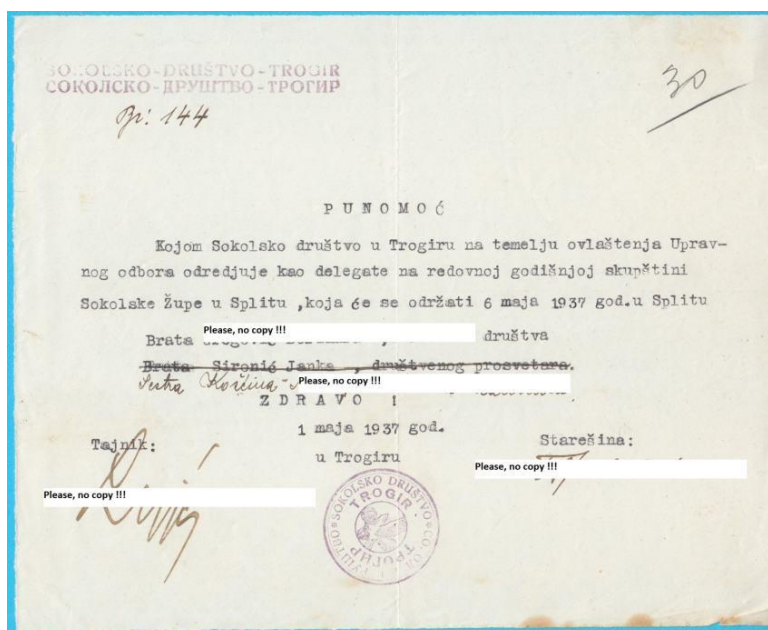
Trogirski sokolaši su, osim sportskih aktivnosti, pokazivali značajan angažman u obrazovnim i zdravstvenim inicijativama za dobrobit lokalne zajednice. Godine 1926. organizirali su tečaj opismenjavanja, poznat kao alfabetski tečaj. Vodstvo tečaja povjereno je lokalnom učitelju Anti Frlanu, a nastava se odvijala u prostorijama osnovne škole. Iako je trajao samo dva mjeseca, tečaj je privukao čak 40 polaznika. Program nije bio ograničen samo na učenje čitanja; polaznici su dobili i vrijedne informacije o osobnoj higijeni i pravilima

²¹⁹ JP, god. IX, br. 113, 16. V. 1933., 6; JP, god. X, br. 37, 13. II. 1934., 6.

²²⁰ ND, god. VX, br. 218, 19. IX. 1932., 6.

pristojnog ponašanja. Sokolaši su također prepoznali važnost zdravstvenog obrazovanja. U lipnju 1927. organizirali su predavanje o prevenciji i liječenju tuberkuloze, bolesti koja je u to vrijeme predstavljala ozbiljan zdravstveni problem. Ovom inicijativom su pokazali svoju predanost unapređenju zdravstvenog stanja lokalnog stanovništva.²²¹

Unutar *Sokolskog društva* djelovala je i glazbena sekcija, koja je uključivala pjevački zbor pod vodstvom Fani Gregović. Ova skupina, zajedno sa sokolskim orkestrom, imala je svoj prvi javni nastup 5. travnja 1937. godine. Nastup je bio dio glazbene večeri organizirane u čast Tomasa Masaryka, što ukazuje na kulturnu i međunarodnu orijentaciju društva.²²² *Sokolsko društvo* time ilustriraju raznolikost aktivnosti u Trogiru tijekom godina. Nisu se ograničavali samo na tjelovježbu i sportske aktivnosti, već su aktivno radili na obilježavanju povijesnih događaja, pružanja pomoći u kriznim vremenima, organizaciji kulturnih događaja i podizanja obrazovne razine i zdravstvene svijesti u zajednici.²²³ *Sokol* je igrao važnu ulogu u društvenom, kulturnom i humanitarnom životu Trogira, pokazujući time da njihova misija obuhvaća sveobuhvatan razvoj pojedinca i društva u cjelini.

Slika 16. Punomoć, dokument Sokolskog društva u Trogiru iz 1937. godine

²²¹ ND, god. IX, br. 298, 29. XII. 1926., 6.

²²² ND, god. XX, br. 79, 6. IV. 1937., 6.

²²³ ND, god. IX, br. 298, 29. XII. 1926., 6; ND, god. X, br. 141, 20. vi. 1927., 7

8.4. Veslački klub Saldun

Posebno mjesto u sportskom i društvenom životu Trogira zauzimao je HVK *Saldun*. Ovaj višenamjenski klub obuhvaćao je nogometnu, veslačku i jedriličarsku sekciju, pružajući mladima raznolike sportske aktivnosti. Međutim, njegov značaj nadilazio je čisto sportsku dimenziju - HVK *Saldun* postao je omiljeno mjesto okupljanja hrvatske mladeži u Trogiru između dva svjetska rata, igrajući tako važnu ulogu u oblikovanju lokalnog identiteta i društvenih veza.

Prostrana i duboka uvala *Saldun* već je 1934. godine bila metom *Zadruga za saobraćaj stranaca i gradnju kupatila*. Zadruga je htjela urediti kupalište kako bi poboljšala turističku ponudu i privuklo strance. Navedeno je pozitivno djelovalo na turizam u Trogiru, ali i na sportske aktivnosti jer se na tom mjestu osniva i veslački klub.²²⁴

Veslački klub *Saldun* osnovan je 1937. godine. Općinska vijećnica bila je mjesto okupljanja osnivačke skupštine koja je za predsjednika kluba izabrala Todora Tironia, inače javnog bilježnika. Potpredsjednik je bio Ivan Novak, a prvi tajnik Ivan Rožić. Na osnivačkoj sjednici sudjelovalo je još članova, a nedugo nakon osnutka taj broj raste na 120 ljudi. Klub je ime dobio po trogirskom kupalištu o kojem saznajemo iz dnevnih glasila. *Jadranski dnevnik* još 1936. piše o važnosti podizanja trogirskog kupališta *Saldun*. Ističe se značaj Ivana Režića (moguće da se misli na prezime Rožić) pri uređenju kupališta i time oživljavanja turističkog potencijala grada. Osim izgradnje kupališta, izgrađeni su i pristupni putevi jer se kupalište nalazilo u zaljevu na sjeverozapodnoj strani Čiova.²²⁵

U djelatnostima kluba istakli su se pripadnici *Komunističke partije* jer su uz pomoć Općinske uprave i težaka pokrenuli izgradnju temelja sportskog doma. Međutim, kluba *Saldun* morao je sačekati kraj Drugog svjetskog rata da izgradi svoj sportski dom.²²⁶

²²⁴ JD, god. II, br. 49, 27. II. 1935., 3; ND, god. XXI, br. 109, 10. V. 1938., 3.

²²⁵ JD, god. III, br. 199, 27. VIII. 1936., 3.

²²⁶ M. Čipčić. *Trogir između svjetskih ratova (1918.-1941.)*, 2021., 257. prema DAS, Zbirka Ivana Rožića, kut. br. 21, *Zapisnik konstituirajuće sjednice trogirskog veslačkog kluba Saldun*.

8.5. Cestovne utrke

Između dva svjetska rata, Trogir je postao važno središte automobilskih i motociklističkih utrka u Dalmaciji. Za vrijeme automobilskih i motociklističkih natjecanja, Trogir se transformirao u uzbudljivu trkačku stazu. Gradske ulice i okolna cesta stvarale su savršenu kružnu rutu za utrke. Ova staza, duga približno jedan kilometar, prolazila je uz obalu, preko područja poznatog kao Batarija, uz kanal i kroz gradski perivoj. Ovakva konfiguracija terena pružala je idealne uvjete za održavanje atraktivnih utrka, kombinirajući gradski ambijent s prirodnim okruženjem i stvarajući jedinstveno iskustvo kako za vozače tako i za gledatelje. Osim u gradu, utrku su se vozile i na prostoru Trogirske zagore gdje također nije manjkalo gledatelja.²²⁷

Prve zabilježene brdske utrke održane su u studenom 1928. na ruti Seget-Prapatnica, duljine 6,3 kilometara. Natjecanja su uključivala različite kategorije motocikala, uključujući i one s prikolicama.²²⁸ Kružne utrke oko grada Trogira počele su se održavati od 1929. godine. Posebno je značajna utrka održana 27. srpnja 1930., koju je organizirao *Jugoslavenski Primorski Moto Klub* iz Splita. Ova utrka je privukla veliku pažnju, s preko 100 automobila publike iz Splita. Utrke su postajale sve popularnije, privlačeći ne samo sportsku već i otmjenu publiku. U *Novom dobu* stoji izvještaj o navedenoj utrci. *Trke su imale vanredan uspjeh, lijepo trkalište pokazalo se idealnim za ovakove priredbe, jer je brojna publika oko Trogira mogla komodno da prati razvijanje pojedinih utakmica.*²²⁹ Iz Splita je na trke došlo je preko 100 automobila najbolje publike. Od trke do trke se pokazuje da su ovakvi događaji mjesto za sportsku, ali i otmjenu publiku. *Organizacija trka bila je dobra, a interes publike velik.*²³⁰ Na kasnijim utrkama zabilježeno je čak 90 automobila iz Splita, devet autobusa, te brojni gledatelji iz Trogira i Kaštela.²³¹ Nakon utrka, vozači i publika okupljali bi se u lokalnoj restauraciji na proglašenju pobjednika i dodjeli nagrada. Nagrade su osigurali sponzori iz autoindustrije, a cijena ulaznica iznosila je 10 dinara.²³² Ovi događaji nisu bili samo sportska natjecanja, već i važni društveni događaji koji su privlačili posjetitelje iz cijele regije. Time su utrke značajno doprinijele razvoju automobilske sporta u Dalmaciji i postavile Trogir na kartu važnih

²²⁷ JP, god. VI, br. 136, 13. VI. 1930., 7.

²²⁸ ND, god. X, br. 280, 31. X. 1928., 4.

²²⁹ ND, god. XIII, br. 173, 28. VII. 1930., 5.

²³⁰ ND, god. XIII, br. 173, 28. VII. 1930., 5.

²³¹ ND, god. XIII, br. 87, 14. IV. 1930.,

²³² M. Čipčić. *Trogir između svjetskih ratova (1918.-1941.)*, 2021., 259.

sportskih destinacija tog vremena. Ipak zabilježeno je u kolovozu iste godine i negodovanje povodom održavanja trka. No, kako se ulaže oglašavanje tako je to ipak jedna dobra reklama za Trogir, a sve zahvaljujući Moto klubovima.²³³

Slika 17. Plakat za promociju Motociklističke utrke 1930.

8.6. Aeroklub i baza Divulje

Početak 20. stoljeća, razvoj civilne i vojne avijacije doživio je značajan uzlet. Austro-Ugarska Monarhija postavila je temelje pomorskom vojnom zrakoplovstvu na istočnoj obali Jadrana, gradeći prve hidroavionske baze kao potporu ratnoj mornarici. Jedna od tih baza podignuta je 1917. godine u Divuljama, istočno od Trogira. Nakon raspada Austro-Ugarske, novoformirana Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca preuzela je postojeću infrastrukturu i avione, nastavljajući razvijati hidroavionsku bazu u Divuljama. S vremenom, ova baza je postala sjedište Pomorskog zrakoplovnog zapovjedništva i Zrakoplovne škole, a flota letjelica je znatno proširena. Uz Kumbor²³⁴, Divulje su postale jedna od glavnih hidrobaza gdje su bili stacionirani različiti tipovi letjelica i gdje su se obučavali piloti.²³⁵ Razvoj baze u Divuljama imao je značajan utjecaj na infrastrukturu obližnjeg Trogira. Potrebe baze ubrzale su proces elektrifikacije grada i izgradnju vodovoda Solin-Kaštela-Trogir, što je rezultiralo time da je

²³³ ND, god. XIII, br. 178, 2. VIII. 1930., 7.

²³⁴ u sastavu općine Herceg Novi, Crna Gora.

²³⁵ S. Piplović, „Vojnopomorska hidroavionska baza u Divuljama između svjetskih ratova“; P. Dajak Belas, "IZLAGANJA STANISLAVA PIPLOVIĆA NA ZNANSTVENIM SKUPOVIMA", *Kulturna baština*, vol.1, br. 47-48, 2022., 102-103.

Trogir dobio električnu energiju i pitku vodu 1930. godine. Važna za grad je bila i činjenica da su vojnici i časnici iz baze aktivno sudjelovali u javnom životu Trogira, posebice tijekom proslava državnih blagdana i važnih obljetnica, o čemu svjedoče brojni zapisi u tadašnjem tisku.²³⁶

Paralelno s razvojem vojne avijacije, rastao je i interes za civilno zrakoplovstvo. Godine 1922. u Beogradu je osnovan *Aeroklub Kraljevine SHS*, a prvi aeroklub u Dalmaciji pojavio se u ožujku 1927.²³⁷ U Trogiru je 17. ožujka 1935. održana konstituirajuća sjednica lokalnog aerokluba *Naša krila* u općinskoj dvorani, uz prisustvo predstavnika Oblasnog odbora aerokluba iz Splita. Za predsjednika je izabran Frane Slade, a za potpredsjednika Marin Lušić. Na istoj sjednici usvojena je rezolucija o početku izgradnje pristaništa za civilne hidroavione u blizini Trogira, što je označilo novu eru u razvoju lokalnog zrakoplovstva.²³⁸

Slika 18. Grb sadašnje zrakoplovne baze Divulje

8.7. Lovačko društvo

Trogir, za razliku od nekih drugih dalmatinskih gradova poput Knina, Metkovića ili Zadra, nije bio posebno poznat po obilju lova. Općenito, Dalmacija nije bila toliko bogata divljači kao neke druge hrvatske regije. Međutim, lov je u Trogiru ipak bio nešto zastupljeniji nego u obližnjim mjestima poput Kaštela, Solina i Splita. Lov u Trogiru nije bio značajna privredna grana, već više oblik razonode, uglavnom rezerviran za imućnije građane. Na udaljenosti od

²³⁶ M. Čipčić, *Trogir između svjetskih ratova (1918.-1941.)*, 2021., 260.

²³⁷ ND, god. IX, br. 72, 28. II. 1927., 4-5.

²³⁸ JD, god. II, br. 65, 18. II. 1935., 6.

oko pola sata hoda od grada, tijekom rujna su se tradicionalno lovile prepelice. Ova aktivnost je bila posebno intenzivna tijekom ratnih godina, kada su neobrađena i zarasla polja pogodovala bujanju životinjskog svijeta. Iako je proljetni lov bio strogo zabranjen, u kolovozu 1915. godine lov je ponovno otvoren. Lovci su morali platiti godišnju taksu od 50 kruna, koja je bila namijenjena u humanitarne svrhe. Osim prepelica, lovile su se i grlice, božje pjevice i vuge. Između dva svjetska rata, točnije 1936. Lovačko društvo brojilo je 33 aktivna člana. Društvo je nastavilo djelovati i tijekom Drugog svjetskog rata kada je 1940. godine za predsjednika izabran Stanko Copić. Mjesečna članarina za Trogirane iznosila je 10 dinara, a za članove iz Trogirske zagore 5 dinara. Ova situacija ilustrira kako je lov, iako ograničen, bio dio društvenog i rekreativnog života Trogira, posebno nakon ratnih godina kada su se promijenili uvjeti u okolnom krajoliku.²³⁹

9. ZAKLJUČAK

Razdoblje između dva svjetska rata bilo je izazovno za cijelu Dalmaciju, uključujući i Trogir. Grad predstavlja primjer dalmatinskog mjesta koji je prolazio kroz značajne promjene i suočavao se s nepovoljnim gospodarskim, socijalnim i zdravstvenim prilikama. Trogir je u ovom razdoblju bio relativno mali grad s mješovitim stanovništvom. Većinu su činili Hrvati, ali su postojale i talijanska i srpska manjina. Društvena struktura bila je raznolika, s jasno vidljivim razlikama između građanskog sloja, obrtnika, težaka i ribara. Ova demografska slika utjecala je na formiranje različitih društvenih organizacija koje su odražavale interese i potrebe pojedinih skupina. U gospodarskom pogledu, Trogir nije napredovao. U razdoblju između dva svjetska rata, grad nije uspio privući značajnija industrijska ulaganja, što je rezultiralo gospodarskom stagnacijom. Nisu se provodili ni veći građevinski radovi. Ipak, izgradnja vodovoda Solin – Kaštela – Trogir, kao i elektrifikacija grada 1930. godine otvorili su nove perspektive razvoja grada. Istodobno, gradska uprava Trogira suočavala se s ozbiljnim financijskim izazovima, što je dodatno otežavalo situaciju i ograničavalo mogućnosti za razvoj. Politička situacija u Trogiru bila je odraz širih zbivanja u novonastaloj Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca (kasnije Kraljevini Jugoslaviji). Postojale su tenzije između projugoslavenski orijentiranih grupa i onih koji su zagovarali hrvatsku autonomiju. Dominantnu ulogu imala je Hrvatska seljačka stranka kao najjača politička opcija grada, a njihov predstavnik Marin Lušić

²³⁹ R. Slade Šilović, *Lov u Trogiru i njegovoj okolini*, 1917., 3-7; M. Čipčić, *Trogir između svjetskih ratova (1918.-1941.)*, 2021., 232.

upravljao je Trogirskom općinom šest godina međuratnog perioda. Političke podjele često su se preslikavale i na društvene organizacije, utječući na njihovo djelovanje i međusobne odnose.

Unatoč tome, društveni život grada održavao se zahvaljujući naporima raznih kulturno-umjetničkih društava. Nakon zamiranja društvenih aktivnosti tijekom Prvog svjetskog rata, poslijeratno razdoblje donijelo je obnovu postojećih društava poput Pučkog-prosvjetnog društva *Berislavić*, DVD-a *Trogir*, *Narodne glazbe* i *Sokolskog društva*. Istovremeno su osnovana i nova udruženja kao što su ogranak *Jugoslavenske matice*, ogranak *Jadranske straže*, Hrvatsko kulturno društvo *Radovan*, *Aeroklub*, *Narodna ženska zadruga* i Veslački klub *Saldun*. Rad ovih društava uglavnom je ovisio o angažmanu pojedinaca, s obzirom na to da je financijska potpora općine zbog njene loše situacije izostala. Unatoč tome, društva su igrala ključnu ulogu u obilježavanju svih važnih događanja i proslava u gradu.

Posebno je značajno osnivanje društva *Radovan* 1928. godine, koje je preuzelo brigu o kulturnim spomenicima u gradu bogatom povijesnim nasljeđem. Njihov rad potaknuo je nove inicijative i suradnju među različitim društvima. Društveni život grada dodatno su obogatile gostujuće umjetničke skupine, privlačeći brojne građane i izletnike. Značajan doprinos kulturnom životu dalo je i otvaranje kina *Kalebota* 1931. godine.

Zanimljivo je da je gospodarska stagnacija imala i neočekivanu pozitivnu posljedicu - očuvanje povijesne vizure grada, što je privlačilo brojne umjetnika i ukazivalo da su društveno-kulturne organizacije u međuratnom Trogiru bile mnogo više od pukih kulturnih ili društvenih institucija. One su predstavljale vitalno tkivo gradskog života, oblikujući svakodnevicu građana na brojne načine. Njihova višestruka uloga čini ih ključnim za razumijevanje cjelokupnog društvenog života tog vremena jer su brojne organizacije ispunjavale različite aspekte slobodnog vremena građana Trogira. Od kulturnih društava koje su imale ključnu ulogu u očuvanju nacionalnog identiteta i promociji kulture, preko sportskih društva s ciljem razvoja sporta, a time i zdravog života. Sve do vatrogasne djelatnosti uz pomoć koje se štiti imovina i društvo, ali i predstavljaju značajnu društvenu instituciju koja je okupljala građane i promicala vrijednosti zajedništva. Uz to pripadnost organizacijama pružala je građanima osjećaj sigurnosti i identiteta. U vremenima osobnih ili kolektivnih kriza, ove su zajednice često bile izvor utjehe te duhovne i emocionalne podrške, kao i socijalne skrbi za pojedince. Činile su društvenu zajednicu solidariziranijom i kohezivnijom. One su omogućavale građanima različitih društvenih slojeva da se druže, surađuju i grade bolje sutra, što je bilo posebno važno u gradu s izraženim socijalnim razlikama. Kroz svoje aktivnosti, običaje i rituale, ove su

organizacije održavale živom kulturnu baštinu Trogira, jačajući osjećaj svrhe i zdravih međuljudskih odnosa. Svaka sfera djelovanja društava bila je usmjerena na rast i razvoj, iako to ne isključuje povremene nedaće i nesuglasice pripadnika organizacija. Radilo se i na opismenjavanju posebno u vrijeme kada je pristup obrazovanju bio ograničen. Glavni poticaj obrazovanju pružala je Katolička crkva kroz svoju dominantnu ulogu u vjerskom životu Trogira. Uz to svećenici su često bili istaknuti pojedinci grada, a time i pokretači promjena, stoga i važni čimbenici pri organizaciji i provedbi različitih događaja. Ukorijenjeni u društveno tkivo grada predali su se provedbi obrazovanja i očuvanju kulturne baštine, posebno prilikom slavlja blagdana i obljetnica koje su bile smisleno organizirane i dobro posječene.

Unatoč svim izazovima, društveni i kulturni život Trogira u međuratnom razdoblju bio je dinamičan i raznolik, održavan entuzijazmom građana koji su kroz mnogobrojna udruženja oblikovali svakodnevicu. Rekla bih da je međuratno razdoblje iz tog razloga bilo ključno za formiranje podloge modernog kulturnog i društvenog identiteta Trogira.

10. POPIS LITERATURE

1. ANDREIS, Pavao. *Povijest grada Trogira*, Split: Čakavski sabor, 1977
2. BABIĆ, Ivo, *Trogir: grad i spomenici*, Split: Književni krug, 2014.
3. BABIĆ, Ivo. *Trogir*, Trogir: Trogir tisak, 2005.
4. BILIĆ PETRIČEVIĆ, Aleksandra. *Trogirski slikarski krug u prvoj polovici 20. stoljeća*, Trogir: Muzej grada Trogira, 2020.
5. BUBLE, Marin, *Dobrovoljno vatrogasno društvo „Trogir“ 1903-2013*, Trogir: Trogir Tisak, 2013.
6. BUBLE, Nikola. "Glazbeni folklor: Bilješke o trogirskom folklornom plesu "Trogirska četvorka"." *Sveta Cecilija*, vol. 55, br. 1, 1985, str. 10-12. <https://hrcak.srce.hr/248050>.
Citirano 06.08.2024.
7. BUBLE, Nikola. "Iz glazbene prošlosti: Dača, napjev trogirskih bratima", *Sveta Cecilija*, vol.56, br. 1-2, str. 26-28, 1986.
8. BUBLE, Nikola. "TROGIRSKI NARODNI NAPJEVI - tragom notnih zapisa - ." *Čakavska rič IX*, br. 1 (1979): 111-145. <https://hrcak.srce.hr/133215>
9. BUBLE, Nikola. *Glazba kao dio života: etnomuzikološke teme*, Split; Trogir: Umjetnička akademija u Splitu: Matica hrvatska ogranak Trogir, 1997.
10. BUBLE, Nikola. *Trogirska narodna glazba*, Trogir: Narodna glazba, 1984.
11. BUBLE, Nikola. *Više od glazbe, 180 godina Narodne Glazbe Trogir*, Trogir: Narodna glazba, 2007.
12. BUBLE, Nikola. *Vokalna i folklorna glazba Trogira i Donjih Kaštela od 1875. do 1975.*, Omiš: Festival dalmatinskih klapa, 1985.
13. CELIO CEGA, Fani. "Trogir u izvješćima Kraglskog Dalmatina", *Vartal*, Trogir, sv. 4, br. 1 / 2, 1995.
14. ČIPČIĆ, Marjan. *Trogir između svjetskih ratova (1918.-1941.)*, Split: Muzej grada Splita, 2021.
15. DELALLE, Ivan. *Trogir: vodič po njegovoj historiji, umjetnosti i životu*, Zagreb: Ex libris, 2006.
16. GEIĆ, Stanko. *Društveno ekonomske komponente razvoja turizma*, Trogir: Muzej grada Trogira, 1982.
17. GIZDIĆ, Jurica. *HNK Trogir, 95. godina nogometa u Trogiru*, Trogir: Hrvatski nogometni klub Trogir, 2007.

18. HRSTIĆ, Ivan. "Hrvatski sokol u Makarskoj (1894.-1914.)." *Historijski zbornik* 64, br. 1 (2011): 79-98. <https://hrcak.srce.hr/103099>
19. JAKIR, Aleksandar. *Dalmacija u međuratnom razdoblju 1918.- 1941.*, Hrvatska povijest u 20. stoljeću, 2. svezak, Zagreb: Leykam international, 2018.
20. JELASKA MARIJAN, Zdravka. *Grad i ljudi: Split 1918.-1941.*, Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2009.
21. KORENČIĆ, Mirko. *Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857-1971.*, Zagreb: JAZU, 1979.
22. MANAKIN, Viktor. *Opšta državna uprava: banovine, srezovi, opštine i gradovi*, Zagreb: Glavno uredništvo Almanaha Kraljevine Jugoslavije, 1933.
23. NOVAK, Grga. *Prošlost Dalmacije II.*, Split: Marjan tisak, 2004.
24. PAŽANIN, Ivan. "Školstvo u trogirskom kraju u 19. i 20. stoljeću", *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, Zadar, br. 42, str. 333.-412., 2000.
25. PAŽANIN, Ivan. *Školstvo trogirskog kraja u XIX. i XX. stoljeću*, Trogir: Matica hrvatska Trogir, 2001. provjeri!!
26. PIPLOVIĆ, Stanko. „Vojnopomorska hidroavionska baza u Divuljama između svjetskih ratova“, znanstveni skup Naše more / *Mare nostrum* (1069. – 2019.), Pomorski muzej Split, 2019.
27. PIPLOVIĆ, Stanko. *Graditeljstvo Trogira u 19. stoljeću*, Split: Književni krug, 1995.
28. PIPLOVIĆ, Stanko. Nastava klesarstva i kiparstva na bivšoj graditeljskoj, zanatlijskoj i umjetničkoj školi u Splitu. KG 1, Pučišća, god. II., str. 18-22., 1991.
29. RADIĆ, Danka, "Radovan društvo za zaštitu kulturnih dobara Trogira", *Informatica museologica*, vol.27, br. 3-4, str. 30-35, 1996.
30. RADIĆ, Danka. "Zaštita spomenika u Trogiru tijekom XX. stoljeća", *Zbornik I. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti*, M. Pelc, Ed. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, str. 425-437, 2004.
31. RADIĆ, Ljubomir. *Trogir u međustranačkim političkim previranjima između dva svjetska rata*, Trogir: Ogranak Matice hrvatske u Trogiru, 2017.
32. SLADE ŠILOVIĆ, Roko. *Lov u Trogiru i njegovoj okolici*, Split: Leonova tiskara, 1917.
33. VRDOLJAK, Tea. "PRAVI HRVATSKI SOKOL – SADRŽAJ, TEME, NAGLASCI." *Kulturna baština*, br. 46 (2020): 99-116. <https://hrcak.srce.hr/261121>
34. ZANINOVIĆ, Mate. Pregled razvoja školstva u Trogiru i njegovu području, *Mogućnosti*, 35, 9-10, str. 888-890., 1987.

10.1. Novine, časopisi

1. Jadranska pošta
2. Jadranska straža
3. Jadranski dnevnik
4. Jadranski sport
5. Jugoslavenska riječ
6. Novo doba
7. Sloboda
8. Slobodna Dalmacija
9. Zov s Jadrana

10.2. Popis mrežnih stranica

1. https://www.academia.edu/44604789/Grbovi_biskupa_Trogirske_biskupije
2. <https://enciklopedija.hr/>
3. <https://blog.migk.hr/2024/02/02/kandelora/>
4. <https://ika.hkm.hr/>
5. <https://www.britannica.com/>
6. <https://hbl.lzmk.hr/Projekt>

10.3. Popis ilustracija

Slika 1. BABIĆ, Ivo, *Trogir: grad i spomenici*, Split: Književni krug, 2014., str. 10.

Slika 2. Dopisnica iz 1915. godine, putem koje se stanoviti gosp. Marin Špika javlja kući u selo Seget kod Trogira svojoj supruzi Ani Špiki Marinovoj. Na dopisnici su vidljivi pečat koji govori da je riječ o korespondenciji ratnih zarobljenika, pečat Talijanskog Crvenog križa, pečat talijanske Vojne komande iz Stato Maggiore-a i pečat talijanske i austrijske cenzure.
<https://www.aukcije.hr/prodaja/Filatelija/pisma-dopisnice-FDC/dopisnice/997/oglas/TROGIR-1-SVJETSKI-RAT-1915-dopisnica-ratnog-zarobljenika-kuci-u-Seget/4217434>

Slika 3. *Talijani i Amerikanci s brodom USS OLYPIA vezani jedni za druge na rivi 23. rujna 1919. godine.* <https://tragurium.blogspot.com/2016/12/intervencija-talijanske-i-mornarice-usa.html>

Slika 4. Svakodnevni život u Trogiru 1933./34. godine autora Đure Janekovića <https://athena.muio.hr/?object=linked&c2o=17240>

Slika 5. Trogirska Narodna glazba prilikom proslave 60. obljetnice. Na slici su: 3. red: Ivan Barada, Filip Ercegović, Ivan Bilić, Lucio Koc, Dobroslav Russo, Korado Ostojić, Vicenco Guina, Ivan Karara, File Paraman; 2. red: Jozo Omelić, Josip Karežić, Petar Kalebota, Tonko Radić, Pino Koc, Toni Koc, Andrija Šantić; 1. red: Veljko Medić, Vjekoslav Betica, Ante Paraman, Ante Gruić, Vicko Betica, Zone Munitić, Frane Slade (predsjednik, Ivan Bozzotti (kapelnik), Mijo Radić, Vicko Piščuti, Iko Delić, Mate Alajbeg; leže: Bruno Karežić, Vjekoslav Karara. *Novo doba* god. XIV, br. 243, 17. X. 1931., 6; BUBLE, Nikola. *Više od glazbe, 180 godina Narodne Glazbe Trogir*, Narodna glazba, Trogir. 2007., str. 60.

Slika 6. Unutrašnjost lože, I. BABIĆ, Ivo, *Trogir: grad i spomenici*, Split: Književni krug, 2014., str. 206.

Slika 7. Kuća Berislavić I. BABIĆ, Ivo, *Trogir: grad i spomenici*, Split: Književni krug, 2014., str. 251.

Slika 8. *Motorna pumpa marke Magirus iz 1932. godine sa društvene vježbe ispred vatrogasnog doma održane 22. veljače 1936.godine.* BUBLE, Marin, *Dobrovoljno vatrogasno društvo „Trogir“ 1903-2013*, Trogir: Trogir Tisak, 2013., str. 44.

Slika 9. Zapisnik sjednica Upravnog odbora. BUBLE, Marin, *Dobrovoljno vatrogasno društvo „Trogir“ 1903-2013*, Trogir: Trogir Tisak, 2013., str 50.

Slika 10. Penjačko odjeljenje na vježbama 25. travnja 1937. godine. BUBLE, Marin, *Dobrovoljno vatrogasno društvo „Trogir“ 1903-2013*, Trogir: Trogir Tisak, 2013., str. 58.

Slika 11. Plakat mornaričke svečanosti. ČIPČIĆ, Marjan. *Trogir između svjetskih ratova (1918.-1941.)*, 2021., Split: Muzej grada Splita, 2021., str. 231.

Slika 12. Katedrala sv. Lovre https://tragurium.blogspot.com/p/blog-page_34.html

Slika 13. Igralište na Batariji 1912. godine. GIZDIĆ, Jurica. HNK Trogir, 95. godina nogometa u Trogiru, Trogir: Hrvatski nogometni klub Trogir, 2007., str. 18.

Slika 14. Nogometaši Slavena 1930. godine. GIZDIĆ, Jurica. HNK Trogir, 95. godina nogometa u Trogiru, Trogir: Hrvatski nogometni klub Trogir, 2007., str. 22.

Slika 15. *Sokolska vježba prigodom blagoslova barjaka društva Berislavić 1910. godine.* ČIPČIĆ, Marjan. *Trogir između svjetskih ratova (1918.-1941.)*, 2021., Split: Muzej grada Splita, 2021., str. 223.

Slika 16. Punomoć, dokument Sokolskog društva u Trogiru iz 1937. godine. <https://www.njuskalo.hr/antikviteti/sokolsko-drustvo-trogir-originalni-stari-dokument-1937-g-sokol-oglas-43263722>

Slika 17. Plakat za promociju Motociklističke utrke 1930. ČIPČIĆ, Marjan. *Trogir između svjetskih ratova (1918.-1941.)*, 2021., Split: Muzej grada Splita, 2021., str. 258.

Slika 18. Grb sadašnje zrakoplovne baze Divulje. https://www.google.com/search?q=Grb+sada%C5%A1nje+zrakoplovne+baze+Divulje&aq=Grb+sada%C5%A1nje+zrakoplovne+baze+Divulje&gs_lcrp=EgZjaHJvbWUyBggAEEUYOdIBCDExNjNqMGo5qAIAAsAIA&sourceid=chrome&ie=UTF-8#vhid=05K0AZdx908GrM&vssid=1

Sažetak

Ovaj diplomski rad istražuje društveni i kulturni život Trogira u razdoblju između dva svjetska rata. Cilj rada je otkriti koja su to lokalna društva i organizacije djelovale u međuratnom periodu te analizirati kako su se one nosile sa izazovima vremena i kako su utjecala na svakodnevni život grada. Metodologija uključuje analizu povijesnih dokumenata, novina i časopisa te postojeće literature o tom razdoblju.

Istraživanje je pokazalo da je, unatoč nepovoljnim ekonomskim uvjetima, Trogir imao živu društvenu scenu zahvaljujući entuzijazmu građana koji su djelovali u brojnim kulturno-umjetničkim društvima. Rad ističe obnovu postojećih i osnivanje novih društava nakon Prvog svjetskog rata, njihovu ulogu u organizaciji gradskih događanja, promicanju kvalitetnog i ispunjenog života u kojem članovi društva obogaćuju zajednicu svojim glazbenim, vokalnim, fizičkim ili intelektualnim doprinosom.

Zaključci ukazuju na važnost građanskog angažmana u održavanju kulturnog i društvenog života unatoč političkim i ekonomskim izazovima tog vremena. Ističe se da je međuratno razdoblje bilo ključno za formiranje modernog kulturnog i društvenog identiteta Trogira. Također, rad razmatra i pozitivne i negativne aspekte djelovanja društava, doprinoseći time boljem razumijevanju lokalne povijesti, kulturnog naslijeđa i društvene dinamike Trogira kao primjera manjih dalmatinskih gradova u međuratnom razdoblju.

Ključne riječi: Trogir, međuratno razdoblje, kulturno-umjetnička društva, društveni život, svakodnevni život

THESIS TITLE

Abstract

This thesis explores the social and cultural life of Trogir during the interwar period. The aim of the study is to identify the local societies and organizations that were active during this time, to analyze how they coped with the challenges of the era, and to examine their impact on the everyday life of the town. The methodology includes an analysis of historical documents, newspapers, magazines, and existing literature on the period.

The research reveals that, despite unfavorable economic conditions, Trogir had a vibrant social scene thanks to the enthusiasm of its citizens, who were active in numerous cultural and artistic societies. The thesis highlights the revival of existing societies and the establishment of new ones after World War I, their role in organizing town events, and their efforts to promote a fulfilling life in which society members enriched the community with their musical, vocal, physical, or intellectual contributions.

The conclusions underscore the importance of civic engagement in maintaining cultural and social life despite the political and economic challenges of the time. It is noted that the interwar period was crucial in shaping the modern cultural and social identity of Trogir. Additionally, the thesis discusses both the positive and negative aspects of the societies' activities, contributing to a better understanding of the local history, cultural heritage, and social dynamics of Trogir as an example of smaller Dalmatian towns during the interwar period.

Keywords: Trogir, interwar period, cultural societies, civic engagement, social life, everyday life

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Katarina Vulić, kao pristupnica za stjecanje zvanja magistra edukacije povijesti i pedagogije, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i literatura. Izjavljujem da ni jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, stoga ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 26.8.20124.

Potpis

Vulić K.

**IZJAVA O POHRANI DIPLOMSKOGA RADA U DIGITALNI REPOZITORIJ
FILOZOFSKOGA FAKULTETA U SPLITU**

Studentica: Katarina Vulić

Naslov rada: Trogir između svjetskih ratova, društveno-kulturni život

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Hrvatsko društvo u XX. stoljeću, Povijest Trogira

Vrsta rada: Diplomski rad

Mentor rada: Mladenko Domazet prof. dr. sc.

Članovi Povjerenstva: Josip Vrandečić prof. dr. sc.

Marko Trogrlić prof. dr. sc.

Ovom izjavom potvrđujem da sam autorica predanoga diplomskoga rada i da sadržaj njegove elektroničke inačice potpuno odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama *Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju*, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude:

- a) u otvorenom pristupu
- b) dostupan studentima i djelatnicima FFST-a
- c) dostupan široj javnosti, ali nakon proteka 6 mjeseci / 12 mjeseci / 24 mjeseca

U slučaju potrebe (dodatnoga) ograničavanja pristupa Vašemu ocjenskomu radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnomu tijelu u ustanovi.

Split, 20. rujna 2024.

Potpis studentice:

Vulić K.